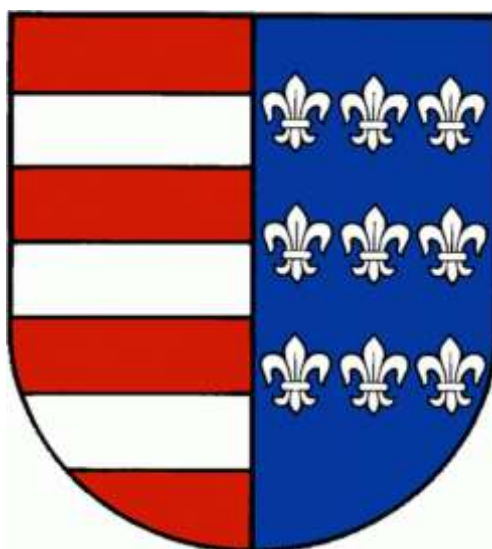

Krajský pamiatkový úrad Žilina

PAMIATKOVÁ ZÓNA PARTIZÁNSKA ĽUPČA

Zásady ochrany pamiatkového územia
Urbanisticko-historický výskum

Textová časť

Bratislava 2015

Na obálke je erb obce, ktorý tvorí štiepený štít, v pravej červenej polovici s tromi striebornými brvnami, v ľavej modrej polovici s deviatimi striebornými ľaliami po tri v radoch. Prvá listina, ktorou dostala Ľupča erb, sa nezachovala. Najstarší doklad o erbe Nemeckej Ľupče je na pečati listiny z r.1453. Prvú známu erbovú listinu Nemeckej (Partizánskej) Ľupči vydal až cisár Rudolf II. v r.1604 a potvrdil v r.1712 cisár Karol VI. Podľa odvodu erbu od štátneho erbu z čias Anjouovcov, predpokladá sa pôvod Ľupčianskeho mestského erbu zo 14.storočia.

Krajský pamiatkový úrad Žilina

Riaditeľ Krajského pamiatkového úradu:

Ing. Miloš Dudáš, CSc.

Zodpovedný riešiteľ:

doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, Phd.
textová časť, fotodokumentácia

Autorská spolupráca:

Ing. Tamara Reháčková, PhD.
časť F.1.8 Historická zeleň

Ing.arch. Anna Gondová
časť Vyhodnotenie stavebnotechnického stavu,
grafická dokumentácia, spracovanie mapových
podkladov

Ing. Martin Kvasnica
grafická úprava

Obsah

A. Vstupné údaje, údaje o zadaní a spracovaní výskumu	
A.1 Požiadavka a dôvod spracovania zásad ochrany pamiatkového územia	6
B. Základné údaje o území	
B.1 Názov pamiatkového územia	7
B.2 Názov obce podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza	7
B.3 Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	7
B.4 Číslo pamiatkovej zóny	7
C. Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia a jeho ochranného pásma	
C.1 Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkovej zóny obce Partizánska Ľupča	8
D. Údaje o východiskových podkladoch a materiáloch	
D.1 Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumoch s overením ich právoplatnosti	9
D.2 Prehľad spracovanej územnoplánovacej dokumentácie a štúdií s overením ich právoplatnosti	9
D.3 Mapové podklady	10
D.4 Staršie archeologické výskumy územia	11
D.5 Archívne materiály	11
D.5.1 Prieskumy a výskumy	11
D.5.2 Reštaurátorská dokumentácia	12
D.5.3 Zamerania, projektová dokumentácia	13
D.6 Literatúra	15
D.7 Zdroje internet	19
D.8 Zdroje oral history	19
E. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia	20
E.1 Stručný historický vývoj	20
E.2 Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia	31
F. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia	40
F.1 Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy	41
F.1.1 Obraz krajiny – charakteristické pohľady	42
F.1.2 Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta	45
F.1.3 Vnútný obraz územia – priestorová štruktúra	46
F.1.3.1 Hmotová skladba zástavby	46

F.1.3.2	Strešná krajina	47
F.1.4	Funkčné využitie územia	48
F.1.5	Historický pôdorys	49
F.1.6	Objektová skladba územia	49
F.1.6.1	Dominanty a akcenty	49
F.1.6.2	Systém opevnenia	49
F.1.6.3	Priestory (námestia, ulice a voľné priestory)	50
F.1.6.4	Zástavba	51
F.1.6.5	Zatriedenie nehnuteľností v pamiatkovom území	56
F.1.6.5.1	Objekty nehnuteľných NKP	56
F.1.6.5.2	Objekty vytipované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu	59
F.1.6.5.3	Objekty – nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou	78
F.1.6.5.4	Objekty – nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	105
F.1.6.5.5	Objekty – nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	130
F.1.6.5.6	Pamätihodnosti obce	137
F.1.6.5.7	Asanované	137
F.1.7	Archeologické náleziská a miesta pod zemou ako pozostatky zaniknutých stavieb	140
F.1.8	Historická zeleň, plochy záhrad a parkov	142
F.1.9	Prvky uličného interiéru a uličného parteru	150
F.2	Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy	150
F.2.1	Súpis zistených historických názvov obce	151
F.2.2	Súpis zistených historických názvov častí obce	151
F.2.3	Osobnosti spojené s minulosťou a súčasnosťou obce a jej miestnych častí Magurka, Železnô	152
F.3	Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	156
F.3.1	Urbanisticko-historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia	157
F.3.2	Architektonicko-historické hodnoty objektov pamiatkového územia	158
F.3.3	Umelecko-historické hodnoty objektov pamiatkového územia	158
F.3.4	Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk	158
F.3.5	Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia	159

Príloha I. - Fotodokumentácia

Príloha II. - Výkresová časť

A. Vstupné údaje. Údaje o zadaní a spracovaní výskumu

A.1 Požiadavka a dôvod spracovania urbanisticko-historického výskumu a zásad ochrany pamiatkového územia

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia – pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča vyplýva z dikcie zákona č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších zmien a doplnkov (ďalej len „pamiatkový zákon“). V zmysle §29 cit. Zákona je definovaná Základná ochrana pamiatkového územia:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový, a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad alebo osoba oprávnená podľa §35 ods.3 vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu 1.

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt územia.

(4) Orgán oprávnený schváliť územno-plánovacu dokumentáciu územia, v ktorom sa nachádza pamiatková rezervácia, pamiatková zóna, ochranné pásmo alebo archeologické nálezisko, evidované podľa §41, si pred jej schválením vyžiada stanovisko miestneho príslušného krajského pamiatkového úradu. Ak ide o archeologické nálezisko, krajský pamiatkový úrad vydá stanovisko po vyjadrení archeologického ústavu.

Zo znenia §29 pamiatkového zákona vyplýva požiadavka na vypracovanie zásad ochrany pamiatkového územia. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave zahrnul vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny obce Partizánska Ľupča do plánu hlavných úloh činnosti úradu.

Nutnosť vypracovať zásady ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne obce Partizánska Ľupča vyplynula z dôvodu, že neboli vypracované zásady k pamiatkovému územiu, vyhlásenému za Pamiatkovú zónu Partizánska Ľupča Všeobecnou záväznou vyhláškou Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši, dňa 22.augusta 1991, platnou od 1.septembra 1991. Staršie Zásady, spracované v r.1977 nezodpovedajú schváleným podmienkam Vyhlášky. Taktiež nutnosť vypracovania zásad ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne obce Partizánska Ľupča súvisí so zmenou legislatívnych predpisov, potrebou spresnenia resp. stanovenia podmienok pre riešenie aktuálnych problémov v predmetnom pamiatkovom území, prispôsobenia súčasnej úrovne poznania pamiatkového fondu pamiatkového územia a na základe získaných odborných, výskumných, vedeckých materiálov, spracovaných od vyhlásenia predmetnej pamiatkovej zóny Všeobecne záväznou vyhláškou Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši zo dňa 22.augusta 1991 o vyhlásení pamiatkovej zóny obce Partizánska Ľupča. Požiadavka na spracovanie Urbanisticko-historického výskumu ako podkladu na vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového fondu v Pamiatkovej zóne Partizánska Ľupča vyplynula z poverenia riaditeľa Krajského pamiatkového úradu v Žiline Ing. Miloša Dudáša, CSc.v r.2015.

B. Základné údaje o území

B.1 Názov pamiatkového územia

Pamiatková zóna obce Partizánska Ľupča (ďalej aj „PZ Partizánska Ľupča“, „pamiatková zóna“ alebo „PZ“)

B.2 Názov obce podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza

Kraj:	Žilinský
Okres:	Liptovský Mikuláš
Obec:	Partizánska Ľupča
Katastrálne územie:	Partizánska Ľupča
Počet nehnuteľných NKP v PZ:	10 objektov
Rozloha PZ:	
Rozloha katastra obce:	10 982 ha

Ďalšia územná ochrana: Pamiatková zóna sa nachádza v území ochranného pásma Národného parku Nízke Tatry (NAPANT). V rámci neho do katastrálneho územia obce Partizánka Ľupča zasahujú maloplošné chránené územia:

- NPR Salatín, katastrálne územie Liptovské Sliače, (rok vyhlásenia 1982, rozloha 1192,99 ha) predstavuje jedinečný príklad javu, ktorý v odbornej literatúre je známy ako „mofeta“, t.j.prameň s výrazným výronom plynov. Slatina na vlhkých sintrových lúkach má veľký vedecký význam, pretože podobné biocenózy na travertínoch v Bešeňovej boli zničené. (Stratégia rozvoja Cestovného ruchu 2007-2013, s.26);
- CHVU (Chránené vtáčie územie) Nízke Tatry.

B.3 Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Okresný úrad Liptovský Mikuláš, dňa 22.augusta 1991, platná od 1.septembra 1991.

B.4 Číslo pamiatkovej zóny

Pamiatková zóna obce Partizánska Ľupča je zapísaná v registri Pamiatkových zón MPZ pod č.24 Partizánska Ľupča, typ mestská.

C. Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia

C.1 Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkovej zóny a jej ochranného pásma

Hranica Pamiatkovej zóny obce Partizánska Ľupča podľa pravidiel k dátumu právoplatnosti pamiatkovej zóny podľa Všeobecného záväzného nariadenia Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši č.2/91 o vyhlásení územia Partizánska Ľupča za pamiatkovú zónu zo dňa 01.09.1991. Pamiatková zóna Partizánskej Ľupče zahrňuje územie historického jadra vymedzené hranicou a ochranným pásmom pamiatkovej zóny. Tvorí ju urbanisticky ucelený komplex s výraznými umelecko-historickými a architektonickými hodnotami. Hranica pamiatkovej zóny začína v južnej časti v závere parciel dlhých dvorových traktov zástavby južnej časti námestia, pokračuje smerom západným cez potok Ľupčianka, cez hlavný komunikačný ťah popri parcelách č.206, 207, 208 a na konci parcely č.209 sa stáča smerom severným a vedie záverom parciel zástavby západnej časti námestia č.181, 180, 142/1, 125, 104, 103, 1033, 1032, 1001, 988, 985, 972, za ňou zahýba a smeruje východným smerom po parcelu č.958, kde sa zalamuje a pokračuje po západnom okraji parcely č.958, 956, 836, 896, 875/1 až po parcelu č.865, pri ktorej sa zalamuje východným smerom po parcelu č.847 a ďalej pokračuje na sever po západnom okraji parcely č.841, 778 a 773, kde sa zalamuje opäť na východ a popri parcele č.760, 759, 758, 756, 755, 754, 753 objektov č.529, 528, 527 (evidované v ÚZKP) pokračuje smerom východným ku komunikácii a pri parcele č.746 sa stáča smerom severným a lemuje východný okraj cestnej komunikácie až po parcelu č.697/1, pri ktorej sa lomí a pokračuje juhovýchodným smerom popri južnej hranici cintorína, prechádza cez hlavnú komunikáciu a pri nej sa zalamuje a na krátkom úseku pokračuje južným smerom až po parcelu č.2037, kde sa opäť zalamuje a pokračuje východným smerom, kde lemuje parcelu č.2039, ktorú tvorí mestský park. Pokračuje smerom južným poza parcely dvorových traktov zástavby východnej časti námestia č.2046/2, 2050, 2086, 2107, 2108, 2109, 2110, 2133/?, 2134, 2163, 2186, 2187, 2188, 2202, 2215, 2230, 2243, prechádza poľnú cestu a pokračuje južným smerom popri parcelách č.2295, 2310/?, 2313/6, 2327/1, 2327/2, 2328, 2338, 2339, 2393, 2395 až po zadný okraj domu na parcele č.2438/5, následne lícuje priečelie domu na parcele č.2439/2, za ktorým prechádza cez cestnú komunikáciu a za ňou sa napája na východzí bod hranice v juhovýchodnom kúte Pamiatkovej zóny.

V prílohe k všeobecne záväznému nariadeniu z 1.9.1991 sa uvádza aj Ochranné pásmo pamiatkovej zóny, ktorého hranica je vedená paralelne vo východnej a západnej časti s hranicou pamiatkovej zóny približne 300 až 350 m od hranice. Túto časť vymedzeného územia tvoria tzv. Záhumnia od Malatín a Záhumnia od Sliača. Podobne vedie hranica ochranného pásma južne sídelným útvarom a to paralelne s hranicou pamiatkovej zóny približne vo vzdialenosti 150 m. V severnej časti pamiatkovej zóny prechádza paralelne popri komunikácii vo vzdialenosti približne 50 m cez komunikáciu, potok Ľupčianka a popri parcele mestského cintorína, kde sa napája na hranicu ochranného pásma východnej strane pamiatkovej zóny.

D. Údaje o východiskových podkladoch a materiáloch

D.1 Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumov s overením ich právoplatnosti

- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, pamiatková zóna: Zásady pamiatkovej starostlivosti (text, foto, grafická časť), SÚPSOP Bratislava, 1977, Archív KPUZA / Ružomberok, T 179.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, pamiatková zóna: Objekty navrhnuté do ÚZ (foto), PÚ Banská Bystrica, Archív KPUZA / Ružomberok, T 413.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, pamiatková zóna: Návrh vyhlásenia PZ (návrh, VZN), KÚŠPSOP Banská Bystrica, 1989, KPUZA / Ružomberok, T 149.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Všeobecné záväzné nariadenie Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši č.2/91 o vyhlásení územia Partizánska Ľupča za pamiatkovú zónu zo dňa 01.09.1991 s prílohou.

D.2 Prehľad spracovanej územnoplánovacej dokumentácie a štúdií s overením ich právoplatnosti

- Územný plán VÚC Žilinského kraja, schválený nariadením vlády SR z 26.mája 1998, ktorým sa vyhlasuje záväzná časť ÚPN VÚC Žilinský kraj, zverejnený v Zbierke zákonov č.223/1998. Obstarávateľ: Krajský úrad v Žiline – odbor životného prostredia. Spracovateľ: Združenie VÚC – Žilina“. Časť 2.12.3 Ochrana kultúrneho dedičstva (s.305-328).
- Územný plán VÚC Žilinského kraja. Zmeny a doplnky v zmysle všeobecne záväzného nariadenia Žilinského samosprávneho kraja č.6/2005, ktoré bolo schválené zastupiteľstvom Žilinského samosprávneho kraja 27.apríla 2005. Uznesením č.7/26 Zastupiteľstva ŽSK schválil Zmeny a doplnky č.3 ÚPN VÚC Žilinského kraja. Záväzná časť bola vyhlásená VZN č.17/2009 o záväzných častiach Zmien a doplnkov č.3 ÚPN-VÚC Žilinského kraja.
- Územný plán VÚC Žilinského kraja, Zmeny a doplnky č.4. Spracoval: Ing.arch. Piovarčí a kolektív, 2010.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Žilinského samosprávneho kraja pre roky 2014-2020. Spracovateľ: Rozvojová agentúra Žilinského samosprávneho kraja, n.o., Žilina: 2015, 249 s.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Liptovský Mikuláš ako centra regiónu Liptova do roku 2013 s výhľadom do roku 2020. Spracovateľ: Msú Liptovský Mikuláš, 27.marca 2008.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja) mesta Liptovský Mikuláš 2015-2022 s výhľadom do roku 2030. Spracovateľ: Msú Liptovský Mikuláš, 10.decembra 2015. Platný od 11.12.2015.
- Stratégia rozvoja cestovného ruchu Žilinského samosprávneho kraja pre roky 2007-2013 a Urbanistická štúdia Liveplan. Vypracoval: Peter Patúš, Jana Kučerová a kol., Žilinský samosprávny kraj. 225 s. Dostupné online: www.zask.sk/files/odbory/RR/rok_2009/.../Strategia-rozvoja-CR.pdf
- Regionálny územný systém ekologickej stability okresu Liptovský Mikuláš. (RÚSES)

Vypracované vrámci: Podpora ochrany lokalít NATURA 2000 začlenením do celopriestorového systému ekologickej stability. 201, In.: 206 s. s.117, 118, 121, 124. Dostupné online: www.minv.sk/?oznamy-a-dokumenty-na-stiahnutie-101&subor...

– 2SWOT analýza regiónu Liptov – Rokovania vlády SR. Dokument 188134. Analýza sociálno-ekonomickej situácie regiónu Liptov (okresov Liptovský Mikuláš a Ružomberok) a Návrhy na zlepšenie v sociálnej a hospodárskej oblasti. 2014, 32 s. Dostupné online: www.rokovanie.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-188134

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Smerný územný plán obce Partizánska Ľupča. Vypracoval: Archlipta Hybe. Autor: Ing.arch. Ondrej Mrlan, Hybe 2003.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Zmeny a doplnky č.1 územného plánu obce Partizánska Ľupča. Vypracoval: Ateliér URBI A, Liptovský Mikuláš. Ing.arch. Vladimír Fajčík. Hlavný riešiteľ: Ing.arch. Tatiana Nosková a kol., 09/2011.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Všeobecné záväzné nariadenie obce Partizánska Ľupča č.10/2012 o záväzných častiach Zmien a doplnkov č.1 Územného plánu obce Partizánska Ľupča, čl.3 (1) m, s.2-3; čl.8 (1). Dostupné online: www.partizanskalupca.com/dokumenty/vzn/vzn10_2012.pdf

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Atladia Wellness Areál, parc.č.4561, 4574, 4575, 4576/2. Zámer, Z&M consult, RNDr. Maria Zuskinová, 06/2011. Projekt Realizácia geotermálneho vrtu a jeho využitie na rekreačné účely. Dostupné online: 14.2.2016. http://www.enviroportal.sk/sk_SK/eia/detail/atladia-wellness-areal-partizanska-lupca

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Partizánska Ľupča na roky 2015-2022. Zostavovatelia: Ing. Helena Priesolová (Analytická časť), Ing. Miroslav Hanula (Strategická a implementačná časť). Schválené Uznesením obecného zastupiteľstva č.12/2015 v Partizánskej Ľupči dňa 16.12.2015.

– ARCHEOPARK LIPTOVIA – projekt živej pravekej osady na upätí Nízkych Tatier. Archeopark Liptov o.z., Ružomberok. Autor: Ing. Peter Maretta, Maretta projekt, Dolný Kubín, február 2016. Dostupné online: <http://enviroportal.sk/sk/eia/detail/archeopark-liptovia-projekt-zivej-pravekej-osady-na-upati-nizkych-tati>

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Rekonštrukcia tajchu na účely ochrany lesov pred povodňami a požiarimi v Partizánskej Ľupči. Návrh zmeny činnosti podľa zákona č.24/2004 Z.z. o posudzovaní vplyvov činností na životné prostredie. Zodpovedný spracovateľ: Mgr. Oľga Pospiechová, spolupráca: RNDr. Stanislav Klaučo, RNDr. Viera Tereková, CSc., Lesný komposesorát Partizánska Ľupča: Partizánska Ľupča, január 2016. Rkp.

D.3 Mapové podklady

– Vojenská mapa, 01XV-VI., Partizánska Ľupča – prvé vojenské mapovanie horného Uhorska r.1769, M=1:14400, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, výrez z mapy.

– Vojenská mapa XXXIII-36, Partizánska Ľupča – druhé vojenské mapovanie Uhorska r.1823 XXXI-37, M=1:28800, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, výrez z mapy.

– Vojenská mapa, 9-XXI., Partizánska Ľupča – tretie vojenské mapovanie horného Uhorska r.1876. Archív KPÚ Žilina.

- Katastrálna mapa Partizánskej Ľupče z roku 1866, M=1:2880. Originál mapy in: Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava, sign. Li44, list č.5, 6, 7.
- Katastrálna mapa Partizánskej Ľupče z roku 1927, M=1:2880. Otláčok mapy v Ústrednom archíve geodézie a kartografie Bratislava, sign. Li44, list č.5, 6, 7.
- Mapa hranice Pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča a jej ochranného pásma ako súčasť prílohy všeobecne záväzného nariadenia Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši č.2/91 o vyhlásení územia Partizánska Ľupča za pamiatkovú zónu zo dňa 01.09.1991.

D.4 Staršie archeologické výskumy územia

- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, "Dom sociálnych služieb - Karita", KN 1222, 1223, 1224, výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, ARCHEOVÝSKUM s.r.o., Mgr. Ľuboslav Záhorec, 11/2012 (základné údaje, metodika a organizácia archeologického výskumu, výsledky záchranného archeologického výskumu, archívny výskum, fotodokumentácia, mapy, nálezové listy, technický denník, výkresy, administratíva, geodetické zameranie, CD) ZA-12/0986/FUR, 16.8.2012; PUSR-2013/731-4/37998/JSO (G-áno, H X; Archív KPUZA. T 587.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Regionálna skládka odpadov Stredný Liptov - Partizánska Ľupča - III.etapa - 1.časť archeologického výskumu. Vypracoval: Ľuboslav Záhorec, ARCHEOVÝSKUM s.r.o.. Partizánska Ľupča, 2014, KPUZA-2014/12301-6/49677/VLA, 31.7.2014; PUSR 2014/15991-5/69951/MFE.
- Stručné zhodnotenie starších archeologických výskumov a súpis archeologických nálezísk v katastri a na území PZ Partizánska Ľupča uvádzame v odseku F.1.7.

D.5 Archívne materiály

D.5.1 Prieskumy a výskumy

- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Umeleckohistorické hodnotenie (text, situácia), OPS Liptovský Mikuláš, 1966, Archív KPUZA / Ružomberok, T 83.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Ev.a.v. kostol ÚZKP 2615: Zámer pamiatkovej úpravy (text, foto), SUPSOP Banská Bystrica, 1974, KPUZA / Ružomberok, T 84.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, súpis pamiatok: Súpis pamiatok (text, foto), OPS Liptovský Mikuláš, 1968, KPUZA / Ružomberok, T 85.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zámer pamiatkovej úpravy (text, foto), SUPSOP Banská Bystrica, 1971, KPUZA / Ružomberok, T 186.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Nálezová správa (text, foto), OPS Liptovský Mikuláš, 1979, KPUZA / Ružomberok, T 259.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Znalecký statický posudok (text), Stavoprojekt Banská Bystrica, 1979, KPUZA / Ružomberok T 315.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Výmal'ba interiéru (text, foto), KSSPSOP Banská Bystrica, 1979, KPUZA / Ružomberok, T 318.

- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Fotodokumentácia (foto exteriér a interiér, pôdorys), PÚ Banská Bystrica, KPUZA / Ružomberok, T 360.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, ľudový dom č.15, KN 3173/2, ÚZKP 1658: Fotodokumentácia (4 foto), PÚ Banská Bystrica, 1963, KPUZA / Ružomberok, T 396.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, ľudový dom č.10: Fotodokumentácia (3 foto), PÚ Banská Bystrica, 1963, KPUZA / Ružomberok, T 397.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, banícke domy: Fotodokumentácia (foto), PÚ Banská Bystrica, 1963, KPUZA / Ružomberok, T 411.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, dom č.216 ÚZKP 1654: Fotodokument. (foto), PÚ Banská Bystrica, 1963, KPUZA / Ružomberok, T 412.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, KN 2272, rodinný dom č.99: návrh na vyhlásenie nehnuteľnej veci za NKP, KPÚ Žilina, Ing.arch. Dorota Mrázová, 03/2014, (základné údaje, popis veci, odôvodnenie návrhu, návrh opatrení, fotodokumentácia); KPUZA-2014/14454/MRA, T 567.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, KN 2236, dom č.81: návrh na vyhlásenie nehnuteľnej veci za NKP, KPÚ Žilina, Ing.arch. Dorota Mrázová, 06/2014, (základné údaje, popis veci, odôvodnenie návrhu, návrh opatrení, fotodokumentácia), KPUZA-2014/14453/MRA, T 568.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, kaštieľ č.117, KN 2332, ÚZPF 360/0: Zámer obnovy (text, výkresy, foto), Ing. Zigmund Szegheö, 2007, KPUZA / Ružomberok, T 688.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, kaštieľ č.117, KN 2332, ÚZPF 360/0: Statický posudok (text, foto), Ing. Ščipa, Ing. Kohút, 2008, KPUZA / Ružomberok, T 718.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, kaštieľ č.117, KN 2332, ÚZPF 360/0: Architektonicko-historický výskum (text,výkresy), Marček, Zvedelová, 2008, KPUZA / Ružomberok, T 719.

D.5.2 Reštaurátorská dokumentácia

- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Hlavný oltár reštaurovanie (text, foto), Štalmach, 1976, KPUZA / Ružomberok, R 86.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zásady pre reštaurovanie – maľba okolo vežových hodín a sev.svätyne (text), KÚŠPSOP Banská Bystrica, 1985, KPUZA / Ružomberok, R 85.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Návrh na reštaurovanie nástenných malieb (text, foto, grafická časť), ŠRA Košice, 1989, KPUZA / Ružomberok, R 8.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zámer a zásady reštaurovania (text), KÚŠPSOP Banská Bystrica, 1989, KPUZA / Ružomberok, R 101.
- PARTIZÁNSKA LUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zoznam cenných detailov (text, foto), KÚŠPSOP Banská Bystrica, 1990, KPUZA / Ružomberok, R 128.

D.5.3 Zamerania, projektová dokumentácia

- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.614, rodinný dom: projekt stavby pre stavebné povolenie, Ing. P. Tkáč, 11/2012 (technická správa, celková situácia), ZA-13/0133/MRA, A 1905.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.1238, rodinný dom s. č.183: prestavba, projektová dokumentácia pre stavebné povolenie, Ing. A. Mikloš, 05/2013 (technická správa, diel: elektroinštalácia), KPUZA-2013/13880/MRA, A 1906.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.1238, Partizánska Ľupča, prestavba rodinného domu č.183: projektové hodnotenie, Ing. I. Juríček, Ing. D. Sádecký, 02/2013, (technická správa, diel: zdravotníctvo), KPUZA-2013/13880/MRA, A 1907.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.1238, Partizánska Ľupča, prestavba rodinného domu č.183: projektové hodnotenie, Bc. M. Pastuchová, Ing. M. Behro, 03/2013, (technická správa, diel: architektonicko-stavebné riešenie), KPUZA-2013/13880/MRA, A 1908.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.1131, Evanjelický kostol: oprava elektrickej inštalácie, projektová dokumentácia pre realizáciu stavby, S., Kubín, 01/2013, (technická časť, výkresová časť), ZA-12/1503/MRA, A 1917.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.2402, Prístavba, nadstavba a stavebné úpravy rodinného domu: projektová dokumentácia pre stavebné povolenie, Ing. P. Tkáč, 03/2015, (technická správa, celková situácia stavby, zdravotníctvo, vykurovanie, elektroinštalácia), KPUZA-2015/10190/MAG, A 1919.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.699, 700, Wellnes pri RD Partizánska Ľupča: projekt pre stavebné povolenie, Ing.arch. E. Jančuška, 11/2011, (sprievodná správa, súhrnné technické riešenie, PO, celková situácia, stavebné objekty), ZA-12/0665/STA, A 2014.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, parc.č.699, nadstavba rodinný dom: projekt pre stavebné povolenie, Ing.arch. E. Jančuška, 10/2011, technická správa, ZA-12/0051/STA, A 2021.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ľudový dom č.15, KN 3173/2, ÚZKP 1658: Projekt (text, výkresy), Ing. Slezák, 2011, KPUZA / Ružomberok, A 1515.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ľudový dom č.15, KN 3173/2, ÚZKP 1658: Zameranie (výkresy), Martin Kelčík, 2011, KPUZA / Ružomberok, A 1517.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ľudový dom č.15, KN 3173/2, ÚZKP 1658: Skutočné vyhotovenie stavby (text, výkresy), Ing. Pavol Tkáč, 2012, KPUZA / Ružomberok, A 1550.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ľudový dom č.80, KN 2232: PD pre staveb.povolenie (text, výkresy), Ing.arch. P. Brna, 2004, KPUZA / Ružomberok, A 1222.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ľudový dom č.80, KN 2232: PD pre staveb. povolenie (text, výkresy, fotodokum.), Ing. Petrovič, 2005, KPUZA / Ružomberok, A 1223.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, dom č.179, KN 1235/2: PD pre staveb.povolenie, prístavba soc.zariadenia a drevárne (text, výkresy,fotodokum), Ing.arch. Beňko, 2005, KPUZA / Ružomberok, A 1231.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, dom sociálnych služieb KARITA, s.č.84, KN 1222: Projekt

stavby-stav.úpravy a prístavba (text, výkresy), Ing. Pavol Tkáč, 2011, KPUZA / Rk, A 1570.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, kaštieľ č.117, KN 2332, ÚZPF 360/0: Zameranie skutkového stavu (text,výkresy), Ing.arch. Tyrolová, 2008, KPUZA / Rk, A 1426.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rekonštrukcia mostov a cesty: JP (text, situácia), Dopravoprojekt Liptovský Mikuláš, 1986, KPUZA / Rk, A 493.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, prístavba pivárne KN 2315, 2314: PS (text, výkresy, foto), Ing.arch. Hudeček, 2007, KPUZA / Rk, A 1338.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zameranie starého stavu (sprievodná správa, výkresy 15V), Pamiatkostav, 1972, KPUZA / Rk, A 227.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: PD mreža, dvere (technická správa, výkresy), Ing. Mikulášová,1972, KPUZA / Rk, A 838.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Zameranie (sprievodná správa, výkresy), Pamiatkostav Žilina,1973, KPUZA / Rk, A 849.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Skrátená dokumentácia (technická správa, rozpočet, výkresy, doklady), Pamiatkostav Žilina, 1977, KPUZA / Rk, A 230.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: VP (statické zabezpečenie 8V, strešný plášť 5V, úprava fasád 4V, elektroinštalácia 3V, zdravotníka 3V, POV 1V), Pamiatkostav Žilina, 1978, A 229.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: Pamiatkový výskum (návrh obnovy, slohová analýza 29V), PÚK B. Bystrica, 1982, KPUZA / Rk, A 228.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: PD výmena dlažby (technická správa, výkresy 3V, rozpočet), 1986, KPUZA / Rk, A 497.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rím.kat. kostol sv. Matúša ÚZKP 358: JP (architektúra 15V, statika 1V, bleskozvod 1V, vonk.kanalizácia 3V, POV, dodatok č.2), Pamiatkostav Spišská Nová Ves, 1987, KPUZA / Rk, A 231.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, revitalizácia centra obce: PS revitalizácie (architektúra), Ing.arch. Stanová, 2006, KPUZA / Rk, A 1341.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, revitalizácia centra obce: PS rekonštr. a úprava chodníkov (architektúra), Ing.arch. Stanová, 2005, KPUZA / Rk, A 1344.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, revitalizácia centra obce: PS revitalizácie II.etapa (text, výkresy), Ing.arch. Stanová, 2009, A 1436.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rodinný dom č.110, KN 2313/1, prestavba: Projekt stavby (text, výkresy, foto), Ing.arch. Alica Stanová, 2002, KPUZA / Rk, A 1365.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rodinný dom č.123, KN 2350/1, prestavba: Projekt stavby (text, výkresy), Ing. Eva Medvecká, 2008, KPUZA / Rk, A 1392.

– PARTIZÁNSKA ĽUPČA, rodinný dom, KN 1076-3: Projekt stavby (text, výkresy),

Ing. Andrej Blažek, 2008, KPUZA / Rk, A 1383.

D.6 Literatúra

- BENDŽA, M.: Liptov. In: Ľudová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku. Academic Electronic Press, Bratislava, 1998, s.275-292.
- BEŇKO, J.: Osídlenie severného Slovenska. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1985.
- BERNÁT, L.: Dejiny protestantského školstva v Liptovskej stolici v 16. a 17.storočí. In: Historia Ecclesiastica, V, 2014, 1, s.16.
- BIALEKOVÁ, D.: Osídlenie oblastí so surovinovými zdrojmi na Slovensku v 9.-11.storočí. In: Archeologia historica, 3, 1978, Brno, s.11-17.
- BIALEKOVÁ, D.: Slovanské obdobie. Slovenská archeológia 28, s.213-228.
- BIATHOVÁ, K.: Maliarske prejavy stredovekého Liptova. Tatran, Bratislava, 1983, s.199-201.
- BOTÍK, J. - RUTTKAY, M. - ŠALKOVSKÝ, P.: Ľudová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie. Academic Electronic Press, s.r.o., Bratislava, 1998.
- BUCKO, V.: Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r.1564, Bratislava, 1939.
- BURAN, D. (zost.) Gotika: dejiny slovenského výtvarného umenia. Bratislava Slovart, SNG, 2003.
- CRUFIUS, Ch. (Hrsg.): Alphabetisches Haupt-Register aller in dem topographischen Wort-Lexikon enthaltenen Ortschaften der kais. konigl. Erbländer. 4. Zv., von L bis M; Herausgb. Christian Crufius, Wien, 1809;
- ĎURIAN, K. a kol.: Pamiatková zóna obce Kláštor pod Znievom. Zásady ochrany pamiatkového územia. Krajský pamiatkový úrad Žilina, Martin 2015.
- EISNER, J.: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933.
- Kol. autorov: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava: Veda, 1995, 454 s.
- FOJTÍK, J.: Liptovská župa v Illésházyovskej korešpondencii do konca 18.storočia. In: Liptov 8, Osveta, Martin 1985, s.269-289.
- FUXHOFFER, D. - CZINÁR, M.: Monasteriologiae regni Hungariae. Pestini, 1860.
- CHALOUPECKÝ, V.: Staré Slovensko, Bratislava: 1923.
- CHURÝ, S.: Zápisnica z kanonických vizitácií farností v Liptove roku 1825 ako prameň pre národopisný výskum. In: Slovenský národopis, roč. 47, č.2-3/1999, s.230-234.
- GÁL, F.: Fragmety. Dostupné online: www.fedorgal.cz

- GARAJ, P.: Ako zachrániť dvestoročný dom. In: Trend. 22.10.2014. Dostupné online: <http://www.etrend.sk/podnikanie/ako-zachranit-dvestorocny-dom.html> , 17.02.2016.
- GUNTHEROVÁ, A. (zost.): Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok druhý K–P. Bratislava 1968, s.450-452.
- GYÖRFFY, Az Árpád-kori magyarország történeti földrajza I-IV, Budapest, 1963-1998.
- HABOVŠTIAK, A.: Stredoveká dedina na Slovensku. Bratislava, 1985.
- HANULIAK, V.: Malé stredoveké opevnené sídla v Liptove. In: Archeologica historica, 13, Brno-Bratislava, s.299-306.
- HORVÁTH, P.: K dejinám drevenej architektúry v Liptove. In: Liptov 9, Osveta, Martin, 1987, s.191-201.
- HOUDEK, I.: Veľký hrad liptovský. In: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, r.25, Martin, 1930, s.33-35.
- HÝROŠ, Š., N.: Opis starobyklých chrámov Liptova, rkp., Liptovské múzeum v Ružomberku, s.49-52.
- HÝROŠ, Š., N.: Zámok Lykava a jeho páni. Martin 1864.
- KAHOUN, K.: Gotická sakrálna architektúra Slovenska. Bratislava, Gerlach Print, 2002.
- KARÁCSONYI, J.: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. Budapest 1923.
- KARTOUS, P. - VRTEL, L.: Heraldický register Slovenskej republiky. Matica Slovenská, Min.vnútra SR, 2000.
- Kol.autorov: Magurka. Dejiny ťažby kovov a obce. Partizánska Ľupča 2002.
- Kol.autorov: Dejiny Partizánskej Ľupče. Partizánska Ľupča, 2002.
- Kol.autorov: Slovenský biografický slovník V. Matica slovenská, Martin 1992.
- Kol.autorov: Hradiská – Svedkovia dávnych čias. Zborník odborných príspevkov o hradiskách a ich obyvateľoch. Dolná Mariková 2015.
- KÖNYÖKI, J.: Visszapillantás a Nyitra-, Turóc- és Liptó megyékben tett régészeti kirándulásra. In: Archaeologiai Közlemények, 1871, s.84-97.
- KRESÁNEK, P. a kol.: Slovensko – ilustrovaná encyklopédia pamiatok. Simplicissimus Bratislava, 2009.
- KRIŽANOVÁ, E.: Prínos Liptova do dejín výtvarného umenia. In: Pamiatky a múzeá. Roč.9, č.4 (1960), s.166-172.
- KUBIŠOVÁ, Ľ.: Ľupčianska dolina skrýva vzácnu historickú stavbu. Dostupné online: <http://liptov.sme.sk/c/8137317/lupcianska-dolina-skryva-vzacnu-historicku-stavbu.html?ref=njct>

- LEHOTSKÝ, M. – GREŠKOVÁ, A.: Hydromorfologické termíny A-Z. SHMÚ Bratislava, 2004.
- MAJERČIAK, V.: Najstaršie mestečko v Liptove. Partizánska Ľupča, 2003.
- MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky, Veda, Bratislava 1997.
- MELIŠ, J. B.: Zvolenský župan magister Donč. In: Historický zborník 19. Bratislava: Matica Slovenská, 2009, č.1, s.134-153. Dostupné: <http://uniba.academia.edu/BernardJozefMelisOP>
- MARSINA, R. - KUŠÍK, M.: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku II., SAV, Bratislava 1959, s.128-131.
- MELIŠ, J. B. OP: Náčrt poznatkov a problematiky výskumu života magistra Donča. In: M.Dobrotkova a kol.: Studia Historica Tyrnaviensia VIII. Vybrané problémy slovenských dejín. Trnava, 2009, s.64-82. Dostupné: <http://uniba.academia.edu/BernardJozefMelisOP>
- MENCL, V.: Středověká města na Slovensku. Bratislava 1938 s.87-91
- MENCL, V.: Stredoveká architektura na Slovensku. Praha – Prešov. Československá grafická únia 1937.
- MENCL, V.: Diskuse o Starém Slovensku. (Nejstarší kostely v Liptově) In: Bratislava ČPV SaPR, vydáva UsŠ, roč.VII., 1933, č.4-5, s.510-511.
- MENCL, V.: Gotická architektúra horného a stredného Považia. In: Vlastivedný časopis, roč. XVIII, 1969, č.3, s.97-112.
- MENCL, V.: Lidová architektura v Československu. Praha, 1980.
- MIKLÓŠ, L.: Atlas krajiny Slovenskej republiky, 1980.
- MOLČAN: Zo života Cirkevného zboru ECAV na Slovensku v Partizánskej Ľupči. In: Vlachanské noviny č.1, 2014, s.2-6.
- MYSKOV SZKY, V.: Liptómegeye középkori építészetí műemlékei. (Adalék műemlékeink ismeretéhez). In: Archaeologiai Közlemények, 11, 1877, č.2, s.9-65.
- NEUDECK, J.: Germanische Befestigungen des oberen Waaghaltes in Ungarn. In Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, r.9, Wien 1880, s.29-59.
- NOVÁK, J.: Slovenské mestské a obecné erby. Osveta, Martin, 1972.
- NOVOTNÁ, M.: Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Bratislava, 1970.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Pamätná kniha obce Nemecká Ľupča, 1928. Obecný úrad v Partizánskej Ľupči.
- PARTIZÁNSKA ĽUPČA, Obecná kronika od roku 1952, Obecný úrad,
- PECH, A.: Alsó magyarország bányamívelésének története, I., Budapest 1884.

- PETRÁŠ, M.: K histórii divadelných opôň a výprav. In: Liptov 10, Osveta Martin 1989, s.147-155.
- PHILADELPHY, M.: Krátka historia cirkve podľa a.v. v Nemecko lupčianskej. Turč. Sv. Martin: kníhtlač. úč.spol., 1888.
- PIETA, K.: Halštatské výšinné hradiská v Liptove. In: Archeologické rozhledy, r.35, s.39-48.
- PIETA, K.: Slovanské osídlenie Liptova v 9.-12.storočí. In: Liptov 2, Osveta Martin:, s.67-82.
- POMFYOVÁ, B.: Počiatky gotickej architektúry. In: Buran, D. (zost.) Gotika: dejiny slovenského výtvarného umenia: Slovart, SNG, 2003.
- PORUBSKÁ, D. - VRABLÍKOVÁ, M - FENDEKOVÁ, M. - FENDEK, M.: Vzťah povrchových a podzemných vôd v povodí Lupčianky. Acta hydrologica slovac, ročník 14, č.1, 2013, 95-109.
- RÁBIK, V.: Partizánska Lupča. In: ŠTEFÁNIK, M. - LUKAČKA, J. a kol. Lexikon stredovekých miest na Slovensku, Bratislava, Historický ústav SAV, 2010, s.314-322.
- RATKOŠ, P.: Počiatky hornoliptovského baníctva do konca XVI.storočia. Historický zborník MS V/1947, Martin 1947, s.295-350.
- RATKOŠ, P.: Vznik a začiatky baníckych miest na Slovensku. Historické štúdie XIX, SAV Bratislava, 1974.
Schematismus almae diocensis Scepusiensis pro anno a christo nato (1885-1940) Szepesváralja 1885-1940.
- SLIVKA, M.: Súpis archeologických lokalít Liptova (okres Liptovský Mikuláš). Bratislava: b.m.1975. rukopis uložený v Liptovskom múzeu v Ružomberku.
- STANISLAV, J.: Odkryté mená slovenských miest a dedín. Bratislava, 1947, s.45.
- STRUHÁR, V.: Ružomberok a okolie v praveku a v dobe prvých historických etníc. In: Ružomberský historický zborník III. Ružomberok: Filozofická fakulta KU, 2009, s.43-102. Dostupné: (cit.25.01.2016).
http://www.academia.edu/1787742/Ru%C5%BEomberok_v_praveku
- ŠÁŠKY, L.: Kamenná krása našich miest. Osveta, Martin 1981.
- UHLÁR, V.: Poklad šiestich bronzových mečov z Liptovského Sliača.Slovenská archeológia, r.7, s.71-78.
- ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16.storočia. (1.časť). Vlastivedný zborník Liptov 7, Osveta Martin 1983.
- ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16.storočia. (2.časť). Vlastivedný zborník Liptov 8, Osveta Martin 1985, s.193-197.
- ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16.storočia (3.časť), Liptov 9 Vlastivedný

zborník, Martin 1987, s.61-149.

- ULIČNÝ, F.: Mestské privilégia Nemeckej Ľupče a otázka ich pravosti. In: Historické štúdie, 5, 1969, s.302-324.
- VACULÍK, K.: Gotické umenie Slovenska. Katalóg výstavy. Zvolenský zámok, máj-október 1975. Slovenská národná galleria, Bratislava, 1975, s.-102.
- VÍTEK, P. - ČELKO, M. - CHURÝ, S., Ing. L. Sombathy: Magurka. Dejiny ťažby kovov a obce. Partizánska Ľupča 2002.
- VÍTEK, P.: Dejiny Partizánskej Ľupče. Marmota Press Poprad 2002.
- VÍTEK, P. - CHURÝ, S. - SLIACKA, S.: Dejiny Partizánskej Ľupče. 2.doplnené vydanie. Pre Press: Podtatranské noviny, Poprad 2013.
- VÍTEK, P. - CHURÝ, S.: Dejiny nemecko-ľupčianskeho Lesného komposesorátu v Partizánskej Ľupči. Marnota Press, Poprad 2003.
- VÍTEK, P.: Nové objavy pečatí v Liptove. In: Pečate a ich používatelia. Zborník konferencie. 2006, s.8-9.
Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava: Veda 1977.
- WEINELT, H.: Die untergangene Deutschumsgruppe der Liptau, Südostdeutsche Forschungen III, 1938, s.335-351.s.345 (fol.27a).

D.7 Zdroje internet

- Web: Obecný úrad, Partizánska Ľupča:
<http://www.partizanskalupca.com/>
- Web Lesný komposesorát, Partizánska Ľupča:
<http://www.lesnykomposesorat.sk/>
- Web Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku, Partizánska Ľupča:
<http://www.ecavpl.szm.com/toppage1.htm>
- Kostol sv. Matúša: Zdroj:
<http://www.arslexicon.sk/?registre&objekt=rimskokatolicky-farsky-kostol-sv-matusa>

D.8 Zdroje „oral history“

PARTIZÁNSKA ĽUPČA, ústne informácie o obci spracovateľom poskytli: Ľubomír Frič (starosta obce), p. Renáta Antolová, prof. Ing.arch. Martin Kusý st., Ing.arch. Martin Kusý ml.

E. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia

E.1 Stručný historický vývoj

- Mladšia doba bronzová: Nálezy bronzových predmetov (meče, ozdoby) Dôkaz existencie osídlenia, v blízkosti osada z doby bronzovej (obec Liptovský Michal).
- Staršia doba železná: menšie strážne hradiská v polohe Salatín, Biela Ľupča; dôkaz existencie osídlenia.
- 10.-12.storočie: Sídliisko asi 1 km od starého kostola pri Liptovskom Michale.
- 12.-13.storočie: Poloha Hradisko a Šibenice, Svätý Ďur – slovanské osídlenie, odkryté valy a malý rovinný opevnený vodný hrádok.
- 1214(?) – povolenie výstavby kostola Bolestnej Panny Márie.
- 1243(?) – výstavba kostola Bolestnej Panny Márie.
- 1247 – zmienka v starej Ľupčianskej kronike v spojitosti s kostolom sv. Michala.
- Okolo r.1250 – výstavba farského kostola sv. Matúša ako jednoloďového kostola s menšou svätyňou a sakristiou.
- 1252 – prvá písomná zmienka versus Lypchem v súvislosti s darovacou listinou dediny Sliache kláštora premonštrátov zo Znievskeho Podhradia kráľom Belom IV. Ľupča vystupuje ako susediaci majetok so Sliachami.
- 1263 – udelenie mestských výsad nemeckým hosťom, usadeným v Ľupči podľa vzoru Krupiny a Banskej Štiavnice s právom dolovať drahé kovy (listina je považovaná za falzifikát, ktorý vznikol niekedy pred r.1434).
- 1263 (9.4.) – cirkevno-správne osamostatnenie Ľupče od farnosti v Liptovskom Michale: cirkevné privilégium ostrihomského arcibiskupa Filipa, s povolením výstavby nového kostola a udelením farských práv podľa vzoru farností v Krupine a Banskej Štiavnici.
- 1270 (24.6.) – privilégium Štefana V., mýtna slobody na území Zvolenského komitátu.
- 1274 – výsadná listina Ladislava IV., ktorá potvrdzovala listinu z r.1270. Hodnoverne potvrdzuje vyznačenie chotárnych hraníc, ktoré tvoril na východe Malatínsky potok, na juhu zasahovali do Ľupčianskej doliny, na západe hraničili s chotármi dedín Sliache a Lisková, na severe siahali po Váh a proti prúdu až po ústie Malatinského potoka.
- 1279 – kráľ Ladislav IV. vymenil so šľachticmi Bohumírom a Serafínom ich zlatú baňu v Ľupči s dedinou za svoj majetok Bobrovec.
- 1281 – Kráľ Ladislav daroval „villa“ Ľupču comesovi Tomášovi a jeho dedičom za zásluhy v boji s českým kráľom, počiatky závislosti od panstva Liptovského, neskôr Likavského hradu.
- 1288 (18.4.) – kráľ Ladislav IV. výmenou za majetky Ľupča, Črnmô, Šalamúnova zem daroval komesovi Bohumírovi majetok Bobrovec.
- 1290 – výstavba kostola Bolestnej Panny Márie.
- 1293-1294 – vznik samostatnej farnosti.
- 1323 – pápež Ján XXII. povolil zvolenskému županovi magistrovi Dončovi, aby mohol byť pochovaný pri kostole Panny Márie.
- 1326 – magister Donč daroval časť zeme v Sliachoch novopostavenému kostolu v Ľupči a jeho správcom.
- 30.roky 14.storočia – podľa príjmov jedna z najväčších farností v Liptove.
- 1338 – vyčlenenie Liptovskej stolice zo Zvolenského komitátu.
- 1339 – kostol Bolestnej Panny Márie označovaný ako špitálsky, zasvätený Sv. Alžbete.
- 1350 – rozšírenie lode farského kostola (Sura uvádza rok 1320).
- 1378 – najstarší písomný doklad o trhovom námestí ako forum comprovinciale.
- 1390 – listina kráľa Žigmunda o zákaze siahat' na práva Ľupče.
- 1391 (13.9.) – richtár Ján (Hans) obhajoval pred komisiou skúmajúcou pravosť listín na území Liptovskej župy privilegialne listiny Ľupče. Na zapísanie predložil privilégium Karola I. z 11.11.1340, ktorým kráľ konfirmoval výsadnú listinu Ladislava IV. z r.1274.
- 1397 (19.6.) – Žigmund Luxemburský potvrdzuje privilégium Ladislava IV z r.1274 so znením privilegia Štefana V. z r.1270.

- 1399 (23.-25.9.) – kráľ Žigmund Luxemburský je osobne prítomný v meste.
- 1406-1418 – mestečko v držbe Mikuláša a Jána z Gary.
- 1410 – postavenie drevenej radnice.
- 1419 – Oslobodenie Ľupčanov od mýta v celom Uhorsku kráľom Žigmundom.
- 1434 – cisár Žigmund Luxemburský potvrdil Ľupčanom výsady s právom na užívanie všetkých vôd, lúk, lesov a oráčín v „starých a pravých“ hraniciach mestečka, oslobodenia od mýta v Uhorsku a konania 2 jarmokov.
- 1431-1434 – vpády husitov, 16.12.1434 vypálenie mesta, zničené oba kostoly, údajne pritom zhoreli aj výsadné listiny.
- 1440 – mestečko v držbe Ladislava Rikolfiho.
- 1459 – pred 29.4. došlo k požiaru v meste, prestavba farského kostola.
- 1471 – založenie najstaršieho (obuvníckeho) cechu v Liptove.
- 1474 – mestečko súčasťou hradného panstva Likava.
- 1491 – prvá písomná zmienka o budove ako „in duabus domibus, una videlicet eo rundem in opido Lypche vocato... in dicto Lypthouiensi (comitatu)“.
- 16.storočie – počiatok sťahovania zemianskych rodín a drobnej šľachty do mesta.
- 1508 (30.1.) – daroval kráľ Vladislav II. Nemeckú Ľupču ako súčasť hradu Likava šľachticovi Ladislavovi, synovi Jána, syna Rikolfa z Kamenice.
- 1524 – požiar a oslobodenie, zhorela štvrtina domov, po požiari oslobodenie od daní na 9 rokov.
- 1525 – začiatok výstavby veže na kostole (základy a spodné múry s klenbou dolnej komory).
- 1526 – prenikanie reformácie do mesta, prvý protestantský kazateľ v meste.
- 1527 – Ján Zápoľský mestu potvrdzuje zmenu termínu konania trhov okolo sv. Stanislava (8.máj) a pred sv. Gálom (16.október).
- 1536 – v daňovom súpise sa spomína v meste okrem domu richtára 40 usadlostí, nezdanené usadlosti tzv. slobodníkov a 22 domácností chudobných sluhov, nevlastniacich ani dom ani polia.
- 1546 – požiar.
- Okolo r.1550 – farský kostol sv. Matúša v rukách evanjelikov.
- 1551 – podľa daňového súpisu sa nachádza v meste cca 90 meštianskych domov a budovy fary, školy, kúpeľov, dva špitály, holičstvo, hostinec, 2 farské mlyny; v okolí 2 opustené hámre.
- 1554 – domurovali vežu od zvonov až do vrchu.
- 1556 – podpivničili mestský dom a postavili z dreva izby a komory s pitvorom.
- 1557 – daňový súpis spomína v meste 46 domov, 2 opustené.
- 1560 – bola vybudovaná dolná ulica so 6-7 domami v rade (terajšia ulica K píle).
- 1562 – sa v hornej ulici, od Sliacha oproti vyšnému mlynu vybudovali na poli 4 domy.
- 1566 – vyvrátilo starú drevenú radnicu (rathaus) a postavili novú drevenú.
- 1582 – župné šľachtické zhromaždenia v Ľupči (do r.1677).
- 1586 – morová epidémia (400 úmrtí).
- 1596-1606 – papiereň postavená mestom na hranici chotára Michala a Ľupče.
- 1596 – daňový súpis uvádza v meste 19 obývaných a 28 opustených domov.
- 1600 – daňový súpis uvádza v meste 100 obývaných a 30 opustených domov.
- 1601 – morová epidémia.
- 1609 – daňový súpis uvádza v meste 101 sedliackych usadlostí.
- 1617 – požiar, povodeň.
- 1624 – požiar.
- 1625 – daňový súpis uvádza v meste 100 dvorov rodín, zemianska kúria Palugyayovcov, radnica, pastiereň, kúpele(?) (dum lazebny), 2 farské mlyny.
- 1626 – povodeň.
- 1629 – požiar.
- 1631 – požiar, zhorelo 17 usadlostí, takmer celá Ľupča poškodená.
- 1632 – požiar.
- 1633 – daňový súpis uvádza v meste 100 urbárskych usadlostí, 4 želiarske dvory, 3 mlyny v meste.

- 1637 – Gašpar Illešházy venoval miestnej protestantskej škole s alumneom pozemok na rozšírenie školy; daroval maľovaný krídlový oltár kostolu (1616-1647).
- 1639 – zachovaný aj historický dokument (Hýroš, Zámok..., s.402) 1639 požiar, vyhorelo 16 domov s 32 hospodármi.
- 1642 – požiar spustošil jednu stranu mesta, opustené domy sa mesto rozhodlo darovať novým osadníkom. Darované dvory sa pripojili k susedným, čím sa zväčšili dovtedajšie tesné dvory.
- 1645 – morová epidémia.
- 1650-1674 – postavenie radnice s mestským hostincom.
- 1651 – požiar.
- 1634 – začiatok zasadnutí župy.
- 1644 – drancovanie vojakmi Mikuláša Esterházyho.
- 1647 – kanonická vizitácia, Liptov prevažne protestantský.
- 1653 a 1654 – mesto rozdávalo 25 až 30 rokov opustené pozemky.
- 1655 (17.5.) – Ferdinand III. Potvrdil staré výsady udelené Žignundom a Matejom Korvínom, právo meča, povolil postaviť nový obecný mlyn.
- 70.roky 17.storočia – intenzívne prenasledovanie evanjelikov.
- 1674 – požiar.
- 1687 – v meste 100 urbárskych usadlostí, z toho 5 slobodných (dom Fridvalského, fara, dom Juraja Köröškéniho, dom hodinára Roxera, kúria Palugyaya), 31 spustošených v dôsledku požiaru; začiatok fungovania krčmy v radnici; pivovar, mestské jatky, kováčská a iné dielne, 2 farské, 1 mestský mlyn, v horách nad mestom pila, vápenica. Urbársky súpis Likavského panstva uvádza, že ešte v r.1687 ostali pri Ľupčianke stopy po zariadení, v ktorom sa pralo a čistilo zlato.
- 1688 (24.2.) – Leopold I. potvrdil mestské výsady svojich predchodcov.
- 1694 – postavený mestský špitál s podporou arcibiskupa Juraja Sečéniho (starý sa spomínala v r.1582).
- 1698 – požiar.
- 1679-1680 – morová epidémia (350 ľudí zahynulo).
- 1686 – násilné odobratie kostola evanjelikom jezuitmi.
- 1709 – vrátenie oboch kostolov katolíkom.
- 1710 – morová epidémia.
- 1711 – veľká povodeň.
- 1715 – slávnostné vysvätenie vráteného farského kostola; urbársky súpis uvádza v meste 165 domov, mestský mlyn.
- 1731 – požiar.
- 1738 – požiar.
- 1749 – povodeň.
- 1764 – 114 obyvateľov sa zaoberalo remeslom (26 garbiarov, 17 čižmárov, 7 obuvníkov), žilo 271 sedliakov
- 1773 – súpis katolíckeho cirkevného majetku: veľký kostol - nutnosť opravy svätyne a múrov; malý kostol - poškodený, nutná oprava strechy.
- 1770 – prieskum popisuje Ľupču ako kráľovské privilegované mestečko patriace komornému panstvu Likava, v meste pracuje 158 remeselníkov, poriadalo 5 jarmokov ročne a týždenné trhy, povodeň. Urbárska regulácia: mesto malo vlastné mlyny, pivovar, krčmy, bane, súkromných 7 píl, papieren, malo veľa pasienkov, časť sa prenajímala susedným dedinám, vlastnilo rozsiahle lesy. Postavenie novej radnice s hostincom.
- 1771 – výstavba murovanej väznice a mestskej strážnice.
- 1772 – požiar.
- 1783 – obnova samostatného evanjelického zboru, výstavba a vysvätenie tolerančného chrámu (21.9.1783).
- 1784 – 325 domov, 2162 obyvateľov.
- 1785 – odkúpenie domu rodiny Rumanovej pre evanjelickú faru.
- 1786 – začali budovať mestský pivovar.

- 1798 – požiar, povodeň.
- 1808 – požiar.
- 1811 – povodeň, 1813.
- 1819 – vybudovanie malej údolnej priehrady Tajch.
- 1825 – 3010 obyvateľov, 1045 katolíkov, 4 židia.
- 1829 – doslúžil prostredný drevený mlyn a postavili nový murovaný a pri ňom pílú.
- 1831 – epidémia cholery (podľahlo 400 obyvateľov), založený cholerový cintorín na ľavej strane ulice „Cigánka“.
- 1835 – postavenie novej budovy katolíckej fary.
- 1838 – 3548 obyvateľov, 988 katolíkov, 38 židov.
- 1839 – na cintoríne postavený kamenný kríž.
- 1842 – postavená drevená budova miešanej školy.
- Pol.19.storočia – sídlo južného okresu Liptovskej župy, slúžnovského úradu a osobitného lekárskeho okresu župy.
- 1850 – združovala súkromných podnikateľov na Magurke Gerambova únia z Banskej Štiavnice.
- 1855 – Jozef Božetech Klemens maľuje oltárny obraz do farského kostola sv. Matúša.
- 1856 – veľký požiar, kedy vyhorela ľavá aj pravá strana nižného konca, ušetrené ostali 4 domy na ľavej strane Ľupčianky a pravá strana od katolíckej fary. V strede mesta zhorel rím.-kat. kostol, dva domy patriace mestu, drevená mestská škola, evanjelický kostol, prostredný mlyn a ulica Prostredný riadok až po ulicu Cigánka. Začiatok úbytku obyvateľstva, sťahovanie z mesta urýchlili nasledujúce požiare, povodne a epidémie.
- 1858 – požiar, vyhorela ľavá strana nižného konca, ušetrené ostali iba 4 domy na ľavej strane Ľupčianky a pravá strana nižného konca po budovu fary.
- 1840 – založené slovenské ochotnícke divadlo.
- 60.roky 19.stor. – výstavba Košicko-Bohumínskej železnice, vzdialenosť mimo mesta urýchlilo jeho úpadok.
- 1861 – Peter M. Bohúň maľuje oltárny obraz do kostola Panny Márie.
- 1862 – vo vlastníctve mesta hostinec, prostredný mlyn, vyšná píla, mlyn pod Latiborskou holou, mestský pivovar (v prevádzke do r.1901), spodná časť mestského domu.
- 1877 – 2273 obyvateľov.
- 1866 – prvá regulácia námestia.
- 1868 – požiar.
- 1869 – založenie Vzájomnej pokladnice.
- 1869 – povodeň.
- 1872-1874 – cholerová epidémia.
- 1872 (5.12.) – reorganizácia mestskej správy, mesto sa pretvorilo na veľkú obec, bolo zriadené obecné zastupiteľstvo a obecné predstavenstvo.
- 1873 – ustanovenie Liptovsko-nemecko-ľupčianskej sporiteľne, neskôr Ľupčianska sporiteľňa, v r.1930 pričlenená v ku Slovenskej ľudovej banke.
- 1876 (28.4.) – veľký požiar, vyhorel aj ev.kostol.
- 1884-1887 – výstavba nového evanjelického kostola podľa projektu Blažeja Bullu.
- 1901 – vybudovanie nového mostu cez Váh.
- 1906 – zavedenie telefónneho spojenia.
- 1907 – zriadenie poštového úradu.
- 1910 – telegrafické spojenie, vybudovanie obecného vodovodu.
- 1918 – vybudovanie úzkokolejnej železnice v Ľupčianskej doline.
- 1916 – počas 1.svetovej vojny boli rekvirované dva zvony farského kostola.
- 1917 – objav 7,5 kg vážiacej zlatej hrudy (dnes múzeum Budapešť).
- 1919-1921 – elektrifikácia Ľupče.
- 1919 – posledný veľký požiar.
- 1922 – postavenie ozdravovne v osade Železnô.
- 1924 – presťahovanie Obecného úradu do domu Strelingera.

- 1925 – zriadenie kina, obnova farského kostola.
- 1926 – adaptovaná budova evanjelickej ľudovej školy, nová strecha evanjelického kostola.
- 1928 – definitívne ukončenie ťažby na Magurke.
- 1928 – 65 obetiam 1.svetovej vojny z Ľupče odhalili pomník.
- 1929 – nová pozemková kniha, pôvodná z r.1859 neplatná.
- 1932 – návšteva Alice Masarykovej v Železnom.
- 1937 – nadstavba Charity, katolícky kultúrny dom.
- 1939 – stavba cementárne.
- 1943 – postavená budova hasičského skladu.
- 1944 – 15.augusta (!) vyhlásená v meste mobilizácia do povstania ešte pred jeho začiatkom, 28.júla partizáni obsadili mesto, bol zriadený partizánsky štáb pod vedením nadp. Zajceva, 6.septembra 32 Nemcov v Bielej Ľupči popravili; V Železnom sídlilo veliteľstvo a štáb 4.partizánskej brigády.
- 70.roky 20.storočia – výstavba nového cestného mosta.
- 2002-2006 – prestavba Kultúrneho domu.
- 2002-2007 – výstavba nájomného bytového domu, zrušenie topoľovej aleje.
- 2006-2007 – revitalizácia centra obce, rekonštrukcia oblúkového mosta pre chodcov, lávka za farským kostolom, 1.etapa.
- 2010 – obnova evanjelického kostola.
- 2010-2011 – revitalizácia námestia, 2.etapa, obnova mestského mobiláru.
- 2009-2011 – prestavba hasičskej zbrojnice.
- 2013 – obnova objektu Evanjelickej fary.
- 2013-2015 – prestavba býv.objektu Karita na Dom sociálnych služieb.

Villa Lypche (1252), villa Lypche (1270), villa Lypche (1281), Lipche (1318), Lips in Liptouia (1330), Lypche (1340), civitas Lumpche (1361), Lypcza Allemanorum (1364), Lypch Theotonicali (1390), Lipche (1391, Lypcz Theutonicalis (1471), Lypche Theuonicalis (1471), opidum Lypche (1491), opidum Ľlupczense / Ľlipcz Thewtunicipalis / Ľlipcze Dewtunicipalis (1506), Ľlipcz Tewtonicalis (1508), Lypche (1525), Alamanicalis Ľlipche (1550), Nemethlypche (1552), Németh-Lipcsche (1773), Nemecka Ľypča (1773), Deutsch-Liptsch (1786), Németh Ľlipcse (1808), Németh-lipcse (1863), Nemecká Ľupča (1920), Partizánska Ľupča (1946).

Etymológia názvu: Názov je pôvodný a korení v slovanskom osobnom mene s kmeňovým základom Ľub, čo dokladá pôvodnosť a starobylosť sídliskového priestoru. Tvar Ľipche / Ľypche (Ľlipcse) je už pomad'arčený názov zavedený uhorskou kráľovskou kancelárskou praxou, ale aj ten sa v písomnostiach poslovenčoval do podoby Ľlipcza (1364). Názov sa pôvodne vzťahoval na potok, pri ktorom vzniklo slovanské sídlisko. (Rábik, s.314)

Poloha mesta

Partizánska Ľupča (od.r.1946), predtým Nemecká Ľupča (1390-1946), nem. Deutschliptsch, maď. Némethlipcse leží na nive v asymetrickej doline potoka Ľupčianka pod severnými úpäťami Nízkych Tatier, 15 km východne od Ružomberka a 20 km západne od Liptovského Mikuláša v nadmorskej výške 560 m n.m. Mesto vzniklo v západnej časti Liptovskej župy, ktorá sa v 20.rokoch 14.storočia administratívne včlenila do Zvolenskej župy. Ľupčianske sídlisko bolo primárne komunikačne naviazané na významnú krajiniskú cestu, ktorá bola základným spojením v smere východ západ, spájajúcu Košice so Sliezskom a Čechmi, v Liptove vedúcu horným Považím. Cesta (magna via) sa spomína už v r.1326 pri ohraničení čiastky zeme v Sliačoch, ktorú magister Donč daroval tunajšiemu novopostavenému kostolu a jeho správcom“. (Rábik s.314).

Prírodné podmienky

Chotár obce bol už v stredoveku geograficky a z hľadiska geologickej skladby pôdy zložitým terénom, jeho nadmorská výška oscilovala v rozmedzí 512 až 1950 m n.m. V severnej

časti chotára dominujú terasovité svahy s pôvodom v treťohorných pieskovcoch a ílovcoch. Väčšina však sa rozprestiera na hlavnom chrbte Nízkych Tatier so žulovým podložím. Pôdny fond tvoria prevažne hnedé lesné a ilimerizované pôdy. Táto geologická skladba výrazne ovplyvnila aj motiváciu dosídlenia staršieho sídliska v 13.storočí nemeckým obyvateľstvom s baníckou orientáciou.

Obcou preteká mohutný potok Ľupčianka, ktorý pramení v severných svahoch Ďurkovej a Latiborskej hole a Chabenca. Tok bol využívaný na plavenie dreva. V doline Hliniská poniže horárne z r.1819 vybudovali hať, malú údolnú priehradu tzv. Tajch. Na regulovanie prietoku vody cez obec slúžila tzv. zrážka povyš obce, kde sa z pôvodného toku „zadnej“ vody tečúcej popod Bežan odráža potok, pretekajúci cez obec tzv. „predná“ voda. V minulosti slúžila na pohon vodných mlynov a píl v obci, ako pomoc pri požiaroch a ochrana pred povodňou. Pod obcou potok vďaka nízkemu spádu meandruje a vytvára riečne nivy. Po vyčerpaní baníctva sa drevorubačstvo a pltníctvo stalo z doplnkového hlavným zamestnaním vedľa tradičného poľnohospodárstva.

Historický vývoj

Najstaršie osídlenie v katastri Partizánskej Ľupče siaha do doby bronzovej. Zo sídelného areálu Nemeckej Ľupče sú archeologicky zastúpené už eneolitické kultúry, stredná a mladšia doba bronzová. Z 19.storočia je známy nález šestnástich bronzových predmetov, ktorý objavil v chotári Ľupče v naplaveninách Ľupčianky po povodni Imrich Pongráč a daroval ho do zbierok Maďarského národného múzea v Budapešti. Meč z tohto nálezu bol označený ako meč liptovského typu. Lokalitu sa označuje ako Blatné hradisko, vodný hrádok, ležiaci západne od severného okraja Partizánskej Ľupče na pravom brehu „zadnej“ vody. Doteraz nebola lokalita preskúmaná. (Majerčiak, s.12). Archeologické nálezisko s názvom Hradisko (Šibenice, Svätý Ďur) sa rozprestieralo na severozápadnom výbežku terasy medzi Váhom a Ľupčiankou. Pohrebisko zo staršej doby železnej sa objavilo na mieste dnešného michalského kostola. (Majerčiak, s.10). Ďalšie nálezy reprezentujú až slovenské osídlenie; v polohe Hradisko (Šibenice) boli odkryté valy a nájdené stopy osídlenia z 12.a 13.storočia a južne od tohto hradiska asi vo vzdialenosti 1 km od starého kostola v Liptovskom Michale sa našlo sídlisko rámcovo datované do 10. až 12.storočia. Možno predpokladať, že práve táto archeologická lokalita je pôvodným Ľupčianskym sídliskom, ktoré po dosídlení nemeckým obyvateľstvom sa cirkevno-správne osamostatnilo výstavbou nového kostola (1263), pričom došlo k posunutiu lokality.

Partizánska (Nemecká) Ľupča patrí k najstarším stredovekým sídliskám na Liptove. Niektorí autori kladú vznik najstaršej slovanskej osady na základe analýzy jej názvu už do 11.storočia. (Ján Stanislav, 1947, s.45). Osadu, pred príchodom nemeckých hostí lokalizujú do archeologicky dodnes neprebádanej polohy Biela Ľupča (Vítek, s.8), resp. polohy Hradisko medzi Liptovským Michalom a kostolom Panny Márie situovanom na severnej časti obce. Historici uvádzajú, že vznikla ako osada na zvykovom práve, o čom svedčí pomenovanie „villa“ a pomenovanie predstaveného ako „villicus“. (Vítek, s.8). Od 13.storočia sa začínajú o Ľupči objavovať písomné pramene. V starej Ľupčianskej kronike sa prvý raz spomína r.1247 v spojitosti s michalským kostolom („Roku 1247 cirkev svätomichalská skrz mešťanov Ľupčianskych zriadená bola“. Podľa Majerčiak, s.22, 33)). Najstaršia zachovaná písomná zmienka o obci je z r.1252, kedy Belo IV. daroval kláštoru premonštrátov zo Znievskeho Podhradia v Turci okrem iných majetkov aj dedinu Sliache, pri metácii v ktorej sa uvádza aj akýsi vrch smerujúci k Nemeckej Ľupči (versus Lypchem). Listina s mestskými výsadami z 5.apríla 1263 je podľa viacerých historikov falzifikátom. (Rábik, s.320). Podľa súčasného stavu výskumu, výsady mesta nadobudla Ľupča až ďalším privilegiom Štefana V. z 24.júna 1270. Postavenie Nemeckej Ľupče bolo v právnom prostredí Liptovskej župy pomerne významné, lebo výsady Ľupče pôsobili kodifikačne. Od 14.storočia začala nadobúdať svoj význam aj ako právne stredisko nemeckého mestského práva, ktoré sa cez Ľupču šírilo v Liptove ďalej.

Noví osadníci prichádzajú do Ľupče niekedy v prvej polovici 13.storočia, najneskôr v 60.rokoch 13.storočia, priťahovaní potenciálnymi ložiskami drahých kovov v jej chotári a podporovaní kráľom, usilujúcim sa zaplniť vyľudnené pozemky a opustené územia novým

obyvateľstvom. Nemeckí hostia, ktorí sa v Ľupči okolo polovice 13.storočia natrvalo usadili a ktorým kráľ Belo IV. udelil mestské výsady, prichádzali najmä z okolia Banskej Štiavnice a Krupiny. Zmena v kvalite i v národnostnom zložení obyvateľstva viedla neskoršiemu premenovaniu sídliska, ktoré dostalo etnonymický prívlastok Nemecká Ľupča. Zápisy v Ľupčianskej mestskej knihe svedčia o silnom postavení nemeckého živlu ešte začiatkom 15.storočia a jeho postupnom poslovenčovaní od začiatku 16.storočia. V listine kráľ host'om usadeným v Ľupči okrem práva dolovať drahé kovy udelil právo trhu, právo slobodnej voľby richtára, oslobodenie spod súdnej právomoci liptovského resp. zvolenského župana, od platenia mýta v Uhorsku (v origináli len na území Zvolenského komitátu), od povinnosti fary platiť desiatok ostrihomskému arcibiskupovi a právo postaviť si vlastný kostol podľa vzoru Krupiny a Banskej Štiavnice. Okrem práv v listine bol potvrdený rozsah chotára. Podľa Rábika „vyznačenie chotárných hraníc poznáme zo sfalšovanej listiny, hlásiacej sa do r.1263. V tomto znení ju potvrdil aj kráľ Žigmund Luxemburský. Hodnoverne však sú tieto hranice zaznamenané už v r.1274. Hranice tvorili na východe Malatínsky potok, na juhu zasahovali do Ľupčianskej doliny, na západe hraničili s chotármi dedín Sliache a Lisková, na severe siahali po Váh a proti prúdu až po ústie Malatinského potoka. Z popisu chotára vyplýva jeho výrazná členitosť a bohatý lesný porast. (...) V r.1434 potvrdil Žigmund Luxemburský Ľupčanom právo na užívanie všetkých vôd, lúk, lesov a oráčín v „starých a pravých“ hraniciach mestečka, bližšie sa však nešpecifikujú“. (Rábik, s.314). Okrem oslobodenia z mýta v celom Uhorsku, získala Ľupča právo konania dvoch jarmokov. V 13.storočí spolu s privilegiom voliť si vlastného farára, vznikla samostatná farnosť, ktorú povolil zriadiť ostrihomský arcibiskup Filip 11.mája 1263. O význame a bohatstve farnosti svedčí skutočnosť, že farár mal rovnaké príjmy ako farári v Krupine a Banskej Štiavnici a podliehal priamo arcibiskupovi v Ostrihome. Podľa príjmov už v tridsiatych rokoch 14.storočia bola farnosť jednou z najväčších v Liptove a jej dôležitosť ešte vzrástla, keď Ľupčianski farári zastávali funkciu liptovských vicearchidiakonov.

Onedlho po získaní mestských slobôd sa Ľupča od r.1281 dostala do majetku komesa Tomáša a postupne do závislosti od hradného panstva Liptovského Veľkého hradu, neskôr Likavy (od r.1406 Mikuláš a Ján Gorianski, od r.1440 Ladislav Rokolfi, od r.1474 súčasť majetku hradného panstva Likava – Jána Huňadyho, Petra Komorovského, Tomáša z Torysy, Jána Korvína, Jána Zápoľského, Mikuláša Kostku, Ľudovíta Pekryho, Andreja Báthoryho, Jána Krušiča, do r.1652 Štefana Illésházyho, Imricha Thökolyho). Stále väčšia závislosť mesta v 14.storočí, v prameňoch uvádzaného ako „civitas“, od majiteľov Likavského panstva sa prejavila aj v označovaní Ľupče ako „oppidum“ – poddanské mestečko v listinách od 15.storočia. Mesto v celých dejinách muselo svoje výsadné postavenie obhajovať v dlhoročných súdnych sporoch s likavským panstvom, ktoré sa prakticky ťahali až do zrušenia feudalizmu v r.1848.

V 16.storočí sa Nemecká Ľupča stala jedným z centier reformácie na severnom Slovensku a v Liptove. Už v druhej polovici 16.storočia mala prvého protestantského kazateľa (Štefan Spettinger, v r.1526). Kanonická vizitácia farností v Liptove v r.1560 konštatovala menšinu katolíckych farárov, držiacich sa pôvodnej viery. (Vítek, s.19). Obyvateľstvo Liptova vrátane Nemeckej Ľupče sa pridávalo k novému učeniu, čo malo dôsledky pre jej kultúrny, ale aj stavebný vývoj – zabratím oboch katolíckych kostolov v meste evanjelikmi, o ktoré sa naťahovali s katolíckou vrchnosťou v priebehu nasledujúcich dvoch storočí, kým si evanjelická komunita nepostavila vlastný drevený kostol na ľavom brehu Ľupčianky naproti mestskému mlynu. Viacerí z evanjelických farárov mesta vyštudovali vo Wittenbergu, stali sa liptovskými seniormi a boli literárne činní. Protestantizmus v Ľupči podporovali aj liptovskí župani Illešházyovci (napríklad podporili nové zariadenie - emporu a oltáre do farského kostola). Etablovanie reformácie poznačilo Nemeckú Ľupču nielen nábožensky a kultúrne ako centrum náboženského života evanjelikov a národne uvedomelého meštianstva a zemianstva, ale formovalo aj estetický vkus jeho obyvateľov, čo malo vplyv na podobu architektúry mesta, ktoré sa vyšlo stavebným investíciám v barokovom slohu.

Osobitný charakter Ľupči dala prítomnosť drobnej zemianskej šľachty v meste. Okrem meštianskeho obyvateľstva od 16.storočia sa začali do mesta sťahovať zemianske rodiny z okolia,

ktoré si tu kúpili alebo postavili kúrie. Nepodliehali pod súdnu moc mesta, ale priamo županovi a kráľovi. V 16.storočí vlastnili v Ľupči kúrie Pergerovci, Palugyayovci, v 17.storočí kúpili pozemky a dom Demkovci, Frivaldskovci, vlastníaci tzv. Seniorovskú kúriu, v 18.storočí Okoličaniovci, Kheberičovci, Köröskényiovci, ešte v 19.storočí Matiašovskí, Valentovičovci, Klobušickí, Nitrianski... Niektorí významní mešťania boli tiež povýšení do zemianskeho stavu (Zimanovci, Roxnerovci alias Horopeusovci), vlastníaci tzv. Hodinárovskú kúriu. Inventáre zemianskeho sirotského majetku sú cenným prameňom, ako táto spoločenská vrstva v meste žila. Kúria stála na kuriálnom pozemku, vo dvore boli hospodárske objekty, prípadne menšie prevádzky. Murovaná dvojpodlažná kúria Gašpara Kheberiča sa v r.1794 skladala z piatich izieb, dvoch kuchýň, a bola podpivničená. Strecha bola pokrytá šindľom. Na dvore stál drevený majer s dvoma komorami a predsieňou. Dobytok bol ustajnený v piatich maštaliach a bola tu aj voziareň a sýpky. Súčasťou hospodárskeho dvora bola domáca pálenica. Na kuriálnom pozemku stál aj želiarsky dom. Tvorila ho izba, kuchyňa, komora a predsieň. Ku Kheberičovej kúrii patrila aj krčma nazývaná v dobových dokumentoch Štal. (Vítek, s.51-52, ŠOBA Bytča, LŽ, šľachtické, inv.č.1060, r.1794, kart. Č.721, a kongr. 10.2.1794, č.79, kart. Č.180).

V 17. storočí sa Ľupča stala administratívnym strediskom Liptovskej župy, nakoľko sa v nej poriadali aj zasadania župy a zároveň aj centrom liptovského protestantizmu, podporovaného aj vtedajšími zemepánmi Likavy Illešházyovcami. V r.1637 Gašpar Illešházy venoval miestnej protestantskej škole s alumneom pozemok na rozšírenie školy. Podľa kanonickej vizitácie z r.1647 bol celý Liptov protestantský okrem Sliachov a Liptovskej Mary. (Vítek, s.21). Hoci 70.roky 17.storočia boli rokmi násilného prenasledovania evanjelikov na Liptove, ba aj v Ľupči, farský kostol sv. Matúša bol v rukách evanjelikov nepretržite od polovice 16.storočia do r.1672, resp. 1709, keď boli všetky kostoly katolíkom vrátené.

Náboženské spory poznačili život v meste ešte začiatkom 18.storočia. Zanikol samostatný evanjelický zbor v Nemeckej Ľupči a obnovil sa až v r.1783 po tolerančnom patente, kedy si evanjelici mohli postaviť aj kostol aj faru. Pomery v Ľupči v 2.polovici 18.storočia podrobne charakterizuje prieskum Liptovskej stolice z r.1770. Ľupča je v ňom označená ako kráľovské privilegované mestečko, patriace komornému panstvu Likava. Starší urbár mesto nemalo, lebo obyvatelia žili a riadili sa od starodávna kráľovskými privilégiami. Domy, záhrady, oráčiny a lúky boli vo vlastníctve mešťanov, ktorí s nimi voľne disponovali. Mesto nebolo rozdelené na usadlosti a dvory. Ľupčania boli osobne slobodní a mali zabezpečené právo slobodného sťahovania. Bývalo zvykom, že keď hospodári vymreli, mesto dom s príslušenstvom predalo, alebo majetok užívalo spoločne. Povinnosti obyvateľov spočívali v odvádzaní cenzu a iných finančných dávok likavskému panstvu, neboli povinní robotovať na panskom. Hlavným prameňom výživy v tom čase bolo poľnohospodárstvo a široko rozvinuté remeslo, ktorým sa v r.1770 zaoberalo 158 remeselníkov z radov mešťanov aj chudobnejších obyvateľov. Najrozšírenejšie boli kožu spracujúce remeslá – obuvníctvo, kožušníctvo, čižmárstvo. Prelom 18.a 19.storočia vďaka prílivu remeselníkov z blízkeho okolia do mesta možno považovať za posledné obdobie hospodárskeho rozkvetu mesta, ktoré sa v nasledujúcich dvoch storočia postupne stále viac rustikalizovalo. Medzi obyvateľstvom boli veľké majetkové rozdiely - najbohatšími vlastníkami nehnuteľností v tomto období boli richtár a niektorí zemanovia a mešťania, ktorí vlastnili v meste dom, hospodárske objekty a záhradu, a v extraviláne ďalšie hospodárske objekty (píly, hámre), role lúky, pasienky a na Magurke niektoré štôlne. V meste žili aj majitelia domov, ktorí nevlastnili pôdu ale venovali sa remeslu (v r.1770 21 rodín), podnájomníci - remeselníci, ktorí vlastnili ornú pôdu v extraviláne, želiari s domom vybudovaným na kuriálnej pôde.

V prvej polovici 19.storočia začala Nemecká Ľupča hospodársky aj populačne ako mesto upadať. Od polovice 19.storočia bola Ľupča sídlom južného okresu Liptovskej župy – slúžnovského úradu a osobitného lekárskeho okresu župy. Pred i po r.1848 žilo v Ľupči mnoho zámožných mešťanov, medzi ktorých patrili aj početní zemanovia. Časy sa však zmenili. Ranu mestu zasadil požiar v r.1856. Podľa dobových prameňov pri požiari vyhorela ľavá aj pravá strana nižného konca, ušetrené ostali iba 4 domy na ľavej strane Ľupčianky a pravá strana od katolíckej fary. V strede mesta zhorel rímsko-katolícky kostol, dva domy patriace mestu, drevená mestská

škola, evanjelický kostol, prostredný mlyn a ulica zvaná Prostredný riadok až po ulicu zvanú Cigánka. Obnova mesta trvala niekoľko rokov. Zo zničenej Ľupče sa sťahovalo obyvateľstvo do okolitých miest, najmä Ružomberka a Liptovského Mikuláša. Najväčšie zásluhy na obnove mesta sa pripisujú richtárovi Augustínovi Wolfovi a vicerichtárovi a mestskému pokladníkovi Samuelovi Hendlovi, prostredníctvom ktorých si Ľupča vzala na obnovu úver od Banskobystrickej banky a mesto dokonca finančne podporil aj cisár František Jozef I. (Vítek, s.69). Úpadok mesta však nezastavila. Sťahovanie obyvateľstva urýchlili ďalšie pohromy - požiar v r.1868 a povodeň s požiarom v r.1869, choleroá epidémia v r.1872-1874. Negatívne dôsledky pre hospodársky rozvoj mesta malo vybudovanie Košicko-Bohumínskej železnice a v r.1871 otvorenie úseku Žilina – Poprad, ktorý viedol mimo územia Ľupče. Hospodársky začala Ľupča zaostávať, postupne strácala mestský charakter. V meste sa udržala remeselná malovýroba a napriek oživovacím pokusom, živorilo aj baníctvo vďaka vyčerpaniu zdrojov nerastných surovín. Strata mestského charakteru mala aj administratívno-správne dôsledky: 5.decembra 1872 dochádza k reorganizácii mestskej správy a mesto sa pretvorilo na veľkú obec a namiesto magistrátu bolo zriadené obecné zastupiteľstvo a obecné predstavenstvo. (Vítek, 59).

20.storočie prinieslo do mesta viaceré nové technické výdobytky: r.1901 nový most cez Váh pri Liptovskom Michale, r.1906 telefónne spojenie, r.1907 zriadenie poštového úradu, r.1910 telegrafické spojenie, r.1918 vybudovanie úzkokolejnej železnice v Ľupčianskej doline, r.1919-1921 elektrifikáciu mesta. Po prevrate obec stratila na význame následkom zmeny administratívno-správneho členenia zrušením okresného sídla a lesnej správy. Stala sa súčasťou okresu Liptovský Mikuláš, kde zostáva dodnes. Počas medzivojnovnej ČSR sa udržiaval v Ľupči aký-taký hospodársky život vďaka podnikaniu drobných obchodníkov a živnostníkov činných v tradičných remeslách. Podľa Pamätnej knihy v 20.rokoch väčšina obyvateľstva boli roľníci, prevádzajúci paralelne ďalšie živnosti. Väčšie hospodárstva boli ojedinelé. (Vítek, s.37). Najviac obec profitovala z bohatých lesov. V polovici 20.rokov 20.storočia najvýznamnejší boli drevoobchodníci Henrich Gál a Ernest Kordoš, najrozšírenejším remeslom debnárstvo (45), obuvníctvo (30). (Vítek, s.111-112). Rozbehol sa činorodý spolkový život (r.1919 Živena, r.1922 Telocvičná jednota Orol, Meštianska beseda, odbočka Slovenskej remeselníckej a obchodníckej jednoty, r.1921 Spevokol evanjelickej mládeže, r.1934 miestna odbočka Masarykovej ligy proti tuberkulóze, r.1926 Včelársky spolok, Roľnícky športový klub...). Hospodárska kríza postihla najmä robotníkov tunajších píl, lesných a poľnohospodárskych robotníkov, malých živnostníkov a baníkov. V 40.rokoch boli prosperujúce podniky, ktoré poskytovali pracovnú príležitosť miestnym obyvateľom veľkostatok Henricha Gála, valcové mlyny Františka Perglera, a Ľudovíta Krúpu a vodné píly v katastri obce. Obec zaznamenala čulý stavebný ruch v 20.a 30.rokoch 20.storočia – postavili a prestavali niekoľko desiatok súkromných domov, prestavali aj verejné stavby: r.1925 farský kostol, r.1926 adaptovaná budova evanjelickej ľudovej školy, nová strecha evanjelického kostola a v r.1937 nový plot okolo stavby, r.1931 prestavba staršieho domu na predajňu Baťa, r.1937 nadstavba Charity - katolícky kultúrny dom, r.1943 postavená budova hasičského skladu. Počas 2.svetovej vojny sa viacerí obyvatelia obce zúčastnili na príprave SNP a aktívne bojovali po jeho prepuknutí, pomáhali pri zásobovaní proviantom počas bojov i po zatlačení povstania do hôr. Ako vhodná pre sídlo vojenského veliteľstva sa uplatnila vysoko v horách položená osada Železnô. Počas oslobodzovania Ľupče vyhorelo 8 hospodárskych budov a 3 domy. V r.1946 na žiadosť zástupcov Miestneho národného výboru v Nemeckej Ľupči bola obec premenovaná na Partizánsku Ľupču za zásluhu v Slovenskom národnom povstaní.

Tradičné hospodárske aktivity

Významnou kapitolou v dejinách Nemeckej Ľupče bolo baníctvo, ktoré dokonca bolo základnou motiváciou mestského zriadenia. Hoci nemeckých osadníkov v prvej polovici 13.storočia do mesta pritiahli nerastné ložiská drahých kovov na severných svahoch Nízkych Tatier a v povodí Ľupčianky, historici predpokladajú, že v masíve Latiborskej hole sa ťažilo zlato už pred ich príchodom. Organizovanú banskú činnosť legalizovalo privilégium Štefana V.

z r.1270. V r.1279 existovala v Ľupči aj zlatá baňa (aurifodina). Ešte v 14. a 15.storočí sa baníckym podnikaním zaoberalo mesto a súkromné bane so štôľňami vlastnili aj viaceré zemianske a meštianske rodiny z Ľupče. Hoci rozmach dolovania je zaznamenaný aj v 16.storočí, Ľupčianske baníctvo sa nedokázalo presadiť v konkurencii s banskými podnikmi v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici či Kremnici, ktoré podnikali aj v chotári Nemeckej Ľupče. Už v 14.storočí sa muselo mesto orientovať na obchod. V okolí Ľupče sa ťažilo zlato, striebro, meď a od 18.storočia aj antimonit. Bane patrili kráľovskej komore, mestu a cudzím podnikateľom. Urbársky súpis Likavského panstva uvádza, že ešte v r.1687 ostali pri Ľupčianke stopy po zariadení, v ktorom sa pralo a čistilo zlato. (Vítek, s.57). Centrom banského podnikania sa stala banícka osada Magurka, ležiaca vo výške 1030 m nad morom. Od stredoveku sa tu dolovalo zlato a antimón. V 18.storočí, kedy zaznamenala posledný rozmach, sa ťažil až 1 kg zlata mesačne. Na Magurke v 18.storočí ťažil Ľupčiansky banský podnik Kapustisko-Močidlo, aj erár zastúpený banskou správou v Banskej Štiavnici. Zlatú rudu vyťaženú a spracovanú v okolí odvážali do huty v Banskej Štiavnici. Od r.1850 združovala súkromných podnikateľov na Magurke Gerambova únia z Banskej Štiavnice. Banícke podnikanie smerovalo od 30.rokov 19.storočia k zániku. Definitívne sa ťažba zastavila v r.1928.

Už v 14.a najmä v 15.storočí strácalo baníctvo na význame a mesto sa začalo orientovať na obchod a remeselnú výrobu. Rozvoj remesiel dokumentuje množstvo cechov, ktoré si remeselníci v meste založili: najstarší obuvnícky cech v Liptove v r.1471, ale aj krajčírsky, povraznícky, remenársky, klobučnícky, sedlársky, kováčsky, zámočnícky, nožiarsky, čižmársky, súkennícky, plátennícky, gombičkársky, mäsiarsky, kolársky... V 15.storočí bola Ľupča známa výrobou súkna a plátna, s ktorými obchodovala mimo Liptovskej stolice. Na konci 16.storočia patrila Ľupča k najrozvinutejším mestečkám v Liptove. O jej hospodárskom rozvoji okrem početných remesiel svedčia aj niektoré súkromné a mestské podniky ako napríklad papiereň, postavená mestom v r.1596-1606 pri Ľupčianke na hranici chotára Michala a Ľupče. Papiereň stála poniže dvoch mlynov a vodnej pily, ktorá rovnako patrila rodine Zimovcov z Ľupče. Papiereň dali do prenájmu jezuitom zo Sliachov a Kláštora pod Znievom. Najväčší rozmach cechovej výroby v Ľupči siaha do 17.storočia, kedy viaceré cechy vznikli. Diferencované a rôznorodé remeslo formovalo pestré spoločenské zloženie z hľadiska zdroja obživy. Mestskú societu tvorili remeselníci, baníci, roľníci obchodníci, roľníci, z hľadiska spoločenského rozvrstvenia mešťania, drobná šľachta – zemanía, poddaní, nádenníci, bezzemkovia, želiari, židia, cigáni. Diferenciácia z hľadiska zamestnania nebola úplná a jednoznačná, lebo kombinované remeselné a roľnícke zamestnanie jestvovalo počas celého feudalizmu až do 20.storočia – ku každému meštianskemu domu a kúrii patrili hospodárske stavby a pole. V 1.polovici 20.storočia, keď už remeslo upadalo, bolo hlavným zamestnaním debnárstvo a výroba galetiek (45 živnostníkov), tkanie kobercov a košíkarstvo (Pamätná kniha, rok 1938, s.88).

Mesto malo vlastné lesy, ktoré využívali Ľupčania ako stavebný materiál a palivo (pretrváva dodnes) a od 15.storočia s dôležitou surovinou obchodovali. V Liptovskom Michale od 15.storočia je známa tradícia pltnice na ľavom brehu Váhu, ktorú mesto vlastnilo a využívalo na dopravu dreva aj iného tovaru do vzdialenejších lokalít. Najmä v 18.storočí a neskôr Ľupča začala ťažiť zo zvýšeného dopytu po stavebnom dreve a materiáli a rozvíjalo sa obchodovanie s drevom. Splavované drevo sa zachytávalo powyše Ľupče na plavisku. Obyvatelia vlastnili spoločne mlyn s pilou uprostred mesta, pilu na vyšnom konci, ale v meste pracovali aj súkromné pily niektorých mešťanov na ich pozemkoch. V severnej časti chotára pracovala papiereň, ktorú vlastnili Ľupčianski mešťania. Viacerí obyvatelia sa zaoberali výrobou piva, tvrdého alkoholu a vlastnili krčmy. Obyvateľstvo malo právo slobodne v lesoch páliť vápno, poľovať, loviť ryby a pltničiť. Zdrojom bohatstva a dobrej povesti Ľupče boli pravidelné trhy - v meste sa organizovalo 5 jarmokov ročne a týždenné trhy. Drevársky priemysel prekvital v okolí Ľupče v 18.a 19.storočí, lebo Ľupča vlastnila najväčšiu výmeru lesov v Liptove, na ktorej hospodáril Nemecko-Ľupčiansky komposesorát. Ľupčania s drevom obchodovali aj mimo hraníc Liptovskej stolice a splavovali ho Ľupčiankou až po plavnicu na hornom konci, odkiaľ bola zväšaná koňmo. V r.1901 na mieste staršej drevenej údolnej priehrady postavil komposesorát novú betónovú údolnú priehradu – Tajch,

kde sa zbierala voda pritekajúca z potoka na odľahčenie plavby dreva. Majetnejší mešťania si zriaďovali na spracovanie vyťaženého dreva píly, v polovici 19.storočia ich bolo pri Ľupčianke 12. (Vítek, s.43).

Banická osada Magurka

Súčasťou obce je aj banická osada Magurka vo výške 1036 m n.m. na konci dlhej doliny, kedysi významné stredisko stredovekej banskej ťažby rúd zlata, striebra a neskôr antimónu. V polovici 19.storočia bolo tu najväčšie ložisko antimónu v Európe. Vzorky antimónových rúd a iných druhov minerálov z Magurky sa nachádzajú v zbierkach najväčších prírodovedných múzeí, kabinetov, univerzít v Európe. Koncom 19.storočia bola osada administratívno-správne pričlenená k Ľupči. Ťažba bola kvôli nerentabilnosti zastavená v r.1928. V rámci likvidácie boli demontované a odvezené celé zariadenia štôlní, lanovej dráhy, stúp, ryžovne a vodného diela. Nachádzajú sa tu ústia opustených štôlní (Kilian, Russeger, Adolf, Magurkam Pillerdsdorf, Rittinstein, Joachim, Striebrnica, Furtná...) zavalené, pokryté vegetačným krytom a haldy. V osade sa nachádzajú historické drevené zrubové banícke domy, medzi nimi dva ľudové domy zapísané v ÚZPF (NKP č.1657/1; 1658/1) a kostol Ružencovej Panny Márie, pôvodne zasvätený patrónovi baníkom sv. Klimentovi. Z osady pochádza známa evanjelická národne uvedomelá rodina Ruppeldtovcov.

Osada Železnô

Dnes turistická osada v závere Ľupčianskej doliny vznikla ako klimatické kúpele v druhej tretine 19.storočia, v ktorých sa stretávala národno-obrodenecká a národne uvedomelá slovenská inteligencia. V roku 1869 bo založený Účastinársky spolok minerálnej vody v Železnom s cieľom využitia prameňa a vybudovania kúpeľných objektov. Spoločnosť rozvinula čulú stavebnú činnosť: postavila halu s kabínami pre vaňové kúpele, vily Elvíru a Sylviu s 24 hosťovskými izbami. Osada sa stala obľúbeným miestom turistov, klimatickým strediskom a letoviskom nielen Ľupčianskej smotánky. V 80. a 90.rokoch boli kúpele veľmi navštevované a svoj zenit prežívali na prelome 19. a 20.storočia. Na ubytovanie vtedy slúžili vila Elvíra so 14 izbami, Sylvia, vila Kráľ, hostinec Rudolf, horáreň a okrem toho štýlové vily súkromných majiteľov. Medzi návštevníkov osady patrili aj Pavol Orzság Hviezdoslav, Vavro Šrobár, manželka a dcéry Aurela Stodolu, v r.1932, keď boli v prenájme Odbočky Masarykovej ligy proti tuberkulóze v Liptovskom Mikuláši ich navštívila osobne dcéra prezidenta Masaryka Alice. V období 1. ČSR tu bola postavená v r.1922 ozdravovňa pre deti. V r.1928 dobudovali cestu Liptovská Osada – Železnô. V r.1930 postavili vlastnú elektrárňu. Koncom 30.rokov v osade stáli vily Belasý encián (Kráľ), Lujza (Mat’ášovský), Darinka (Beniač), Žuffa, Anula, Popolka, kúpeľný dom Milan, Turistická vila, Kordošova vila, hostinec Rudolf, ku ktorému po pravej strane pristavali jedáleň. K osade patrili aj tenisové ihrisko, garáž a vodná nádrž. Do osady sa investovalo aj počas Slovenského štátu. Počas vojny v osade sídlilo veliteľstvo a štáb 4.partizánskej brigády. Liečba v kúpeľoch sa po vojne obnovila pre deti, ale liečebné stredisko fakticky zaniklo v r.1914. V súčasnosti slúžia kúpele ako detská ozdravovňa. Vyviera tu minerálny prameň so sírnatou železitou kyselkou.

E.2 Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia

1.etapa - stredoveká

Osídlenie Liptovskej kotliny potvrdzujú nálezy z doby bronzovej. Avšak systematické osídlenie spadá do obdobia veľkej kolonizácie v 12.a 13.storočí. Rozmach formovania ulicových dispozícií nastáva až po rozšírení individuálnych držíeb pozemkov, čo viedlo k situovaniu domov do jednotlivých parciel. (Ruttkay, A., 1985, s.165). Mesto Nemecká Ľupča vzniklo plánovitým osídlením pri potoku Ľupčianka na slepej odbočke od hlavnej Považskej cesty medzi Ružomberkom a Liptovským Svätým Mikulášom a jeho rozkvet spočíval na jeho prosperite zlatých baní: ako náhle poklesla, nemalo z čoho žiť, lebo predpoklady na obchodný život mu chýbali. Mesto založené pomerne veľkoryso: rady domov obklopovali neobyčajne veľké obdĺžnikové námestie, v ktorého strede stál jednoloďový farský kostol. Až v barokovej dobe bola táto plocha postupne rozpredávaná do súkromných rúk a zastavovaná, takže dnes je pôvodný zjav bývalého námestia úplne zotretý. Hradby ani brány sa v meste nenachádzali. (V. Mencl, s.87, 88, 91).

Dôležitým prvkom pri zakladaní sídlisk bola blízkosť vodného zdroja, smer prevládajúcich vetrov a vlastná konfigurácia terénu. (Ruttkay, 1998, s.39). V oblasti Liptova sú sídliská spravidla potočného alebo cestného základu, úzke a dlhé s radami obytných objektov so štítmí či valbami obrátenými k ceste či do námestia. Za nimi pod strechou sú hospodárske objekty a stodola uzaviera na konci parcely dvor. Topografický obraz Nemeckej Ľupče determinovalo koryto rieky Ľupčianky pretekajúcej stredom pôvodnej obce i s neskorším námestím. V jeho strede dominoval farský kostol. Námestie malo nepravidelný obdĺžnikový tvar a slúžilo v stredoveku aj ako trhové miesto s významom pre územie celej Liptovskej župy. Najstarší známy doklad o ňom ako o forum comprovinciale pochádza z r.1378. (Rábik, s.316). Údaje o jednotlivých stavebných objektoch sú však len veľmi skromné. V r.1401 sa do mestskej knihy zapísala dohoda o kúpe domu mešťanom Battisom, nedozvedáme sa však nič o jeho polohe. (Rábik, s.316). Podobne bez bližšej lokalizácie sa k r.1491 tiež pripomína akýsi dom v meste (Rábik, s.316, pozn.č.56). Viac údajov sa zachovalo o stredovekých sakrálnych stavbách.

Niektorí historici predpokladajú v okolí Kostola Bolestnej Panny Márie staršie kryštalizačné jadro, ktoré predchádzalo vzniku mladšieho stredovekého sídliska, ktorého status potvrdil kráľ hodnovernými mestskými výsadami v r.1270. Usudzovať o pôvodnej slovanskej osade na tomto mieste môžeme skôr nepriamo z historických písomných prameňov a indícií ako zo samotnej architektúry kostola, ktorej tvaroslovie možno datovať až do 90.rokov 13.storočia. Vzhľadom na písomné zmienky o kostole, týkajúce sa jeho existencie okolo polovice, resp. začiatku 13.storočia (1214, 1263), mohol podľa historikov pôvodne fungovať ako filiálny kostol farnosti Svätého Michala, do ktorej pôvodne Ľupča cirkevno-administratívne patrila, resp. ako starší farský kostol „slovanskej“ osady. Svetlo poznania do hypotéz o staršej stredovekej osade okolo kostolíka ako urbanistickom prvopočiatku dnešného sídliska môže priniesť iba systematický archeologický výskum v jeho okolí.

Mesto Nemecká Ľupča vzniklo plánovitým osídlením pri potoku Ľupčianka na slepej odbočke od hlavnej Považskej cesty a jeho rozkvet spočíval na jeho prosperite zlatých baní. (V. Mencl, s. 87). O prvotných ambíciách zakladateľov, počiatočnom hospodárskom rozmachu a podnikateľskom optimizme kráľa a pozvaných nemeckých hostí svedčí dodnes rozsiahle námestie orientované v severojužnom smere, ktoré tvorí jadro obce. V meste na vopred vytýčenom pôdoryse sa okolo námestia nevytvorila v stredoveku výraznejšia uličná sieť kvôli nedostatku ekonomických možností. Excentricky situovanú os nepravidelného obdĺžnikového námestia tvoril potok Ľupčianka, ktorý rozdeľoval sídlisko na dve polovice, komunikačne prepojené niekoľkými mostami a drevenými lávkami. Ich dnešný počet a situovanie zachováva starý stav. Najstarší doložený počet a lokalizáciu premostení zachytáva vojenská mapa z r.1769 - štyri mosty v zhodnej situácii dodnes. Piatu lávku pri menšom kostole možno iba predpokladať, je nečitateľná kvôli značke hospodárskeho objektu, dnes zaniknutého „nižného“ mlyna. Súvislý rad pozemkov povyše

Lupčianskeho potoka, ktoré lemovali v dvoch líniách západnú a východnú stranu námestia, prerušovali približne v strede ich dĺžky hrdlá dvoch zrkadlovo orientovaných komunikácií, ktoré ústili na námestie. Pozoruhodná je ich vzájomná vzdialenosť, dôvodom ktorej mohlo byť aj vymeranie pozemkov na vyššom teréne z dôvodu zabezpečenia potenciálnych stavebných pozemkov pred hroziacimi povodňami. Dôsledkom bola veľkorysá šírková pôdorysná rozloha námestia, ktoré po svojom obvode poskytovalo dostatok priestoru na vymeranie parcel pre osadníkov a kapacitne satarovalo potreby mesta až do začiatku 21.storočia. Urbanistický pôdorys sídliska bol a zostal vďaka tejto krížovej osnove symetrický. Do námestia ústilo šesť cestných komunikácií, ktoré spájali Lupču so susednými sídliskami: zo západnej strany Sliačami (Vyšný, Stredný, Nižný Sliač) a východnej strany Malatinami (Vyšná, Stredná, Nižná Malatina). Stredoveká Lupča tvorila ich prirodzené centrum, ku ktorému tendovali. Historický urbanizmus mesta s hĺbkovo orientovanými dlhými parcelami, na ktorých stoja domy orientované čelom do námestia, má jednoznačne stredoveký pôvod. Severnú hranicu mesta vymedzoval stredoveký kostol Panny Márie (sv.Alžbety?). Južný „vyšný“ koniec uzatvárala radová zástavba voľne stojacich domov na hĺbkových parcelách, orientovaných čelom do námestia. Ich presnú podobu nepoznáme, nakoľko domy v tejto časti námestia tzv. „Priečného riadku“ podľahli veľkému požiaru v r.1856 a sú podľa zachovaného tvaroslovia mladšie. V tejto súvislosti sa otvára úvaha, či založeniu pravidelného námestia nepredchádzal urbanisticky starší útvar potočnej dediny s primárnym urbanizmom dvoch zrkadlovo proti sebe stojacich radov hĺbkových parciel s domami orientovanými čelom k ulici spolu s farským kostolom, situovaným na severnej strane, bližšie diaľkovej cesty. Bez konkrétnych dokladov archeologického, resp. architektonicko-historického výskumu zostáva aj toto tvrdenie na úrovni hypotézy. V severnej polovici trhového námestia bol situovaný farský kostol. Impulzom jeho výstavby bol hospodársky rozmach obce zviazaný s príchodom nemeckých kolonistov priťahovaných potenciálnym nerastným bohatstvom v jej okolí. Pri kostole stála budova fary a snáď aj školy (kamenné základy zaniknutej architektúry odkryté prednedávnym archeologickým výskumom v súvislosti s výstavbou Domu sociálnych služieb na parcele severne od kostola a zaznamenané aj na mape z r.1866 môžu súvisieť s týmito stavbami). Existencia dvoch stredovekých kostolov s pozoruhodnou architektúrou, pričom s jedným je spojené meno magistra Donča, svedčí o význame mesta v 13.a 14.storočí.

2.etapa – renesančná (16.-17.storočie)

Rozsah a základná pôdorysná osnova stredovekého sídliska sa v podstate zachovala dodnes a urbanistický vývoj smeroval skôr k jej zahusťovaniu ako ďalšiemu rozširovaniu. Ak došlo k extenzívnemu rozvoju, tak zástavba pribúdala pozdĺž cestných komunikácií. Zo záznamov z Lupčianskej kroniky sa dozvedáme, že v r.1560 bola vybudovaná dolná ulica so 6-7 domami v rade (terajšia ulica K píle) (Majerčiak, s.44-45) a v ulici sa postavila pastiereň(?); v r.1562 sa v hornej ulici, od Sliača oproti vyšnému mlynu vybudovali na poli 4 domy. Ak porovnáme tieto písomné údaje a rozsah zástavby na mape z r.1769, musíme konštatovať, že pôdorysný rozsah, daný v 2.polovici 13.storočia sa do konca 18.storočia veľmi nezmenil akurát sa postupne skôr živelným spôsobom ako koncepčne zaplňovali voľné plochy. Vytážiť informácie o urbanistickom vývoji mesta, počte a typológii stavieb, sociálnom zložení majiteľov pozemkov a domov, je možné zo súpisov zdanenia domácností v jednotlivých rokoch, neskôr urbárov. Napríklad kráľ Karol Róbert z Anjou zaviedol daň, ktorá sa vyberala od každej poddanskej brány – porty, v ktorej však mohlo stáť aj niekoľko domov. V prípade Nemeckej Lupče možno od 16.storočia zistiť údaje o počte domov podľa port (porta – jedna usadlosť). V r.1536 bolo okrem domu richtára 40 usadlostí, nezdanené usadlosti tzv. slobodníkov a 22 domácností chudobných sluhov, nevlastniacich ani dom, ani polia. Pomerne pestrá bola aj typologická skladba objektov: v r.1551 sa dozvedáme, že na území mesta bolo okrem 90 meštianskych domov aj budova fary, školy, kúpeľov, dvoch špitálov, holičstva, hostinca, 2 farských mlynov na nižnom a vyšnom konci a v okolí 2 opustené hámre. Pozoruhodná je zmienka o dvoch mlynoch, z ktorých oba ešte v 19.storočí fungovali a sú zaznamenané aj na katastrálnej mape z r.1866. Opevnenie kostola, ktoré opticky vyňalo sakrálny okrsok z námestia so vstupnou brámkou s atikou v tvare lastovičích chvostov a dokončenie veže s ochodzou, sú najvýraznejšou stopou, ktorú zanechala renesancia

2.polovice 16.storočia v meste.

Podstatne výraznejšie stopy v stavebnom vývoji mesta, čitateľné najmä v interiéroch domov zanechalo 17.storočie. Snáď to súvislo s množstvom požiarov, ktoré postihli mesto v tomto období a zničené domy bolo treba následne opravovať, resp. prestavovať. Z historických prameňov sa dozvedáme o početných požiaroch (1431, 1434, 1524, 1546, 1617, 1624, 1629, 1631, 1632, 1639, 1642, 1651, 1674, 1698, 1731, 1738, 1772, 1798, 1808, 1858, 1868, 1876, 1919), niekoľkých povodniach (1617, 1626, 1711, 1749, 1798, 1811), z ktorých viaceré radikálne pozmenili keď nie urbanistický, určite architektonický charakter mesta. Záznamy Ľupčianskej kroniky spomínajú v roku 1524 požiar, pri ktorom vyhorela štvrtina domov v meste, v r.1631 pri požiari vyhorenie 17 usadlostí, v r.1639 16 domov, 32 hospodárskych objektov. Po požiari v r.1642, ktorý zničil „jednu stranu mesta“, nasledovala prvá urbárska úprava v Ľupči, kedy opustené domy spolu s prilahlými poľami magistrát daroval novým osadníkom. Darované pozemky sa pripojili k susedným, čím sa zväčšili dovtedajšie tesné dvory (Majerčiak, s.52, Vitek, s.56-57). Ešte v r.1653 a 1654 mesto rozdávalo 25 až 30 rokov opustené pozemky. Je pravdepodobné, že v tejto dobe sa formovali charakteristické šírko orientované dvojdomy so samostatnými dispozíciami oddelenými spoločnou stenou a pod spoločnou strechou (dom č.511-513, dvojdomy na Priečnom riadku...). Urbanistickou zvláštnosťou sa stali spoločné susedské uličky, ktoré na jednej strane ústili cez murované bránky do námestia, z druhej strany sprostredkovali výjazd na role, situované za líniou „stodolovej „hradby“. Z týchto uličiek sa vstupovalo priamo do objektov. (ich sieť detailne zachytáva katastrálna mapa z r.1866).

V prvej polovici 17.storočia, ale určite ešte skôr, sa objavuje nový fenomén, ktorý poznačil architektonický vývoj mesta – sťahovanie drobnej vidieckej šľachty a zemanov do Ľupče, ktorí si tu zakúpili, resp. stavali domy oslobodené od platenia daní. Ich prenikanie do society Ľupčianskych mešťanov okrem zachovanej „ambicióznejšej“ reprezentačnej architektúry dokumentuje aj poriadanie župných šľachtických zhromaždení, ktoré sa v meste organizovali od r.1582 do r.1677. Svedčia o tom stále častejšie záznamy v daňových súpisoch o slobodných usadlostiach liptovských zemanov, napríklad v r.1625 sa spomína okrem 100 dvorov rodinných usadlostí, radnice, pastierne, kúpeľov(?) (dum lazebný), 2 farských mlynov aj zemianska kúria Palugyayovcov; v r.1687 100 urbárskych usadlostí, z toho 5 slobodných (fara, domy Fridvalského, Juraja Köröškéniho, hodinára Roxera, kúria Palugyaya, 31 spustošených v dôsledku požiaru. V prostredí mesta sa objavuje nový typ zámožnejších, výstavnejších domov – zemianskych kúrií a kaštieľov s hospodárskym zázemím v zadných na parcelách, ktoré tvorili vizuálny kontrast voči jednoduchšej architektúre baníckych, remeselníckych a roľníckych domov a usadlostí (dom č.107, 117, 489, 81...). Renesančný charakter si väčšina z nich zachovala skôr v interiéroch vďaka klenbám, kamenárskym detailom, symetrickým dispozíciám, schodiskovým sieňam, výtvarnej výzdobe. V tomto období pribudlo niekoľko verejných mestských investícií, ktoré buď zahustili (postavenie radnice s mestským hostincom), alebo rozšírili intravilán mesta (budova pivovaru na „vyšnom konci“), alebo sa vybudovali v extraviláne - papieren na hranici chotára Michala a Ľupče. Sebavedomie a konjunktúru týchto rokov dokumentuje novostavba mestského mlyna na námestí, či výstavba mestského špitála s podporou ostrihomského arcibiskupa.

Vojenská mapa, 01XV-VI., Partizánska Ľupča – prvé vojenské mapovanie horného Uhorska r.1769, M=1:14400, Hadtorténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, výrez z mapy.

3.etapa – baroková

Urbanistický vývoj je vďaka vojenskému mapovaniu dobre sledovateľný najmä od 2.polovice 18.storočia. Na mape z r.1769 je okrem líniovej radovej zástavby severojužným smerom v rozsahu hraníc dnešnej pamiatkovej zóny zachytená blokovaná radová zástavba na severnom i južnom okraji námestia. Do kútov a stredu námestia ústia ulice, ktoré sú záverom ciest zo susedných obcí. Popri nich sa koncentrovala zástavba. Pod mestom zo severnej strany pracovalo v tej dobe 5 píl, z toho jedna poniže dolného farského mlyna. Stredoveký kostol na mape nie je zachytený, zato farský dominuje námestiu, ktoré je posiate voľne stojacimi chaoticky pôsobiacimi pravdepodobne murovanými domami bez hospodárskeho zázemia, na rozdiel od líniovej zástavby východnej a západnej strany námestia s hlbokými parcelami s väčšinou drevenou zástavbou hospodárskych objektov a záhradami ústiacimi do polí. Viaceré kamenné stodoly s klenbami v zadných častiach parciel boli postavené v tomto období. Hospodárske objekty, najmä sýpky, boli situované mimo obytných domov v zadných častiach parciel, alebo na námestí či opačnej strane ulice, v dostatočnej vzdialenosti od domu. Rovnako tri zachované objekty kováčskych dielní v meste stoja samostatne, mimo radovej zástavby. Protipožiarny poriadok vydaný cisárom Jozefom II. v r.1788, ktorý prikazoval udržiavať vzdialenosť medzi domami na 2-3 siahy, stavať humná ďalej od obytných domov, nesusiť ľan a konope na pôjdoch, nechodiť s fajkou v budovách, stavať kováčske dielne sto krokov od dediny alebo najbližšieho domu sa takto odrazil aj na urbanistickej podobe obce. Začínajúcim trendom tohto obdobia bolo postupujúce znejasňovanie pôvodnej stredovekej urbanistickej štruktúry v dôsledku zaplňania pôvodne prázdneho námestia rôznymi verejnými aj súkromnými spočiatku drevenými, neskôr kamennými budovami bez hospodárskeho zázemia (radnica, hostinec, chudobinec, škola...), technickými stavbami a hospodárskymi objektami (mlyn, píla, kováčska dielňa, sýpky, jatky). Z mapy z r.1769 vyplýva, že ešte koncom 18.storočia bol priestor námestia voľný a jeho postupné zaplňanie do blokovej radovej zástavby sa formovalo až v nasledujúcom storočí. Vďaka silnému vplyvu evanjelickej cirkvi mesto odolalo rekatolizačným snahám a tak sa priestorové koncepty i barokové tvaroslovie viditeľne v urbanisticko-architektonickom vývoji v meste v tomto období neuplatnilo. O dominancii evanjelikov svedčí dodnes interiér farského kostola sv.Matúša,

v ktorom pretrvalo zariadenie zo 17.storočia, kedy bol kostol v ich rukách. Veľmi skromne pribudla malá sakrálna architektúra a aj to vymedzená do areálu kostolíka Panny Márie (Skupina Kalvárie) či do extravilánu obce (kaplnka Panny Márie v sedielku Čertovica).

Vojenská mapa XXXIII-36, Partizánska Lupča – druhé vojenské mapovanie Uhorska r.1823 XXXI-37, M=1:28800, Hadtorténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, výrez z mapy.

4.etapa – klasicistická a pseudoklasicistická

V prvej tretine 19.storočia pokračovalo zväčšovanie urbanistického pôdorysu pozdĺž prístupových ciest v každom smere, najviac zo severnej strany, kde za stredovekým kostolom v časti nazývanej „Pri stínaní“ založili nový mestský cintorín. Severnejšie od neho na rázcestí pribudla kaplnka, dnes zaniknutá. Z juhozápadnej strany pri Plavisku pribudol rad objektov, rovnako ako popri ceste do Vyšnej Malatiny. Priestor dnešnej Cigánky a časti „Na vršku“ bol v tejto fáze ešte bez zástavby. Ďalšie rozšírenie pôdorysu sa odohralo za niektorými domami významných majiteľov, kde boli predĺžené pozemky o ovocné záhrady, ktoré ďalej pokračovali do polí: na západnej strane za budovou evanjelickej fary, či zemianskymi kúriami a kaštieľmi (Zimovcov, Urbanovičovcov) popri ceste do Sliačov, alebo z východnej strany za novo vybudovanou katolíckou farou. V tomto období sa intenzívne zahustila zástavba zo všetkých strán námestia, pribudli hospodárske objekty usporiadané v líniových radoch, severovýchodnom kvadrante dokonca v štyroch paralelných sledoch za sebou. O dômyselnosti a praktickosti typologického líniového reťazovitého usporiadania jednotlivých hospodárskych objektov svedčia zvyšky úsekov odvodňovacieho jarku v sektore 11, ktorý sledoval líniu maštali cca v polovici hĺbky jednotlivých parcel. Viaceré hospodárske objekty prinášajú svojim situovaním, konštrukciami, materiálom zaujímavé technické riešenia, dokumentujúce fortieľ miestnych staviteľov, murárov, tesárov, stolárov, kováčov a zámočníkov. Korýtkové a segmentové klenby skoro v každom dome námestia boli postavené v tomto období. Osobitnou kapitolou je námestie, ktorého plocha sa práve v tomto období začala intenzívne zaplňovať radami nových domov na novo vytyčovaných parcelách v severnej polovici po pravej strane potoka. Na mape z r.1823 sú čitateľné už aj zárodoky predzáhradok, ktoré sa začali formovať pred radovou zástavbou východnej a južnej strany námestia. Priečny riadok v 1.tretine 19.storočia zaplňali dva rady hĺbkovo orientovaných domov na pozdĺžnych parcelách. Najvýznamnejšia budova, ktorá pribudla na námestí ešte koncom 18.storočia bol nový evanjelický artikulárny kostol po pravej strane Lupčianky naproti evanjelickej fare. Južne od neho bol založený nový rad domov, zadnou časťou

orientovaný k potoku. K dvom starším mlynom v správe fary, pribudol v r.1829 nový tentoraz už kamenný mestský mlyn na námestí spolu s pílou. Obdobie 1.polovice 19.storočia bolo posledným obdobím rozkvetu mestečka, čo dokumentujú aj daňové súpisy, zaznamenávajúce v tomto čase nárast obyvateľstva. Hoci v r.1828 v 377 domoch žilo 3216 obyvateľov, v r.1838, kedy v meste žilo 3548 obyvateľov, (z toho 988 katolíkov, 38 židov), počet obyvateľov kulminoval.

V druhej polovici 19.storočia v dôsledku hospodársko-spoločenských dôvodov začal neodvratný úpadok mesta. Urýchlil ho veľký požiar v r.1856, počas ktorého vyhorelo takmer celé mesto. Podľa dobových prameňov pri požiari vyhorela ľavá aj pravá strana nižného konca, a pravá strana od katolíckej fary a ulica zvaná Prostredný riadok až po ulicu zvanú Cigánka. O jeho ničivosti a rozsahu škôd svedčí fakt, že následná obnova stavebného fondu mestečka potlačila jeho architektonický stredoveký resp. renesančný charakter a vtisla mu podobu neskorého meštianskeho klasicizmu, ktorý pretrval v staviteľstve mesta až do súčasnosti. Potvrdil ho aj historizmus 2.polovice 19.storočia až na niekoľko fasád domov, ktoré poznačila v prvých rokoch 20.storočia secesia. Zhoreli aj oba kostoly na námestí. Lupčianski evanjelici si postavili namiesto vyhoreného kostola nový kostol na druhej strane Lupčianky podľa projektu staviteľa Bullu v 80.rokoch 19.storočia. V rámci obnovy mesta sa zaplnila stavebná plocha „Na vršku“ v juhovýchodnom kúte námestia, zastavali sa niektoré parcely naproti kostolu Bolestnej Panny Márie z východnej strany dvojdomami zemianskych kúrií spojených spoločným priechodom do dvora. Pribudli domy na ploche námestia.

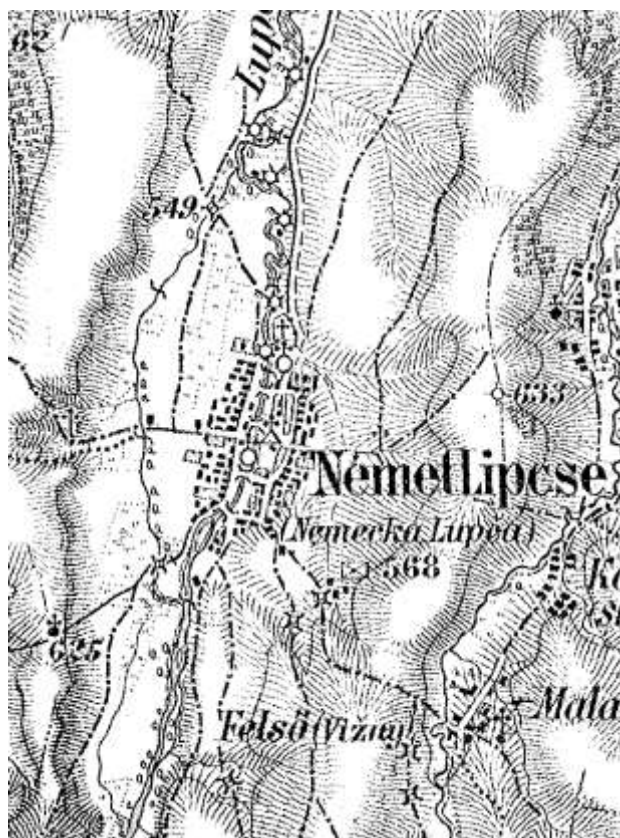
Katastrálna mapa Partizánskej Lupče z r.1866, M=1:2880. Originál mapy in: Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava, sign. Li44, list č.5. Výrez severnej časti územia.

5.etapa – secesná, okolo roku 1900

Na prelome 19.a 20.storočia významným urbanistickým počinom v meste bolo založenie mestskej záhrady pri dome Samuela Hendla naproti cintorínskeho kostola. Štýlové prenikanie secesie do tvaroslovných úprav fasád spojených s osadením nových výplní a okien má význam skôr pre architektonický ako urbanistický vývoj mesta (dom č.507 s vročením 1914). Napriek tomu sa v architektúre domov pri prestavbách tvrdošijne presadzoval klasicizmus

v pseudohistorizujúcej podobe. Pôvodný veľkorysý koncept založenia mesta nikdy nenaplnil pôvodné očakávania a nasledujúci vývoj prisúdil obci typický osud zemepanského mestečka, i keď si dokázalo uhájiť niektoré svoje slobody a relatívnu nezávislosť od vrchnosti. Hoci si Nemecká Ľupča zachovala mestské výsady a vďaka architektúre z konjunkturálnych rokov mestský charakter, najmä od polovice 19. storočia prechádzalo mesto procesom rustikalizácie, ktorý sa spustil následkom živelných katastrof, úpadku remeselnej výroby, banskej ťažby, administratívno-správnych zmien, čo vyvolalo sťahovanie bohatších mešťanov do rozvíjajúcich sa priemyselných centier v jej okolí, najmä do Ružomberka a Liptovského Mikuláša a naopak usadzovanie chudobnejších roľníckych vrstiev z okolitých obcí (Malatiny, Sliače) v meste. Rustikalizáciu zavrášilo nepriaznivé trasovanie novovybudovaného železničného spojenia medzi Bohumínom a Košicami, vzdialené od mesta. Prevládnutie poľnohospodárskej nad remeselnou výrobou viedlo k upadaniu mestského charakteru sídla a väčšej provincionalizácii a sociálnej pauperizácii. Malovýrobný, polonaturálny až naturálny spôsob hospodárenia, kombinácia remesla a poľnohospodárskej výroby poznačilo sociálne zloženie obyvateľstva, ústup meštianskej a postupujúcu dominanciu maloroľníckej vrstvy. Roľnícka rodina sa stala v meste najrozšírejšou sociálnou, ale aj hospodársko-výrobnou jednotkou. Za tejto situácie predstavovalo obydlie akúsi symbiózu sociálno-ekonomických funkcií, pretože muselo poskytnúť jej príslušníkom jednak priestor na realizáciu najrozmanitejších potrieb bývania (biologické, spoločenské, obradové, a ďalšie aktivity), a potom aj priestor na realizáciu najrozmanitejších zložiek hospodársko-výrobnej činnosti. V dôsledku týchto skutočností sa začali v malomestskom prostredí Ľupče viac uplatňovať formy roľníckej usadlosti, ktorej súčasťou v intraviláne bol dom s dvorom s hospodárskymi objektami a záhradou v extraviláne k nej patrili polia, lúky a pasienky, ktoré v prípade Ľupče nadväzovali na záhradu priamo za parcelou. Výsledkom tohto procesu je dnešná podoba mesta, v ktorej popri sebe stoja veľkolepé dvojpodlažné kaštiele, poschodové domy palácového typu, jednopodlažné zemianske kúrie, strohejšie či výstavnejšie meštianske domy v tesnom susedstve s jednoduchými ľudovými domami roľníckeho typu. Typologickú rôznorodosť doplňujú banícke domy a domy remeselníckeho typu, či nejednoznačné hybridné typy domov. V niektorých častiach sídla sa vytvorili dokonca typologické enklávy: zoskupenia ľudových domov v časti Cigánka, ktorá sa sformovala v juhovýchodnej časti v urbanistickom pôdoryse mesta práve v tomto období; jednopodlažné kúrie naproti cintorínskeho kostola; úsek súvislej radovej zástavby palácových mestských architektúr po ľavej strane námestia naproti evanjelickému kostolu, či trojica domov s katolíckou farou; skupina meštianskych jednopodlažných dvojdomov v ulici Priečny riadok, atď.. Domy sprevádzajú hospodárske objekty v zadných častiach parcel, mnohé postavené okolo prelomu storočí (Vročenie 1896 nad vstupom do hospodárskeho objektu za katolíckou farou).

V tomto období sa zastabilizovali charakteristické okrasné predzáhradky pozdĺž východnej a južnej strany námestia. Boli ohradené kamennými múrikmi s murovanými stĺpkami, vyplňovanými drevenými doskami a šindľovými strieškami. Medzi záhradami a domami viedla priebežná pešia komunikácia, ktorá si zachovala súvislý ťah až do súčasnosti. Podobné predzáhradky sa nachádzali pozdĺž ľavého brehu Ľupčianky v úseku medzi farským kostolom a dolným cestným mostom cez potok naproti „Beniačovského domu.“

Vojenská mapa, 9-XXI., Partizánska Ľupča – tretie vojenské mapovanie horného Uhorska r.1876. Archív KPÚ Žilina, výrez z mapy.

6.etapa – 20.storočie a začiatok 21.storočia

Urbanistický a architektonický vývoj sídla v 20.storočí je dobre čitateľný z bohaty doložených historických fotografií, zachytávajúcich predovšetkým námestie a monumentálne stavby jeho dvoch hlavných kostolov. Hustota zástavby v intraviláne obce sa nemenila, akurát menšie stavby rôznej funkcie (obchody) a rodinné domy doplnili na rôznych miestach historické námestie, čím sa stále viac potláčal jeho pôvodný stredoveký charakter. Čiastočne sa stavebne zahustilo okolie cintorínskeho kostola. Všeobecne stavebný vývoj v 1.polovici 20.storočia stagnoval. Nanajvýš sa prestavovali a obnovovali staršie domy. Najvýznamnejšou investíciou v 30.rokoch bola prestavba katolíckej školy na cirkevné kultúrno-spoločenské a sociálne centrum Karita na parcele zo severnej strany farského kostola, ktorú po dokončení bol posviacať Andrej Hlinka. Pôdorysne pokračoval prirodzený rozvoj mesta pozdĺž cestných komunikácií, vychádzajúcich z intravilánu (okrem cesty-chodníka na Malatiny). Súkromne hospodáriaci roľníci a remeselníci využívali v 1.polovici 20.storočia ešte intenzívne hospodárske objekty na zadných parcelách, vďaka čomu sa zachovali v autentickej podobe. Ľupčianka si aj v 1.polovici 20.storočia zachovala prirodzený charakter riečiska. Brehy boli obložené drevenou guľatinou, čo súviselo so splavovaním dreva dole korytom (informácia Martin Kusý st., vid' historické foto). Pri brehoch stáli dreveno-kamenné hospodárske objekty. V intraviláne mesta a pamiatkovej zóny ju preklenovali 4 cestné mosty a tri pešie lávky pri kostoloch, pričom mostík pri evanjelickom kostole bol klenutý, rovnako ako hlavný kamenný most pri mestskej radnici, ktorý nahradili súčasným v 70.rokoch 20.storočia v súvislosti s rozširovaním cesty. Dolný cestný most a most pri Prostrednom riadku opravovali v 40.rokoch.

V 2.polovici 20.storočia sa rozširovanie mesta uberalo pozdĺž cestných komunikácií a a za západnou hranicou pamiatkovej zóny, kde voľný priestor poskytoval dostatočné možnosti pre výstavbu. Novodobá alej smeruje k budove školy. Čulé stavebné aktivity sa v tomto priestore sústredili najmä od začiatku 21.storočia výstavbou nových rodinných domov a najmä nájomnej bytovky, čo malo za následok zrušenie topoľovej aleje v tejto časti. Rozsiahlejšia nová zástavba v rámci pamiatkovej zóny pozostávajúca z radových rodinných domov, sa realizovala na južnej hranici za Prostredným riadkom. Priestor za východnou hranicou zóny s líniou hospodárskych

objektov zostáva zatiaľ mimo záujmu potenciálnych stavebníkov. Napriek zrušeniu súkromného hospodárenia v 2.polovici 20.storočia sa do začiatku 21.storočia zachovali vo vnútri parciel početné hospodárske kamenné a drevené objekty rôzneho určenia spolu s úsekmi reťazovej zástavby humien, lemujúcich najmä severovýchodnú hranicu intravilánu. V súčasnosti ich ohrozuje ľahostajnosť majiteľov, ktorí zanedbávajú ich údržbu. Ďalším veľkým zásahom bola prestavba budovy Karity na Dom sociálnych služieb na parcele, susediacej z areálom farského kostola sv.Matúša. V rokoch 2009 až 2011 sa realizovala komplexná obnova námestia s novým mobiliárom a s čiastočným pokrytím plochy zámkovou dlažbou na úkor prírodného povrchu. V katastri obce Partizánska Ľupča sa plánujú ďalšie nové investície (projekt Archeoskanzen pravekej dediny a projekt Atladia), mimo chráneného územia Pamiatkovej zóny.

Katastrálna mapa Partizánskej Ľupče z r.1927, M=1:2880. Otlačok mapy v Ústrednom archíve geodézie a kartografie Bratislava, sign. Li44, list č.5,6,7. Výrez z mapy.

F. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

Partizánska (Nemecká) Ľupča jedno z najstarších sídelných celkov a najstaršie banské mestečko v Liptove, v čase svojho vzniku slobodné kráľovské mesto kolonizačného typu, ktorého ďalší vývoj a charakter ako zemepanského mestečka od stredoveku po novovek určovali práva a povinnosti voči zemepánovi. Vďaka pozastaveniu hospodárskeho rozvoja koncom 19. a začiatkom 20.storočia si zachovalo pôvodnú priestorovú a hmotovú podstatu a autentický charakter. Hoci sa v súčasnosti jedná o rozvinutú obec, svojím urbanizmom a architektúrou predstavuje typický mestský útvar s viacerými dominantami cirkevného a svetského charakteru.

Pamiatková zóna Partizánska Ľupča sa nachádza v centrálnej časti tohto sídelného celku. Predmetom ochrany v území Pamiatkovej zóny je:

- pôdorysné usporiadanie pamiatkovej zóny, vymedzené hranicou a ochranným pásmom – historické námestie s dvojicou postranných rovnobežných historických komunikácií s príľahlými parcelami s historickou stavebnou štruktúrou,
- historická silueta mesta tvorená výraznými dominantami trojice sakrálnych stavieb, reťazovým usporiadaním sústavy hospodárskych objektov na hraniciach pamiatkovej zóny,
- historické, umelecko-historické, architektonické, technické, etnografické hodnoty pamiatkových objektov NKP (10), objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF, objektov s pamiatkovou hodnotou a objektov rešpektujúcich hodnoty pamiatkovej zóny,
- významné plochy zelene vhodne dotvárajúce prostredie pamiatkových objektov a pamiatkovej zóny (býv. Hendlovie záhrada, predzáhradky na námestí, solitérna zeleň),
- koryto Ľupčianky a príľahlé brehy so sústavou lávok, mostov a historických technických stavieb v rámci pamiatkovej zóny.

Územie sa nachádza v kotline z južnej strany vymedzenej predhorím Nízkych Tatier a zo severnej strany Chočskými vrchmi. Okolie územia je urbanizované novšou zástavbou z južnej strany a sčasti severnej strany, z východnej, západnej a zo severovýchodnej strany poľnohospodársky využívanými poliami, záhumienkami a lúkami. Pamiatková zóna Partizánska Ľupča je intaktným územím s urbanistickou štruktúrou založenou na v stredoveku vytýčenom pôdoryse s ústredným námestím čiastočne narušeným mladšími historickými stavebnými štruktúrami a zeleňou, ktorých pamiatkové hodnoty je možné tiež akceptovať. Zdrojom pamiatkových hodnôt je historický pôdorys, parcelácia, hmotová a kompozičná skladba, historické komunikačné ťahy (cesta do Malatín, cesty do Sliačov). Osobitnou hodnotou v urbanizovanom prostredí pamiatkovej zóny je jedinečná krajinná štruktúra Ľupčianky, ktorá bola určujúcou pri formovaní urbanistickej štruktúry a komunikačných vzťahov. Kľúčové postavenie v sídle má dvojica architektonických dominant opevneného areálu rim.-kat. farského Kostola sv.Matúša a evanjelického kostola na námestí, excentricky situovaný opevnený areál Kostola Bolestnej Panny Márie pri cintoríne a líniová zástavba historických humien a na ne naväzujúca poľnohospodárska krajina. K základným pamiatkovým hodnotám patrí skupina 10 objektov zapísaných v ÚZPF a doteraz neevidované ďalšie pamiatkovo hodnotné objekty zemianskych kúrií, kaštieľov, meštianskych domov a niektorých verejných stavieb, vybrané technické a hospodárske objekty, ktoré svojím situovaním, hmotovo-objemovým riešením, funkčnou náplňou, jedinečným typologickým určením, uplatnením umeleckých a umelecko-remeselných prvkov určujú pamiatkové hodnoty územia a to hmotnej podstaty, ako sú vnútorný a vonkajší obraz mesta, hmotová skladba zástavby, pôdorysná štruktúra, strešná krajina. Mnohé objekty situované v pamiatkovej zóne si udržali autentický slohový výraz fasád aj interiérov s hodnotnými umelecko-remeselnými detailami a výtvarnou výzdobou. Prevažujúca slohová vrstva, ktorá sa na vizuálnej podobe uličného interiéru podpísala je klasicizmus, ktorý sa udržal aj v 2.polovici 19.storočia v historizujúcej redakcii. Zástavba pamiatkovej zóny a prostredie mesta sa viaže na významné osobnosti, kultúrno-historické udalosti, súvislosti a hnutia: kostol Panny Márie na magistra Donča; založenie mesta s výsadami, banské diela na Magurke a banícke domy a budova

banskej správy na stredoslovenskú banskú oblasť a Banskú Štiavnicu; štýlové určenie architektúry, budova evanjelickej fary, evanjelický kostol na silný vplyv reformácie; budova kultúrneho domu, portréty národne uvedomelých Ľupčianskych mešťanov od P.M.Bohúňa na silné národne orientované prostredie.

Nepriame pamiatkové hodnoty územia súvisia s pôsobením významných osobností dejín slovenskej kultúry, tradičnými prejavmi hospodárstva (pltníctvo, garbiarstvo, kožušníctvo, debnárstvo, obuvníctvo), v angažovaní sa obyvateľov mesta v Slovenskom národnom povstaní.

Mimo pamiatkovej zóny sú zdrojom pamiatkových hodnôt cintorín s pozoruhodnou kolekciou náhrobkov a židovský cintorín. V rámci katastra Ľupče zdrojom pamiatkových hodnôt sú miestne časti Partizánskej Ľupče - banská osada Magurka s baňami na antimónit európskeho významu a osada s klimatickými kúpeľmi v Železnom, s pôsobením národne orientovanej slovenskej inteligencie a prepojením s dejinami 2.svetovej vojny.

F.1 Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy

Pamiatková zóna Partizánska Ľupča je intaktným územím s urbanistickou štruktúrou založenou na v stredoveku vytýčenom pôdoryse s ústredným námestím čiastočne narušeným mladšími historickými stavebnými štruktúrami a zeleňou, ktorých pamiatkové hodnoty je možné tiež akceptovať. Zdrojom pamiatkových hodnôt je historický pôdorys, parcelácia, hmotová a kompozičná skladba, historické komunikačné ťahy. Osobitnou hodnotou v urbanizovanom prostredí pamiatkovej zóny je jedinečná krajinná štruktúra Ľupčianky, ktorá bola určujúcou pri formovaní urbanistickej štruktúry a komunikačných vzťahov. Kľúčové postavenie v sídle má dvojica architektonických dominánt opevneného areálu rim.-kat. farského Kostola sv. Matúša a evanjelického kostola na námestí a excentricky situovaný opevnený areál Kostola Bolestnej Panny Márie pri cintoríne a líniová zástavba historických humien a na ne naväzujúca poľnohospodárska krajina. K základným pamiatkovým hodnotám patrí skupina 10 objektov zapísaných v ÚZPF a doteraz neevidované ďalšie pamiatkovo hodnotné objekty zemianskych kúrií, kaštieľov, meštianskych domov a niektorých verejných stavieb, vybrané technické a hospodárske objekty, ktoré svojím situovaním, hmotovo-objemovým riešením, funkčnou náplňou, jedinečným typologickým určením, uplatnením umeleckých a umelecko-remeselných prvkov určujú pamiatkové hodnoty územia a to hmotnej podstaty, ako sú hmotová skladba zástavby, pôdorysná štruktúra, strešná krajina, vnútorný a vonkajší obraz mesta. Mnohé objekty situované v pamiatkovej zóne si udržali autentický slohový výraz fasád aj interiérov s hodnotnými

umelecko-remeselnými detailami a výtvarnou výzdobou. Prevažujúca slohová vrstva, ktorá sa na vizuálnej podobe uličného interiéru podpísala je klasicizmus, ktorý sa udržal aj v 2.polovici 19.storočia v historizujúcej redakcii. Zástavba pamiatkovej zóny a prostredie mesta sa viaže na významné osobnosti, kultúrno-historické udalosti, súvislosti a hnutia.

Ľupča od juhu.

Letecký pohľad na obec Partizánska

http://www.partizanskalupca.com/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=172

F.1.1 Obraz krajiny – charakteristické pohľady

(Zdroj: Atladia, 2011, s.15-18; RÚSES pre okres Liptovský Mikuláš, 2009.)

Územie sa nachádza v kotline z južnej strany vymedzenej predhorím Nízkych Tatier a zo severnej strany Chočskými vrchmi.

Z hľadiska prírodnej krajiny, t.j. prirodzenej vegetácie sú pre okolie Partizánskej Ľupče charakteristické zmiešané listnato-ihličnaté lesy, na nive Ľupčianky jaseňovo-brestovo-dubové lesy a lokálne aj rašeliniská. V okolí prevažujú biotopy lúk a pasienkov, poľných kultúr, krovín, nelesnej drevinnej vegetácie, biotopy vodných tokov: Pôvodný prirodzený les bol premenený na poľnohospodársku pôdu. Pamiatkovou zónou prechádza vodný biotop a biokoridor Ľupčianky - jeho brehová vegetácia uplatňuje vlhkomilné druhy: trnka, vŕba, hloh.

Partizánska Ľupča je súčasťou ochranného pásma NP Nízke Tatry a nachádza sa na území s druhým stupňom ochrany. Hranica národného parku prebieha južne od lokality. Západným smerom cca 1 km od obce sa nachádza prírodná rezervácia Sliačske travertíny so 4.stupňom ochrany vyhlásená na ochranu prameňa s výronom plynov (mofeta) a slatiny na vlhkých sintrových lúkach a územie európskeho významu SKUEV0152. Dotknuté územie je súčasťou širšieho priestoru, ktorý je z hľadiska estetických a vizuálnych hodnôt považovaný za vysoko kvalitný. Primárnym predpokladom pre pozitívne ovplyvnenie krajinného obrazu z pohľadu dotknutej lokality je charakter kotliny so scenériou pohoria Nízkych Tatier s lesnými komplexami Salatína na juhu a scenérie Chočských vrchov s lesnými a skalnými partiami na severnej strane. Celkové vizuálne pôsobenie oslabuje charakter veľkých scelených poľnohospodárskych plôch bez vegetácie v predhorí, devastované plochy priemyselných a poľnohospodárskych objektov a vizuálne defekty v podobe sústavy VN elektrických vedení a zariadení železničnej a cestnej siete. Hodnota vizuálneho pôsobenia vlastnej lokality je daná prevahou trvalých trávnatých porastov, nelesnej drevinovej vegetácie a lesných porastov v okolí. (Atladia - zámer, s.18). Miestny územný systém ekologickej stability nie je pre územie Partizánskej Ľupče spracovaný.

Z hľadiska súčasnej kultúrnej krajiny sú historické krajinné štruktúry hmotným prejavom využívania krajiny a jej prírodných zdrojov v minulosti. Ich časová stálosť vytvára predpoklad stabilizácie procesov, ktoré ich formovali – predstavujú historicky hodnotné formy využívania krajiny. Niektoré historické krajinné štruktúry zanikajú a signalizujú zmeny v spôsobe využívania krajiny.

Kategorizácia použitá v RÚSES (Regionálny územný systém ekologickej stability) okresu Liptovský Mikuláš (2009, s.177) identifikuje 3 skupiny kultúrno-historických foriem využívania krajiny vybraných do priemetu pozitívnych javov a prvkov, čiže aj pamiatkovo hodnotných:

1) *krajinné štruktúry, ktoré reprezentujú vyváženú interakciu človeka a prírody. Predstavujú dlhodobu a kontinuálne zachovaný režim obhospodarovania krajiny človekom. (...). K týmto formám zaradíme aj zanikajúce formy využívania krajiny, pri ktorých nezaniikli znaky (štruktúra) zodpovedajúca ich pôvodnému využívaniu. Ide o štruktúry buď dobre stabilizované a to aj napriek zanikajúcemu režimu hospodárenia, alebo o štruktúry, kde pôvodný režim obhospodarovania zanikol iba v nedávnej minulosti. Vo všetkých prípadoch ide o extenzívne formy využívania krajiny so zachovaním vysokej štrukturálnej diverzity. Sem sú zaradené a) pásové polia väčšie ako 5 ha, b) terasové polia väčšie ako 1 ha a ostatné agrárne terasy, pôvodne využívané ako orná pôda, ale v súčasnosti zatrávnené, využívané ako lúky, pasienky, alebo iba sporadicky využívané, c) zvyšky medzí s nelesnou drevinovou vegetáciou väčšie ako 5 ha, d) pasienky s rozptýlenou stromovou vegetáciou, a ďalšie extenzívne pasienky, nesúce znaky pôvodného obhospodarovania väčšie ako 5 ha, e) sady;*

2) *historické záhrady a parky,*

3) *kultúrno-historické štruktúry a javy, významné z hľadiska identity regiónu (obce) a významne ovplyvňujúce krajinný ráz a dokladajú kultúrno-historický vývoj územia(obce): a)*

historické banské formy reliéfu, b) hrady a hradiská so zachovanými zvyškami opevnení, zemných valov a ostatných antropogénnych foriem reliéfu, pričom sú tieto lokality využívané pre turizmus, c) technické pamiatky v interakcii s okolitým prírodným prostredím, ovplyvneným človekom (nie solitérne pamiatky).

Z kultúrno-historických foriem historického využívania krajiny, klasifikovaných v Metodických pokynoch na vypracovanie aktualizovaných dokumentov RÚSES (2009) v katastri obce nachádzame viaceré viditeľné prejavy pôvodnej parcelácie poľnohospodárskej pôdy, usporiadanej do pravidelných línií, mikroštruktúry ornej pôdy spravidla v kontakte so zastavaným územím, ktoré sa približujú historickým formám využívania ornej pôdy, časť z nich je už narušená novou parceláciou, vo väčšej vzdialenosti od zastavaného územia (za cestou č.18) úplne zanikla. V prípade Partizánskej Ľupče ide o lokalitu, ktorá sa vyznačuje súvislou parceláciou úzkych políčok, lísiacich sa pestovanými kultúrami či ponechaním trávnatého porastu vrátane ruderalizovaných úhorov. Mikroštruktúry ornej pôdy nadväzujúce na zastavané územie sú typické pre väčšinu liptovských obcí. Jedinečnosť mikroštruktúr poľnohospodárskej pôdy PZ Partizánskej Ľupče spočíva v zachovanom vizuálnom kontakte s historickou stavebnou štruktúrou PZ prostredníctvom súvislej (miestami už narušenej) línie hospodárskych objektov (humien) najmä z východnej strany. V zastavanom území, alebo v jeho tesnom kontakte sa nachádzajú aj sady a úžitkové záhrady. Medzi zastavaným územím a voľnou hospodárskou krajinou sa rozkladajú dva historické cintoríny na nižnom (kresťanský) aj vyšnom (židovský) konci obce.

Historická fotografia Partizánskej Ľupče s typickými štruktúrami polí okolo r.1900. Zdroj: www.partizanskalupca.com;

Prvopočiatky urbanizácie Partizánskej Ľupče sú viditeľné na výšinných polohách lokalít Biela Ľupča v severnej časti katastra a Hradisko v južnej časti katastra, v podobe mikroreliéfových znakov osídlenia. Banícka činnosť zanechala stopy mimo pamiatkovej zóny v osade Magurka, kde sa zachovali zvyšky niektorých banských diel – ústia štolní, hald, voľná zástavba niekoľkých baníckych domov s kaplnkou, pôvodne zasvätenou sv. Klimentovi, patrónovi baníkov. S ťažbou dreva a jeho splavovaním k Váhu súvisí výstavba malého vodného diela Tajch v severnej časti katastra Partizánskej Ľupče. Súčasťou historickej krajinnej štruktúry sú historické cesty vedúce územím. Niekedy sa zachovali dodnes a anticipovali s vysokou zhodou súčasnú cestnú sieť, niekedy zanikli, ale dodnes sa zachovali stopy indikujúce smer ich pôvodného trasovania. Partizánska Ľupča neležala priamo na trase starej obchodnej cesty, ale napájala sa na ňu cestou, ktorá viedla popri Ľupčianke. V Partizánskej Ľupči starú cestu do Liptovských Sliachov indikuje prícestná baroková kaplnka Panny Márie v sedielku Čertovica, ku ktorému stúpa cesta vychádzajúca juhozápadným smerom z mesta popri židovskom cintoríne. Na východ smerovala zo stredu námestia cesta na Malatiny, v krajine dodnes čitateľná vďaka krížu s lipami, ktorý bol

postavený na rúžcestí.

Chránené diaľkové pohľadové uhly na pamiatkové územie sa sústreďujú na zachytenie celého územia pamiatkovej zóny v úsekoch z najväčšou mierou zachovania autentickú historickú stavebnú štruktúru v korelácii s kultúrnou krajinou (č.1-5). Hlavný chránený panoramatický pohľad na celé územie pamiatkovej zóny je z južnej strany z výhľadu Prednej Magury (1171 m). Situovanie jedného z hlavných diaľkových pohľadov na pamiatkové územie je sústredené z výraznej krajinnej dominanty predhoria Nízkyh Tatier Prednej Magury, ktorá leží na turistickú trase a je z nej vnímateľný obraz krajiny západnej časti dolného Liptova a samotného pamiatkového územia. (č.5). Chránené pohľadové uhly sú bližšie špecifikované v grafickej dokumentácii: Chránené pohľadové uhly na historickú siluetu pamiatkového územia (grafická príloha, výkres č.1 – Širšie vzťahy). (Foto vid' Príloha I.).

1. Chránený panoramatický pohľad na severnú časť pamiatkovej zóny so siluetou dvojice kostolov v popredí s historickým cintorínom;
2. Chránený panoramatický pohľad na celé územie východnej časti pamiatkovej zóny so súvislým radom hospodárskych objektov v popredí, s chrbátom vrchu Hvozdec (639 m) a Bežan (669 m) v pozadí;
3. Chránený panoramatický pohľad na celé územie východnej a juhovýchodnej časti pamiatkovej zóny s chrbtom Hvozdc (639 m) a Bežana (669 m) v pozadí;
4. Chránený panoramatický pohľad na celé územie pamiatkovej zóny zo sedla Čertovica (625 m) v pozadí s impozantným krajinným obrazom Západných Tatier;
5. Chránený panoramatický pohľad z južnej strany na celé územie pamiatkovej zóny z výhľadu Prednej Magury (1171 m).

Diaľkové pohľadové uhly na pamiatkové územie č.6-13 sa sústreďujú na zachytenie všetkých historických prístupových komunikácií do územia pamiatkovej zóny zo všetkých svetových strán. Chránené pohľadové uhly sú bližšie špecifikované v grafickej dokumentácii: Diaľkové pohľadové uhly na historickú siluetu pamiatkového územia - grafická príloha, výkres č.5 – Rozbor pamiatkových hodnôt: (Foto vid' Príloha I.)

6. Pohľad na vstup do pamiatkovej zóny zo severnej strany s dominantou Kostola Panny Márie a areálom cintorína, v pozadí severné svahy Prednej Magury;
7. Východný pohľad do pamiatkovej zóny zo starej cesty, vedúcej z Malatín so siluetou farského kostola sv. Matúša;
8. Juhovýchodný pohľad na vstup do pamiatkovej zóny so siluetami katolíckeho a evanjelického kostola, na pozadí s Chočom;
9. Južný pohľad na vstup do pamiatkovej zóny s radovou zástavbou remeselníckych a meštianskych domov;
10. Západný pohľad na vstup do pamiatkovej zóny s novodobou alejou, vedúcej k budove školy, vľavo silueta veže kostola sv. Matúša;
11. Západný pohľad na vstup do strednej časti pamiatkovej zóny zo starej cesty zo Sliachov so siluetou veže kostola sv. Matúša;
12. Pohľad na hospodárske stavania po okraji západnej hranice pamiatkovej zóny;
13. Pohľad na severozápadnú hranicu pamiatkovej zóny so siluetou veže kostola sv. Matúša.

Chránené pohľadové uhly z interiéru pamiatkového územia vychádzajú zo stanovíšť, ktoré umožňujú vnímať celé pamiatkové územie, celé pamiatkové územie spolu s okolitou prírodnou a kultúrnou krajinou a hodnotovo ťažiskovú časť pamiatkovej zóny spolu s výškovými dominantami pohorí, obklopujúcich sídlo. Z tohto hľadiska za hlavný chránený pohľadový kužel z interiéru pamiatkového územia bola určená dominantna územia PZ - farský Kostol sv. Matúša, kde zo sprístupnenej veže je možné vnímať celé pamiatkové územie (pohľady 1-4). K rovnako chráneným treba pripočítať pohľadový kužel z juhovýchodného kúta námestia, z ktorého sú vnímateľné architektonické dominanty pamiatkovej zóny na pozadí panorámy Chočských vrchov s výškovou dominantou Choča (č.6). Do tejto kategórie sme zaradili aj tri lokality mimo t.č.

definovaného územia pamiatkovej zóny, kvôli zdôrazneniu nesporných hodnôt tohto územia a diaľkových kuželov, ktoré poskytujú v rámci vzťahu kultúrnej a prírodnej krajiny (č.5, 7, 8) a minimalizácie ich budúceho zastavania. Chránené pohľadové uhly sú bližšie špecifikované v grafickej dokumentácii: Chránené pohľadové uhly z interiéru pamiatkového územia (grafická príloha, výkres č.1 – Širšie vzťahy): (Foto vid' Príloha I.)

1. Chránený panoramatický pohľad na zachovanú urbanistickú štruktúru severovýchodnej časti pamiatkovej zóny v pozadí s impozantnou siluetou Chočských vrchov s Veľkým Chočom (1677 m) a Prosečným (1372 m);
2. Chránený panoramatický pohľad na zachovanú historickú urbanistickú štruktúru v strede západnej časti pamiatkovej zóny s chrbátom vrchu Hvozdec a Bežan, na vzdialenom horizonte so siluetou Veľkej Fatry;
3. Chránený južný panoramatický pohľad na stred pamiatkovej zóny s námestím smerom k Lupčianskej doline, v pozadí s impozantnou siluetou podhoria Nízkych Tatier s Prednou Magurou v popredí;
4. Chránený panoramatický pohľad na zachovanú historickú urbanistickú štruktúru v strede východnej časti pamiatkovej zóny smerom na Malatiny;
5. Chránený panoramatický pohľad na cintorín v severnej časti pamiatkovej zóny s impozantnou siluetou Veľkého Choča (1677 m);
6. Chránený panoramatický pohľad na námestie v centre pamiatkovej zóny s priehľadom na majestátny vrchol Veľkého Choča v pozadí;
7. Chránený panoramatický pohľad vstup do pamiatkového územia z juhovýchodnej strany s impozantnou siluetou Chočských vrchov v pozadí;
8. Chránený panoramatický pohľad od židovského cintorína, nachádzajúceho sa na juhovýchodnom okraji obce mimo pamiatkového územia, so siluetou Veľkého Choča v pozadí.

F.1.2 Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta

Pre vonkajší obraz územia – celkovú panorámu je z južnej a severnej strany charakteristický členitý terénny profil pohorí – z juhu zalesnené predhorie Nízkych Tatier, zo severu v bližšej vzdialenosti nivná plošina rieky Lupčianky smerujúca k údolí Váhu a vzdialenejšia línia Chočských vrchov. Zo západnej a východnej strany mierne svahy orientované paralelne s pozdĺžnou kompozičnou severo-južnou osou sídliska vytvárajú akýsi úval (dolinu potoka Ľupčianka), ktorého svahy sú pokryté štruktúrami poľnohospodárstvom formovanej krajiny. Zo západnej strany vonkajší obraz územia formuje pozvoľne sa zdvíhajúca vyvýšenina chrbáta Bežana, z východnej strany mierne stúpajúca vyvýšenina Hájikov.

Zástavba v rámci centrálnej historickej časti je nižšia, malopodlažná, z ktorej sa jednoznačne vyníma výšková dominanta veže rím.-kat. kostola sv. Matúša, ktorej sekundujú veža evanjelického kostola a na severnom okraji zóny vežička kostola Panny Márie. Osadením obce do širokého úvalu umožňuje otvorené panoramatické pohľady zo všetkých svetových strán, ale predovšetkým zo západnej, južnej a východnej strany vďaka zvýšenému terénu. Najintenzívnejší a najatraktívnejší je vonkajší obraz mesta vnímateľný od frekventovanej cestnej komunikácie č.18 spájajúcej Ružomberok s Liptovským Mikulášom, ktorej trasa mína extravilán sídliska a pamiatkovej zóny po jej severovýchodnom severnom a juhovýchodnom okraji vďaka tomu, že z tejto strany sa zachovali intaktné úseky reťazovej zástavby hospodárskych objektov a na humnársku nadväzujúcou poľnohospodárskou krajinou, doteraz nezhodnotenou novou zástavbou. Celkovo možno konštatovať, že siluete celého sídla absolútne dominuje vertikála veže katolíckeho kostola s pozoruhodnou „hradbou“ hospodárskych objektov v jej podloží.

F.1.3 Vnútorý obraz územia – priestorová štruktúra

F.1.3.1 Hmotová skladba zástavby

Zástavba Partizánskej Ľupče sa formovala popri slepej odbočke významnej krajinskej cesty, spájajúcej Košice so Sliezsokom a Čechami, v Liptove vedúcu horným Považím. Okolo polovice 13.storočia tu bolo z iniciatívy kráľa Bela IV. dosídlené nemeckými hosťami staršie slovanské sídlisko lokalizované historikmi okolo kostola Bolestnej Panny Márie. Základnou motiváciou založenia mesta powyše staršej osady pri potoku Ľupčianka bolo baníctvo. Plánovite vytýčené rozsiahle námestie orientované v severojužnom smere, lemované jedným radom hĺbkových parciel, vytvorilo urbanizačné jadro obce. Excentricky situovanú hlavnú kompozičnú os nepravidelného obdĺžnikového námestia tvoril potok Ľupčianka, ktorý rozdeľoval sídlisko na dve polovice. Sekundárnu západovo-východne orientovanú priečnu kompozičnú os, ktorou sa pôdorys rozčlenil na štyri symetrické časti, tvorili ulice ústiace do námestia, ktoré sa za intravilánom napájali na cesty do Malatín a Sliačov. V krížení oboch osí, stred dispozície námestia zaujal sakrálny okrsk s novým kostolom novovzniknutej farnosti. Súčasťou okrsku bola fara, cintorín, neskôr i škola a v neskoršom období (16.storočie) vybudovaný opevnený múr okolo kostola. V mestskom pôdoryse sa okolo námestia nevytvorila v stredoveku výraznejšia uličná sieť a pôvodný územný rozsah stredovekého založenia vystačil a zachoval sa až do súčasnosti. Ďalší urbanistický vývoj smeroval k zahusťovaniu existujúcej zástavby, resp. k pozvoľnému aditívnemu predlžovaniu urbanistického pôdorysu pozdĺž cestných komunikácií vychádzajúcich z obce. Vyformovanie symetrického pôdorysu ústredného obdĺžnikového námestia rozloženého po stranách korytom potoka, obklopeného radom hĺbkových parciel s domami orientovanými čelom k ulici, s dvojicou rovnobežných ulíc, ústiacich v kútoch do námestia a jednej priečnej osi, tvorí nosnú kostru pôdorysnej i priestorovej štruktúry pamiatkového územia. Ideovú a urbanistickú protiváhu sakrálnemu okrsku farského kostola tvorí sakrálny okrsk cintorínskeho kostola, ktorého excentrickú polohu ešte zvýraznila novovznikajúca radová zástavba domov, zaplňajúca intenzívne od začiatku 19.storočia kedysi prázdnu severnú polovicu námestia. V 18.storočí areál rím.-kat. kostola dostal novú ideovú a urbanistickú protiváhu vznikom sakrálného okrsku evanjelickej cirkvi, ktorá oba po sebe vzniknuté kostoly budovala v blízkosti fary v juhozápadnej časti námestia. Pozoruhodnú kompozične, hmotovo a štýlovo jednotnú stavebnú enklávu predstavuje rad dvojdomov ulice Priečny riadok, ktorá vznikla po veľkom požiari v r.1856. Tento požiar, ktorému padli za obeť tri štvrtiny mesta, má zásluhu na jednotnom štýlovom výraze vnútorného obrazu mesta, po ktorom bola obnovená väčšina domov v neskoroklasicistickom štýle. Ďalší špecifický, hoci vývojovo mladší fenomén vnútorného obrazu mesta je radová zástavba domov severnej a južnej strany námestia s radom súkromných okrasných záhrad v popredí, ktorá sa formovala v priebehu prvej polovice 19.storočia. Býv. Hendlovu záhradu založili pri rovnomennej kúrii majitelia až na prelome 19. a 20.storočia, spojením viacerých parciel. Dvojpodlažné, reprezentačné, palácové architektúry mestského typu a kúrie sa koncentrujú v strednej časti západnej strany námestia v úseku medzi dvojicou farských kostolov a niektoré solitéry aj na opačnej východnej strane. Sú súčasťou radovej zástavby, lemujúcej priebežnú západnú a severnú pozdĺžnu uličnú komunikáciu, spájajúcu dolný a horný koniec mesta. Úsek ulice, ktorý nebol súčasťou námestia, lemujú menej výstavné a vo výraze jednoduchšie prízemné remeselnícke, banícke a ľudové domy. Historicky najmladšiu urbanistickú štruktúru predstavuje časť :Na vršku“ resp. „Cigánka“, ktorá sa zaplnila murovanými remeselníckymi a ľudovými domami až koncom 19.storočia a typológiou domov podobná zástavba v severovýchodnom kúte námestia.

Vnútorý obraz mesta determinuje významným spôsobom koryto potoka Ľupčianka s historickými mostami, lávkami a s priláhlými technickými objektami, z ktorých sa do súčasnosti zachoval intaktný areál vodného mlyna z pílou v strede námestia. Mosty zachovávajú pôvodnú historickú situáciu a definujú hlavné cestné a pešie komunikačné ťahy v sídle. (Prírodné zložky - vid' kapitola F.1.8 Historická zeleň). Koryto Ľupčianky a mosty vo vnútri pamiatkovej zóny

ponúkajú najmalebnejšie vnútorné pohľady na historickú stavebnú štruktúru.

Obec je pomerne chudobná na objekty malej sakrálnej architektúry. Sústredená je mimo pamiatkovej zóny v areáli cintorína, v extraviláne obce v sedielku Čertovica kaplnka Panny Márie a kríž za križovatkou cesty do Malatín. V pamiatkovej zóne pri kostole (kaplnka Panny Márie) a pred katolíckou farou (kamenný kríž). V zóne sa nachádzajú tri pamätníky, v pamiatkovej zóne pomník M. R. Štefánika a obetiam prvej svetovej vojny a obelisk na podstavci – pamätník SNP; v extraviláne pamätná mohyla M. Kráľa.

Novodobá zástavba sa dosiaľ uplatnila v rámci obce iba sporadicky, v zadných častiach parciel, uvoľnených po asanácii historických hospodárskych objektov. Väčšinou sa koncentruje mimo územie pamiatkovej zóny, na je západnom a južnom okraji.

F.1.3.2 Strešná krajina

Strecha je neodeliteľnou súčasťou obydla a zároveň ukončujúcim prvkom architektúry. Jej hlavnou funkciou je ochrana stavby pred poveternostnými vplyvmi. Zároveň významným spôsobom dotvára architektonický výraz samotného objektu, ulice a sídla a uplatňuje sa v pohľadoch na sídlo. V priebehu stavebného vývoja sa menia typické konštrukčné a tvarové riešenie striech, ktoré je pre dané obdobie typické. Krovky a strechy sa ukazujú v stavebnom vývoji najstabilnejšie a najmenej menené konštrukcie. Ich poškodenie a deštrukciu spôsobujú živelné katastrofy, požiare, veterné smrčte, drevokazný hmyz, zanedbanú údržba, posledných rokoch radikálne prestavby, nové vstavby do podkroví, výmena starých striech za nové, tvarovo, konštrukčne, materiálovo rozdielne od tradičných. (podľa Ďurian a kol. Zásady ochrany PZ Kláštor pod Znievom. Martin 2015, s.55).

Historické námestie a ulice Partizánskej Ľupče sú tvorené radovou zástavbou alebo solitérnymi objektami postavenými prevažne na obdĺžnikovom pôdoryse, hmotou orientovanou kolmo na uličné priečelie. V sídle sa uplatňujú takmer všetky základné tvarové typy striech: sedlová s murovaným alebo dreveným štítom, valbová, polvalbová, pultová, niekedy aj ich kombinácia (sedlová s valbovou). Najpočetnejšie sú valbové strechy s hrebeňom kolmým na priečelie, ktoré sa nachádzajú na väčšine voľne stojacich meštianskych domov. Pozoruhodné a pre Partizánsku Ľupču špecifické sú veľké valbové strechy, pokrývajúce dva samostatné susedné domy, opreté o seba „chrptom“ spoločným medziparcelovým múrom – najmä v ulici Priečny riadok a ulici v sektore 2 a 3, 10 a 11. Tieto majú dva varianty: s valbou tvaru trojuholníka a lichobežníka. Staršie konštrukcie krovy zachovali v dolnej časti hrany námetok, čo vo výraze zmäčkuje ich tvarové vyznenie. Viaceré s výrazným presahom pred priečelie. Menej početné sú sedlové strechy, ktoré sa uplatňujú na najvýstavnejších domoch v meste rovnako ako na hospodárskych stavbách, pričom ich bočné štíty sú vyplnené doskami s osvetľovacím otvorom, prípadne je drevený štít obložený krytinou (najčastejšie eternitovými platňami). Sedlové strechy šírko-orientované paralelne s priečelím majú dvopodlažné meštianske domy, kúrie a kaštiele, vytvárajúce súvislé úseky domoradia, orientované do námestia. V zóne sa nachádzajú ojedinele objekty so sedlovou strechou s murovaným dekoratívne riešeným štítom s dvojicou okenných otvorov so zachovanou kovanou okenicou s hrebeňom orientovaným kolmo k priečeliu dom p.č.1038, hospodársky objekt č.2115. Pultové strechy sa objavujú na hospodárskych objektoch. Veľa domov v pamiatkovej zóne nemá vymurované štítové a požiarne múry, resp. tieto sú nahradzované drevenými doskami. Pri spájaní objektov vznikajú v rámci strešnej krajiny bizardné tvary.

Pôvodne sa ako krytina tradične v obci uplatňoval ručne vyrábaný štiepaný šindel. Dnes sa jeho zvyšky nachádzajú na strieškach múrov opevnenia okolo oboch katolíckych kostolov, resp. na strieškach murovaných a drevených medziparcelových múrikov. Najrozšírenejšou krytinou na území pamiatkovej zóny je sivá štrukturovaná azbestocementová krytina – eternit, ktorá sa nachádza na všetkých typologicky rôznorodých objektoch – kúriách, kaštieloch, meštianskych domoch, verejných mestských stavbách, hospodárskych objektoch. Dnes ju môžeme vnímať

v prostredí obce ako historickú, zažitú. Menej početná, i keď tradičná je krytina z červenej pálenej škridly, používaná najmä na valbových strechách rodinných domov alebo v posledných rokoch obnovovaných objektoch. Objavuje sa aj šamotová škridla svetlej béžovej farby (dom č.parcely 706/1). Škridlová krytina svojou štruktúrou, farebnosťou vhodne zapadá do prostredia. Iba ojedinele sa vyskytuje plechová krytina, často používaná ako núdzové riešenie pri prekrytí narušených hospodárskych objektoch. V zóne ju nachádzame na jednom z verejných objektov v strede pamiatkovej zóny na streche so zložitou objemovou skladbou (č.parcely 1143/1). V posledných rokoch začínajú do zóny prenikať novodobé tvarové a materiálové varianty tradičnej krytiny, ale aj nové materiály (plechová, plastová, betónová).

K dôležitým prvkom strešnej krajiny patria historické murované časti nad korunnou rímsou, atiky, štíty, strešné osvetľovacie, vetracie a hospodárske otvory, vikiere, komíny a komínové hlavy a klampiarske prvky. Atiky sa v zóne nezachovali, murované trojuholníkové štíty ojedinele. Drvivú väčšina okenných otvorov tvoria malé strešné osvetľovacie otvory, väčšie otvory v podobe strešných technických (nakladacích) vikierov na stodolách sa zachovali skôr na hospodárskych objektoch. Historický komín s pôvodným tvarom komínovej hlavy sa zachoval napríklad na dome č.17 (č.parcely 1186), dome č.parcely 705/1.

Na novostavbách sa objavujú tradičné tvary šikmých striech, najčastejšie valbové, stanové (ihlan), dokonca aj mimo pamiatkovej zóny. Rovné strechy sa (okrem dvoch menších objektov na námestí vedľa parcely č.1132, 1236) v pamiatkovej zóne nenachádzajú.

F.1.4 Funkčné využitie územia

Partizánska Lupča v súčasnosti má charakter vidieckeho obytného sídla s doplňujúcou poľnohospodárskou funkciou. Štruktúra rastlinnej produkcie v Lupči je pasienkársko-lúčnozemiakárska. V okolí sa rozprestierajú poľnohospodárske pozemky, využívané ako trvalé trávnaté porasty a orná pôda s intenzívnym hospodárením v užívaní súkromných hospodárov a spoločností. V blízkosti sa nachádza hospodársky dvor so živočíšnou výrobou (hovädzí dobytok). Jednotlivci chovajú kozy a ovce. Hoci v minulosti bol prvým podnetom založenia mesta nálezisko a ťažba nerastných surovín (zlato, striebro) v súčasnosti dotknuté územie nepatrí v Liptovskej kotline medzi významné oblasti z hľadiska ťažby surovín. V katastrálnom území na severnej strane sa nachádza banícka osada Magurka, historicky významné rudné ložisko na Slovensku s ťažbou antimónových, zlatých a strieborných rúd, kde podnikali okrem samotných Lupčanov až do 18.storočia aj ťažiar z Banskej Štiavnice. V pamiatkovej zóne tieto časy pripomínajú objekt býv. Banskej správy (dnes Obecný úrad (č.417) a tzv. banícke domy (č.511-513, 527-529). V obci nie sú zastúpené priemyselné podniky. Tradičné v lokalite je lesné hospodárstvo. V rámci katastra, ktorý má cca 10000 ha, predstavuje lesný pôdny fond výmeru 7425 ha, čím sa radí medzi najväčšie na Slovensku. Lesné porasty sa sústreďujú v južnej časti katastra od úpätia až po hrebeň Nízkych Tatier. Lesné pozemky sú vo vlastníctve Lesného komposesorátu Partizánska Lupča, ktorý je aj hlavným zamestnávateľom v obci. Ťažba a splavovanie dreva patrila k tradičným pracovným aktivitám a lupčianski podnikatelia zamestnávali aj ľudí z okolitých dedín. Drevo s splavovalo Lupčiankou a jej brehy na hornom toku boli opatrené kedysi drevenou výdrevou (ústna informácia Ing.arch. Martina Kusého st., viď historické foto).

K pestrej ponuke tradičných remesiel patrili zamestnania, ktoré spracovali kožu (kožušníctvo, garbiarstvo, obuvníctvo, čižmárstvo, remenárstvo, sedlárstvo), drevo (drevorubačstvo, debnárstvo, geletkárstvo, šindliarstvo, tesárstvo, stolárstvo - dom č.446, kolárstvo), kov (zámočníctvo kováčstvo – v pamiatkovej zóne zachované tri kováčske dielne, č.parcely 1160, 1306, 1123), rastlinné a živočíšne zdroje (súkenníctvo, gombikárstvo, krajčírstvo...), perníkárstvo (č.parcely 27, 28) a ďalšie.

Bytový fond obce Partizánska Lupča tvorí 642 domov, trvale obývaných je 377. (Atladiázamer, s.19). Územie pamiatkovej zóny tvoria prevažne objekty určené na bývanie, postupne začína prevládať prechodné bývanie nad trvalým. V súčasnej dobe vybavenosť obce tvoria

zdravotné ambulancie, obecná knižnica, maloobchodné prevádzky, pohostinstvá, pošta, kaderníctvo, a iné drobné služby a prevádzky. Občiansku vybavenosť dopĺňa Kultúrny dom (býv. hostinec a radnica) aktívna evanjelická a rím.kat. farnosť, reprezentované areálmi kostolov a farskými budovami v centre obce. Kostolík Panny Márie sa využíva iba sporadicky na výročné sviatky. V okrajových častiach mimo pamiatkovej zóny sú situované cintoríny: mestský cintorín v severnej časti obce, židovský pri ceste do Sliačov.

Obec nie je plynofikovaná, nemá vybudovanú kanalizáciu. Vykurovanie obce na báze tuhých palív. Dopravne je Partizánska Ľupča prístupná zo štátnej cesty 1. triedy č.18 v smere Ružomberok – Liptovský Mikuláš a opačne. Z cesty 2. triedy č.18 odbočuje cesta 3. triedy smerom na juh od obce smer Železnô a Magurka. (Atlada, s.20).

F.1.5 Historický pôdorys

Pamiatková zóna Partizánska Ľupča je charakteristická svojím pravidelným pôdorysom, tvoreným obdĺžnikovým námestím s pozdĺžnou severojužnou hlavnou kompozičnou osou, ktorú determinovalo koryto Ľupčianky, ktorú v strede pôdorysnej siete pretína priečna východo-západná kompozičná os, určená dvojicou ulíc, ktoré sa na hranici intravilánu napájajú na starobylé cesty do susedných obcí Malatin a Sliačov. Sieť urbanistického pôdorysu dopĺňajú dotyčnice dvoch ulíc bežiacich po východnom a západnom okraji námestia, rovnobežných s hlavnou kompozičnou osou, tvorenou korytom potoka a spájajúcich dolný a horný koniec obce. V krížení kompozičných osí v pomyselnom strede verejného priestoru námestia je sakrálny okrskok – areál stredovekého farského kostola sv. Matúša obkolesený líniou pevnostného múru nepravidelného kruhového pôdorysu. Druhým starobylým a historicky významným sakrálnym okrskom je excentricky voči štruktúre osadený areál kostola Panny Márie na dolnom konci pamiatkovej zóny, poníže ktorého bol situovaný jeden zo stredovekých farských mlynov. Na verejnom priestore námestia sa koncom 18.storočia formoval ešte evanjelický sakrálny okrskok, reprezentovaný neoklasicistickým kostolom obkoleseným murovaným plotom s kovanou mrežou. Do námestia a paralelnej uličnej siete sú orientované prevažne voľne stojace domy, zaberajúce predné časti dlhých hĺbkovo orientovaných parciel, ktoré medzi sebou vytvárajú susedské uličky pokračujúce cez parcelu až ku hranici intravilánu, lemovanej súvislým pásom stodol, ktoré na celú šírku uzatvárali parcelu. Súvislý rad domov, vytvárajúci kompaktnú zástavbu sa nachádzal iba v strednom úseku západnej strany námestia naproti sakrálnym okrskom (sektor 4) a krátky úsek štvorice domov s objektom katolíckej fary. Pôvodná stredoveká sieť sa doplnila v severnej polovici námestia súvislým radom voľne stojacich domov na pozdĺžnych parcelách, zadnými časťami siahajúcich k potoku.

F.1.6 Objektová skladba územia

F.1.6.1 Dominanty a akcenty

Siluetu pamiatkovej zóny je determinovaná nízkou jedno až dvojpodlažnou zástavbou, z ktorej sa vyníma významová a hmotová dominanta obce, situovaná v kompozičnom strede sídliska – rím.-kat. kostol sv. Matúša s renesančnou vežou. Siluetu dopĺňajú dve nižšie dominanty s vežou – evanjelický kostol v južnej polovici námestia a na severnom nižnom okraji cintorínsky kostol Bolestnej Panny Márie. V území pamiatkovej zóny sa ako hmotové dominanty prejavujú aj niektoré solitéry (č.p. 2366, 970, 998, 1126, 1231, 1136, 1222) v uličnej zástavbe.

F.1.6.2 Systém opevnenia

Obec nemala ani nemá opevnenie okolo historického jadra. Opevnené dva stredoveké sakrálny okrsky obkľúčené obranným múrom kruhového pôdorysu opatreného strieľňami, mohli slúžiť v čase ohrozenia ako refúgiá. Nie je vylúčené, že aj súvislý rad stodolí lemujuúcich hranicu mestského intravilánu okrem hospodárskej, splňal aj obrannú funkciu.

F.1.6.3 Priestory (námestia, ulice a voľné priestory)

Medzi nosné hodnotné urbanistické priestory je možné zaradiť priestor okolo námestia, uličné priestory hlavných komunikácií, areály troch kostolov, krajinnú štruktúru koryta Ľupčianky s príľahlou historickou hospodárskou a technickou zástavbou.

V rámci výkresu č.4 Rozbory pamiatkových hodnôt objektov a priestorov PZ Partizánska Ľupča sú taktiež zadefinované významné územia v rámci interiéru PZ, ktoré sú podrobnejšie rozpísané v predchádzajúcich statiach. Významné pohľady v rámci interiéru územia sú nasledovné:

1. Významný pohľad na historickú urbanistickú štruktúru s hlavnou prístupovou komunikáciou do pamiatkovej zóny zo severnej strany;
2. Významný pohľad na historickú urbanistickú štruktúru okolo kostola Bolestnej Panny Márie v severnej časti pamiatkového územia (lokalita Kostôlok);
3. Významný pohľad na lokalitu Kostôlok s mostíkom cez Ľupčianku a v pozadí s Hendlovie záhradou v severnej časti pamiatkového územia;
4. Významný pohľad na radovú uličnú zástavbu v dolnej (severnej) časti pamiatkovej zóny;
5. Významný pohľad na malebnú skupinu vytypovaných objektov okolo renesančného dvojpodlažného domu NKP v dolnej (severnej) tretine západnej časti pamiatkovej zóny;
6. Významný pohľad na druhý most od dolného konca pamiatkovej zóny so skupinou pamiatkových objektov, vymedzujúcich severnú stranu centrálného námestia;
7. Významný pohľad z dolného cestného mosta na koryto a riečky Ľupčianky lemované historickými hospodárskymi objektami s impozantnou siluetou veže farského kostola;
8. Významný pohľad na charakteristickú radovú zástavbu dolnej polovice východnej strany ústredného námestia s typickými predzáhradkami;
9. Významný pohľad na radovú zástavbu dolnej polovice východnej strany námestia s priebežnou pešou komunikáciou medzi uličnou čiarou a záhradami;
10. Významný pohľad na skupinu vytypovaných a NKP objektov s typickými predzáhradkami, lemujúcich hornú polovicu východnej strany námestia;
11. Významný pohľad na ústredné námestie pamiatkovej zóny z veže farského kostola sv.Matúša.
12. Významný pohľad na hmotové, výškové a spoločensky významové dominanty pamiatkovej zóny: evanjelický a katolícky farský kostol, kultúrny dom, pamätník padlým v SNP;
13. Významný pohľad na radovú zástavbu funkčne i architektonicky významných objektov (zľava doprava: obecný úrad, evanjelická fara, býv.mestský hostinec v popredí) lemujúcich západnú stranu ústredného námestia, vytypovaných na zápis do ÚZKP;
14. Významný pohľad na vlastné administratívne a duchovné centrum obce a pamiatkovej zóny s priehľadom do historickej ulice s vysokou koncentráciou renesančných objektov;
15. Významný pohľad na domoradie vymedzujúce južnú stranu námestia s charakteristickými predzáhradkami nazývané „Priečny riadok“;
16. Významný pohľad z cestného mosta na koryto Ľupčianky v hornej polovici námestia s dominantou farského kostola, v popredí s objektom býv. mlyna (vpravo) a kováčne (vľavo);
17. Významný pohľad z cestného mosta v centre obce na výškovú dominantu veže farského kostola a býv. mestský hostinec v popredí;
18. Významný pohľad z pešej lávky pod farským kostolom na koryto Ľupčianky s výškovou dominantou veže evanjelického kostola a hmotovou dominantou býv. mestského hostinca;
19. Významný pohľad na skupinu historických ľudových domov v lokalite Na vršku, situovanej v juhovýchodnom kúte námestia;

20. Významný pohľad na historické priečelia remeselníckych domov vytypovaných za NKP v západnej radovej zástavbe historickej komunikácie, ústiacej v juhozápadnom rohu námestia.

Medzi **narušené urbanistické priestory** možno zaradiť:

- stred námestia s nevhodnou novodobou povrchovou úpravou (zámková dlažba) bez použitia tradičných materiálov a povrchov a nevhodnou úpravou historického objektu Kultúrneho domu,
- ľavá strana dolného úseku potoka, sektor č.8,
- okolie parcel č.1180/3, sektor 6,
- parcela s Domom sociálnych služieb,
- parcela so zástavbou za budovou Obecného úradu,
- zadné časti parciel domov v sektore 2,
- úsek po ľavej strane potoka poniže lávky pri farskom kostole.

Mimo pamiatkovej zóny sú hodnotné:

- priestory oboch cintorínov na vyšnom a nižnom konci obce. Mestský cintorín spolu s nízkym obvodovým múrikom s klasicistickou vstupnou murovanou bránou s kovovou dvojkrídlovou výplňou a pozoruhodnou kolekciami kamenárskych a kováčskych prvkov sa podieľa na pamiatkovom charaktere a malebnom vyznení sídla, uplatňuje sa výrazne pri vstupe do pamiatkovej zóny a vytvára jej vhodné predpolie;
- priestor v sedielku Čertovica s príľahlou kaplnkou Panny Márie s nádherným výhľadom na pamiatkovú zónu na východe a na sídelnú štruktúru susedných Sliachov a vzdialenejšieho Ružomberka na západe.

F.1.6.4 Zástavba

V predchádzajúcich kapitolách sú charakterizované najvýznamnejšie urbanistické hodnoty zachovanej urbanistickej štruktúry pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča – pôdorysná štruktúra, sieť verejných plôch a blokov zástavby, historická parcelácia, výšková zonácia a pod. V nasledujúcich riadkoch sú sumarizované základné architektonické, umelecko-historické a výtvarné kvality jednotlivých objektov pamiatkového územia.

V pamiatkovej zóne sa nachádzajú mimoriadne hodnotné pamiatky nadregionálneho významu, ktoré predstavujú najmä areály dvoch stredovekých kostolov.

Kostol sv. Matúša (terajší farský kostol), predtým sv.Stanislava. Opevnený kostol bol vybudovaný ako jednolod'ová stavba so sakristiou a menšou svätyňou okolo r.1250. Do súčasnosti sa z najstaršej etapy zachovali: sakristia, možno murivá dolnej časti veže a južná stena lode s významným architektonickým prvkom – južným vstupným, na území Slovenska ojedinelým kamenným ranogotickým portálom s neskororománskymi prvkami Okolo r.1350 rozšírili loď severným smerom – svätyňa sa tak ocitla v asymetrickej polohe (Sura, Vítek uvádzajú v roku 1320, s.16). Polohu rešpektovala aj jej rozsiahla prestavba, v r.1459, kedy bola svätyňa rozšírená a dostala polygonálny uzáver (podľa Víteka dokončená v r.1479). S výstavbou mohutnej veže sa začalo v r.1525 pod výšku obvodových múrov lode, v r.1550 pokračovalo do výšky nižšie položenaj renesančnej ochodze, nad ktorou umiestnili smrekovú väzbu na zavesenie zvonov. Zvonicu dostavali do súčasnej výšky v r.1554. Súčasnú podobu dostala veža, zničená po požiari v r.1856 navrhnutá staviteľom Blažejom Bullom z Martina v r.1881. Pozoruhodným architektonickým prvkom je sedlový portál zo svätyne do sakristie, v ktorom sa zachovali pôvodné gotické železné dvere. Stavebný vývoj pokračoval posilnením pevnostného charakteru areálu vybudovaním obranného múru okolo kostola so vstupnou bránou s atikou z lastovičích chvostov a vybudovaním renesančnej ochodze so strieľňami na veži kostola v r.1620-1630. Interiér dvojloďa kostola preklenuli valenou renesančnou klenbou pokrytou dekoratívnou štukovou sieťou s terčikmi a rozetami. Kostol obnovili po požiari v r.1856 a koncom 19.storočia vytvorili na veži neogotické zvukové okná. Jedinečné v slovenských pomeroch je zachovanie renesančno-barokového mobiliáru, ktorý tvorí maľovaný drevený krídlový oltár a vyrezávaná protestantská

empora s tabuľovými maľbami. Pôvodný gotický oltár sv.Stanislava z r.1450 (resp.1459) sa nachádza v zbierkach Národnej galérie v Prahe a ďalšie gotické plastiky v Národnej galérii v Bratislave a v Szépművészeti múzeu v Budapešti. Kostol v r.1855 vymaľoval Jozef Božetech Klemens, ako aj obraz neskoro klasicistického oltára sv.Ondreja z druhej polovice 19.storočia. Súčasné patrocinium sv.Matúša je novoveké, pôvodne bol zasvätený sv.Stanislavovi. Kostol sa stal farským až niekedy okolo polovice 15.storočia. (Rábik, s.316) V 1.polovici 18.storočia stála pri kostole dvojpodlažná fara v dobrom stave. (Súpis z r.1733). Podľa kanonickej vizitácie z r.1825 v blízkosti kostola postavili pred r.1695 chudobinec (xenodochium), ktorý obnovili v r.1793-1794. V jednej izbe a komore poskytovali útulok 6-7 osobám, v druhej izbe a komore žil správca útulku a zároveň kostolník.

Kostol Panny Márie Sedembolestnej je jednolod'ový kostol s opevneným múrom býv. cintorína s polygonálnou svätyňou, zaklenutou jedným poľom gotickej rebrovej klenby. Ranogotické tvary má najmä loď s úzkymi oknami s lomeným záklenkom a vstupný portál datovateľný do obdobia okolo r.1290. Zdá sa, že v tejto etape vybudovali aj svätyňu (Kresánek, s.660). Stavbu v 17.storočí rozšírili o renesančnú predsieň a obohnali opevnením. V barokovom období okolo r.1750 zaklenuli pruskými klenbami loď a na východnú stranu svätyne osadili kamenné súsošie Kalvárie. Z pôvodného stredovekého zariadenia sa zachovala štvorpoľová oltárna skriňa so zvyškami maľovaných postáv svätcov v sakristii kostola z poslednej štvrtiny 15.storočia. Súčasné zariadenia interiéru tvorí hlavný neogotický oltár od V. Merklasa s obrazom Piety od T. Kolbaya a drevená kazateľnica pri víťaznom oblúku; na bočnom oltári je obraz Zvestovania od Petra Michala Bohúňa z r.1861. Podľa Encyklopédie miest starobylý kostol patrilo pôvodne k staršej „slovanskej“ osade pred založením mesta, z ktorej pochádzal rod župana Magistra Donča. V baroku bol významnejšie prestavaný. Kostol obklopuje pôvodný cintorín a poniže kostolníka v tesnom susedstve bola v 18.storočí vodná pila. Najstarší písomný doklad o ňom pochádza z r.1294 (ecclesie sancte Marie de Lypcz). (Rábik, s.316, pozn.č.61). Kostol býva v staršej literatúre označovaný aj ako špitálsky, v r.1339 zasvätený sv. Alžbete (Mencl, 1938, s.91, pozn. č.199: Fejér, Cod.dipl., VIII, 4, str.409).

K mladším novovekým sakrálnym stavbám v meste patrí **evanjelický kostol a.v.** na námestí. Postavili ho na mieste staršieho kostola z r.1783 podľa projektu martinského staviteľa Blažeja Bullu v r.1884-1887 ako trojlod'ový sieňový chrám v novoklasicistickom štýle. V interiéri sa nachádzajú pruské klenby na pásoch na liatinových stĺpoch s kompozitnými hlavicami. Kolekciu sakrálnych objektov v pamiatkovej zóne dopĺňa **kaplnka Panny Márie** pri rím.-kat. farskom kostole z obdobia okolo r.1900, kamenný kríž oproti katolíckej fare a na cintoríne, v extraviláne mesta neskorobaroková **kaplnka Panny Márie** v sedielku Čertovica na ceste do Sliachov.

V priebehu vývoja boli v Ľupči vybudované stavebné objekty rôznej typológie funkčného určenia, ktoré sa podieľali a podieľajú na pamiatkových hodnotách PZ. Každé mesto vlastnilo radnicu ako sídlo samosprávy. Ako **radnica** podľa Pamätnej knihy Partizánskej Ľupče slúžil „od stáročia obecný dom postavený pri moste.“ (č.parcely 1136). Prvý známy mestský dom (Rathaus) postavili Ľupčania v r.1410 ako drevenú stavbu. V r.1650-1674 mesto postavilo nový mestský dom – radnicu spolu s mestským hostincom, predpokladáme, že už z kameňa. Budova slúžila na zasadnutia mestskej rady až do r.1770, keď v jej blízkosti postavili novú budovu radnice a hostinca (dnešný kultúrny dom). Prvá veľká oprava radnice sa uskutočnila v r.1819. V r.1858 vyhorela a v nasledujúcom roku ju obnovili spolu s hostincom. Posledná prestavba sa uskutočnila v r.1910. Tretia budova v poradí, ktorá slúži ako radnica dodnes, bol dom Strelingera, kam sa obecný úrad presťahoval v r.1924. Starú radnicu (I) mesto predalo v r.1925 obchodníkovi Gejzovi Elbertovi. Budova prvej radnice je pozoruhodnou neskororenesančnou architektúrou a okrem historickej, urbanistickej, architektonickej a umeleckohistorickej hodnoty jej hmota a situovanie nad potokom vedľa kostola vytvára jedno z najmalebnejších zákutí pamiatkovej zóny.

Evanjelická fara predstavuje renesančný meštiansky dom z r.1525, v ktorom do r.1643 bývala vdova po autorovi Citara Sanctorum Jurajovi Tranovskom. Dom v r.1687 prestavali, v r.1785 dom odkúpili a prestavali pre potreby fary v r.1788. Jeden z najstarších zachovaných

renesančných domov, podstatne narušený poslednou obnovou.

Katolícka fara – bloková monumentálna stavba v exponovanej polohe námestia, postavená v r.1835 ako novostavba v neskoroklasicistickom štýle pre potreby katolíckej fary.

Karita – dom postavený pôvodne v r.1860 ako nová dvojtriedna škola „na Pažiti“ pre katolícke deti z Ľupče. V r.1936 zvýšili školu o jedno podlažie, zriadili tu spolkové miestnosti a pomenovali stavbu na Kultúrny dom „Charita“. Dňa 15.5.1936 novo prestavanú cirkevno-kultúrnu budovu Karita posvätil Andrej Hlinka (Pamätná kniha, s.71). Pôvodný objekt bol v r.2013-2014 prestavaný na dom seniorov. Pri archeologickom výskume na pozemku boli odkryté zvyšky základov staršieho kamenného objektu.

Mestský hostinec (t.č. Kultúrny dom) postavili v r.1770, v r.1903 nadstavili poschodie. Na prízemí bol situovaný v 20.rokoch 20.storočia hostinec, na poschodí hosťovské izby. Súčasťou bola spoločenská dvorana, so stálym divadelným javiskom. V priestoroch budovy sa po prvýkrát organizovalo divadelné predstavenie národného divadla (9.8.1840). Pred r.1918 tu bolo kasíno, v r.1919 bolo zriadené kino, v 30.rokoch 20.storočia škola. V pamätnej knihe obce sa spomína spodná časť obecného hostinca, na ktorej sa nachádzal latinský nápis nad vchodom zo 17.storočia a dve fresky - jedna znázorňujúca Dávida s levom a druhá Samsona nesúceho železnú bránu na pleci (zaniknuté). Posledná obnova značne degradovala jeho architektonické hodnoty, v súčasnosti je dominantná historická hodnota celoslovenského významu vo vzťahu k dejinám slovenského divadla.

Mestský pivovar postavený v r.1786 sa nachádzal na vyšnom konci obce. Od požiaru v r.1856 prestal pivovar pracovať. Podľa mestskej kroniky v 30.rokoch 20.storočia sa v ňom nachádzala obecná krčma v prenájme, tiež obecné stajne, kde boli umiestnené obecné býky – plemenáky (kronika obce) a naproti pivovaru obecný priestor pre výročné jarmoky na dobytok.

Mlyny – boli dôležitými technickými zariadeniami v živote mesta a výrazne sa uplatňovali v jeho obraze. Právo postaviť a vydržiať mlyn dostalo mesto už v r.1263 v kráľovskom privilégii. V r.1294 prenajalo toto právo farárovi Pavlovi z Michala. Prvý Ľupčiansky mlyn tzv. nižný stál pri dolnom kostole (zmienka z r.1369, 1442). V r.1459 sa mlyn spomína opäť v majetku mesta. Druhý mlyn na vyšnom konci je spomínaný v r.1436, 1473. Oba patrili farnosti. V r.1655 kráľ Ferdinand III. udelil mestu právo stavby tretieho mlyna na námestí (Vítek, s.22), ktorý patrili mestu. V r.1829 doslúžil a postavili nový murovaný a pri ňom pílu. Pracoval na 4 kamene, mal 1 pílu na 1 rám a stupy na súkno válnia. V 2.štvrtine 20.storočia ho vlastnil František Pergler. Podľa obecnej kroniky „nový majiteľ mlyna dokázal sa byť dobrým odborníkom, mlyn opravil, zdokonalil a slušnou statočnou obsluhou dobré meno získal svojmu mlynu.“ V intraviláne mesta ešte v prvej polovici 20.storočia pracovali 3 mlyny. T.č. sa zachoval iba areál mestského mlyna s príľahlou pílu, v interiéri s pôvodným zariadením (dom č.150). Momentálne je na predaj.

Píly boli početné technické objekty z dreva na murovaných základoch situované pri Ľupčianke v blízkosti mlynských náhonov, boli najmä v 19.a prvej polovici 20.storočia hlavným zdrojom zamestnanosti v obci. V obci a poniže obce pracovalo v 30.rokoch 20.storočia 10 píl. Píla tvorí súčasť areálu prostredného býv. Perglovho mlyna (dom č.150).

Najpočetnejšiu skupinu historického stavebného fondu na území pamiatkovej zóny tvoria **obytné stavby**. K stredovekej profánnej architektúre sa nezachovali žiadne konkrétne písomné pramene. Najstaršie dokumenty pochádzajú až z obdobia okolo polovice 16.storočia. Podľa portálneho súpisu Liptovskej župy z r.1551 bolo v Nemeckej Ľupči viac ako 90 domov, škola, dva kúpele, dva špitály, hostinec a dva mlyny, ktoré boli vo vlastníctve tunajšieho farára. O týchto objektoch však nie sú známe žiadne stredoveké doklady, hoci nepochybne už vtedy jestvovali. (Rábik, s.316, pozn.č.65). Ak jestvovali, na základe vizuálneho prieskumu musíme konštatovať, že museli byť v stredoveku ešte postavené z dreva, nakoľko zachované objekty rôzneho typologického určenia vykazujú kamenné tvaroslovné prvky a detaily, datované najmä do 17. a 1.polovice 19.storočia. Pretrvávanie drevenej architektúry v meste aj v neskoršom období potvrdzujú aj písomné pramene zo 17. a 18.storočia, ktoré spomínajú výstavbu najmä verejných

stavieb z dreva v tom čase. Nemožno však pochybovať o tom, že okrem kostolov a boli od polovice 17.storočia v meste bežné kamenné domy. Väčšina zámožnejších mešťanov a drobných šľachticov usadených v meste si svoje domy stavala z lomového kameňa, s klenbami a opatrla aj výtvarnou, najmä maliarskou výzdobou (nápisy s citátmi zachované v niektorých domoch pochádzajú najmä zo 17.storočia: dom č.386, dom č.425, zaniknutý nápis v býv. radnici). Okrem impulzu, ktoré stredovekému mestečku dodalo usadenie nemeckých hostí okolo polovice 13.storočia, boli to najmä požiare, ktoré vyvolali potrebu intenzívnej stavebnej činnosti najmä v 17. a 19.storočí, o čom svedčí prevládajúce slohové neskororenesančné, klasicistické a neoklasicistické tvaroslovie, zachované v architektúre meštianskych domov.

Najstaršie dispozičné typy domov na území PL ťažko určiť bez archeologických a architektonicko-historických výskumov – zatiaľ iba kostola sv. Matúša (M. Sura) a „poľovníckeho kaštieľa“ (K. Zvedelová). Majetková a sociálna diferencovanosť a spôsob obživy obyvateľov Partizánskej Ľupče sa odrazila aj v typologickej, hmotovo-objemovej a priestorovo-dispozičnej rozmanitosti obytnej architektúry. V pamiatkovej zóne sa nachádzajú meštianske domy, zemianske kúrie, kaštiele, banícke domy, remeselnícke domy, roľnícke domy, tradičné ľudové domy s hospodárskymi dvormi. Obydlia zámožnejšej vrstvy sa vyznačovali priestorovou rozvinutosťou a väčšou rozmanitosťou v obytnej ale najmä hospodárskej časti. Ich priestorové a dispozičné riešenia bolo spravidla symetrické, vychádzajúce z priestoru renesančného domu. Vysoký status a zámožnosť demonštrovali honosnosťou a reprezentatívnosťou obydli. Prejavilo sa to na náročnejšej výbave interiérov a dekoratívnom stvárňovaní domov na priečeliach.

V priestore pamiatkovej zóny sa nachádzajú tieto hmotovo-priestorové typy domov:

- a) prízemný samostatný voľne stojaci pozdĺžny jednotraktový dvojsový dom, prístupný z bočnej fasády, hĺbkovo orientovaný; vnútri trojpriestor so strednou vstupnou sieňou so schodiskom do podkrovia, z nej po stranách vstup do prednej izby, zadnej izby, alebo zadnej komory; zrkadlové opakovanie za alebo vedľa seba (p.č.701, 706, 1186...)
  - variant a1) výška v zadnej časti - prevýšená, niekedy dvojpodlažná murovaná komora (početné v sektore 5, 11, č.p.2334-2335...),
  - variant a2) dva vedľa seba, spojené spoločnou bránou s krytým prejazdom (sektor 9, č.parcely 2040, 2045/1; 2048, 2053;...),
- b) prízemný samostatne stojaci 3-4 osový dvojtraktový dom, prístupný z bočnej fasády (dom č.110, č.p.2313, dom č.151, č.p.1371, 1376, 1378),
- c) prízemný dvojdom – dve vlastnícky a dispozične samostatné dvojtraktové bytové jednotky so spoločným medzitraktovým múrom, každý prístupný z opačnej bočnej dvorovej fasády so spoločnou strechou (č.p.2319/1, 2319/2; dom č.160, 161, č.p.1329, 1330, sektor 2, 3),
- d) dvojpodlažný dom dvojtraktový s klenutým prejazdom (dom č.107, č.p.2298),
- e) dvojpodlažný štvortraktový dom s klenutým prejazdom v strede (sektor 4, 10; č.p.2364, 2366, 2367, 2368).

Väčšina domov má pod prednou časťou klenuté pivnice prístupné zo siene alebo priamo z ulice, v interiéri priestory s valenými renesančnými (s trojbokými výsečami), klasicistickými korýtkovými, segmentovými klenbami, valene zaklenutými vstupnými sieňami. Podpivničené, segmentová valené klenby, korýtkové klenby, vstupné schodiskové siene.

V Partizánskej Ľupči sa nachádzajú **spoločné dvory a spoločné domy** viacerých oddelene hospodáriacich rodín, z ktorých každá predstavovala osobitnú sociálnu a hospodársku jednotku. Pri zástavbe sa uplatňoval princíp aditívnosti, radenia priestorov za sebou do hĺbky parcely alebo zrkadlovo vedľa seba chrbtovou stranou pod spoločnou strechou s rozmerným štítom resp. valbou. Dvory boli spoločné vždy pre dva susedné objekty, ktoré vytvárali vnútorné priechodné uličky tzv. „ciene“ (ústna informácia Ing.arch. Martina Kusého st.), ktoré ústili v zadnej časti parciel do poľa. Ich minimálna šírka bola určená šírkou naloženého voza, ktorým sa dalo prejsť. Platila zásada, že obytné priestory sa umiestňovali do prednej časti a na ne nadväzovali priestory s hospodárskou funkciou. Do ciení sa vstupovalo z námestia cez spoločnú bránu, vyplňujúcu medzeru medzi domami. V prípade, že sa objekt zvýšil o jedno podlažie, prednú časť ciene zaklenuli čím vznikla

v prednej časti dvojtraktová dipozícia s krytým zaklenutým prejazdom. Do uličnej zástavby sa pričlenili buď ďalšie obytné priestory, alebo kryté podbránie. O tom, že tieto združené dvojité dvojdomy nemuseli vždy vzniknúť ani stavebne ani sociálne vnútorným delením spoločnej veľkorodiny, ale združovaním vzájomne si cudzích osadníkov, či pridelením zo strany vrchnosti, ukazuje príklad Hubovej (Mencl, 1980, s.401).

K domom v zadných častiach pozemkov priliehali **hospodárske objekty** – počet objektov a skladovacích a ustajňovacích priestorov bol väčší, typologicky pestrejší, v prípade remeselníckych domov jestvovali dielne, sýpka (sypáreň, sypanec), pitvor (sieň), kôlna (záčin), pivnica, stajne na ustajňovanie viacerých druhov hospodárskych zvierat, jedna aj viac maštali, ovčín, svinské chlievy, kuríny, osobitné priestory na uloženie pracovného inventára (záčin) – vozovňa, kôlna, šopa a parcelu napriež uzatvárala **stodola**. So stredným alebo po strane prejazdným vlastným humnom alebo „holumnicou“ a dvoma alebo jedným priestorom „záčinu“. Za stodolou beží do polí, či strání sad-záhrada. Zvláštnosťou Liptova boli tzv. pociene, kryté dvory v uhle medzi chlievom a stodolou vytvárajúce zastrešené predĺženie jej humna, nachádzajúce sa v Ľupči. Z pamiatkovo hodnotných objektov osobitne vyniká trojica kamenných sýpok v sektore 3 a ďalšie výrobné objekty (č.p.1160, 1159-1158), 1182, 1306, 2054.

Stavebné technológie a materiály

Najrozšírenejší stavebný materiál na Liptove bolo do polovice 19.storočia smrekové drevo. Najstaršie domy v Ľupči boli drevené, zrubové s kamennou podmurovkou. V Ľupči sa zachovali v rámci PZ iba dva t.č. neobývané drevené zrubové objekty. Drevo je ale maximálne využité a zachované v kombinácii sa tvrdým materiálmi na hospodárskych stavbách a pri krovových konštrukciách. V historickej zástavbe dominuje stavebný materiál lomový kameň, zvyčajne vápenec alebo vápencový tuf. Používal sa ako hlavný stavebný materiál od 17.storočia na obytných domoch, maštaliach, komorách a sýpkách. Menej na hospodárskych stavbách, najčastejšie v kombinácii s drevom. Riečny kameň, okrúhliaky našiel uplatnenie ako dlažba na spevnenie podlahy vo dvoroch, na chodníky v podsteniach domov. Požívala sa aj pálená a nepálená tehla (v Partizánskej Ľupči sa nachádzala tehliňa). V domoch sa zachovali tehlové pece tzv. bahríky – murované kachle valcového tvaru, používané v zámožnejších domácnostiach v dolnom Liptove od polovice 19.storočia.

F.1.6.5 Zatriedenie nehnuteľností v pamiatkovom území

F.1.6.5.1 Objekty nehnuteľných NKP

Národná kultúrna pamiatka je hnutel'ná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutel'ná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu. Objekty nehnuteľných NKP v Pamiatkovej zóne Partizánska Ľupča sú zoradené postupne podľa číslovania v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR a popísané nasledovne: číslo/index ÚZPF, adresa, orientačné číslo, súpisné číslo, parcelné číslo, unifikovaný názov kultúrnej pamiatky, unifikovaný názov pamiatkového objektu (u NKP bližšie určenie, zaužívaný názov).

358/1, Partizánska Ľupča č.86, parcela č.1228, KOSTOL, farský rímskokatolícky kostol sv.Matúša

359/1, Partizánska Ľupča č.9, parcela č.713, KOSTOL, rím.-kat. kostol P.M.Sedembolestnej

360/1, Partizánska Ľupča č.117, parcela č.2332/1, KAŠTIEĽ, býv. poľovnícky kaštieľ

1654/1, Partizánska Ľupča č.489, parcela č.970, DOM MEŠTIANSKY, meštiansky dom

1655/1, Partizánska Ľupča č.511-13, parcely č.855, 854, DOM BANÍCKY, banický dom

1656/1, Partizánska Ľupča č.527,528,529, parcely č.726,755,756,754,753, DOM BANÍCKY,

2615/1, Partizánska Ľupča č.89, parcela č.1134, KOSTOL, evanjelický kostol

11966/2, Partizánska Ľupča č.99, parcela č.2272, DOM MEŠTIANSKY A STODOLA, meštiansky dom, stodola

11969/1, Partizánska Ľupča č.81, parcela č.2236, DOM MEŠTIANSKY, meštiansky dom

NKP mimo pamiatkovej zóny:

412/1, Partizánska Ľupča - Železnô č.1001,1001, parcela č.3011, DOM LIEČEBNÝ, vila Rudolf, detská ozdravovňa

1657/1, Partizánska Ľupča č.10, DOM ĽUDOVÝ, ľudový dom (Magurka?)

1658/1, Partizánska Ľupča - Magurka č.11, 15, parcela č.3173/2, DOM ĽUDOVÝ, ľudový dom

2175/1, Partizánska Ľupča - Hradisko, 0, 0, HRADISKO, hradisko

412/2, Partizánska Ľupča - Železnô, č.1001, parcela č.3011, DOM LIEČEBNÝ a PAM.TAB., vila Rudolf, detská ozdravovňa, pamätná tabuľa

F.1.6.5.2 Objekty vytypované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu

V súčasnosti neprebieha legislatívny proces vyhlasovania objektov v Pamiatkovej zóne obce Partizánska Ľupča za národné kultúrne pamiatky. V Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR sú zapísané ako nehnuteľné národné kultúrne pamiatky len objekty uvedené v predchádzajúcom zozname. Zo zachovanej historickej štruktúry PZ Partizánska Ľupča boli na zápis vytypované:

- a) objekty so zachovanými urbanistickými, architektonickými a výtvarnými hodnotami vyjadrenými situáciou, autentickým výrazom celého objektu (exteriér, interiér), pôdorysnou dispozíciou, historickými vertikálnymi a horizontálnymi nosnými konštrukciami (staršie valené polkruhové klenby s trojbokými a päťbokými výsečami, mladšie korýtkové a segmentové klenby, drevené trámové stropy, schodiská), historickou strešnou krajinou (tvar strechy, krytina, komínové hlavy), výtvarnou výzdobou fasád aj interiérov (štuková plastická alebo maliarska výzdoba), zachovaným rozsahom a kvalitou remeselných a umelecko-remeselných prvkov (drevené a kovové brány, bránky, dvere, drevené okenné výplne, drevené a kovové okenice, kované mreže, interiérovým vybavením (kachlové pece, drevené a kamenné podlahy, mobiliár...));
- b) objekty s významnou historickou funkciou regionálneho, resp. nadregionálneho významu;
- c) objekty hospodárske rôzneho typologického určenia (sýpka, stodola), jedinečné z hľadiska autentickejši výrazu a rozsahu a kvality zachovaných prvkov.

Navrhované objekty sú v mapovej prílohe výkresu č.5 Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov vyznačené oranžovou farbou. Objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF je 49. Počet vytypovaných objektov vyplynul z vysokej koncentrácie hodnôt historickej urbanistickej štruktúry obce a jej pamiatkovej zóny, ktoré sa zachovali až do začiatku 21. storočia v autentickom podobe a vytypované domy sú ich najvýraznejšími nositeľmi. Vzhľadom na reálnosť zabezpečenia pamiatkovej ochrany vysokého počtu objektov v pamiatkovej zóne, doporučujeme výber počtu vytypovaných objektov ešte preveriť v rámci Zásad ochrany pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča, spracúvaných Krajským pamiatkovým úradom v Žiline.

Dom č.3, 4, (parcela č.701-706), Dom meštiansky – pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:
U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dvojdóm č.10, 11, 12, (parcely č.2040, 2045/1), Kúria - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhrady, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komínové hlavy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (dvojkřídlová vstupná brána).

Dvojdóm č.14, 15 (parcely č.2048, 2053), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy (ľavá strana), K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevená brána).

Dom č.17 (parcely č.1186), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, vrátane hospodárskej časti, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže).

Dom č.68 (parcely č.2198), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu,

F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie, Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže).

Dom č.83 (parcely č.2241), Dom meštiansky, Katolícka fara - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – plastická úprava horného podlažia a korunná rímsa, S – tvar a forma zastrešenia

spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie (stropy, korýtkové klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (vyrezávané okenné výplne na 2.n.p., mreže, interiér?).

Dom č.87 (parcely č.1136), Dom meštiansky, mestský hostinec - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, vrátane vonkajšieho murovaného schodiska, zadných dvorových prístavieb popri Ľupčianke, D – dispozícia so strednou vstupnou chodbou, F – fasáda s maľovanou iluzívnou výzdobou okolo okien a kamenným exteriérovým schodiskom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby, interiérové schodisko), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, kamenná dlažba, dvere).

Dom č.88 (parcely č.1231), Dom kultúrny pamätný (býv. radnica, mestský hostinec, evanjelická škola, kultúrny dom) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota historickej časti objektu, D – dispozícia so strednou klenutou chodbou, F – fasáda so štítom (zachovaný zvyšok secesnej prestavby objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – boli odstránené po poslednej prestavbe.

Dom č.107 (parcely č.2298), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti, D – dvojtraktová dispozícia so zaklenutým prejazdom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby so štukovými zrkadlami), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže), I – vybavenie interiéru (kachlové pece - bahríky, podlahy, dlažby, drevené schodisko).

Dom č.110 (parcely č.2313), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti, D – dispozícia s pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže odstránené po poslednej obnove).

Dom č.114 (parcely č.2319/1, 2319/2), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti, D – dispozícia s pivnicou so vstupom v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – kovové okenice pivničného otvoru, ostatné prvky odstránené.

Dom č.118, 119 (parcely č.2334, 2335), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti (zadná časť pravdepodobne staršia), D – dispozícia s pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné výplne, kovové okenice, prevliekané mreže, kovové dvojkřídlové dvere, interiér (?).

Dom č.126 (bez č.parcely), Stodola, maštale, humno - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme typického osadenia v zadnej časti parcely, H – hmota objektu, D – dispozícia trojtrakt s prejazdom, F – fasáda s pôvodnými otvormi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korune muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, hospodárske otvory - vikier, K – nosné konštrukcie (stropy, segmentové pruské klenby na pásoch, dlažba z riečnych valúnov), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okienka, kovové prevliekané mreže, kovové dvere.

Dom č.127, 129, 130, 132 (parcely č.2364, 2366, 2367, 2368), Kaštieľ - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka (vid' historické foto), H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti (zadná časť pravdepodobne staršia), D – dispozícia s klenutým prejazdom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, korýtkové klenby so zrkadlami), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – oceľová dvojkridlová brána s dekoratívnou mrežou, drevené okenné a vstupné výplne, kovové okenice, prevliekané mreže, kovové dvojkridlové dvere, interiér: drevené podlahy, kamenná dlažba.

Dom č.150 (parcely č.1125, 1126), Vodný mlyn s pílou - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele oboch objektov, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti (zadná časť pravdepodobne staršia), F – fasáda s otvormi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, hospodársky vikier, osvetľovacie okno, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne, kovové okenice, prevliekané mreže, Interiér – pôvodné technologické zariadenie.

Dom č.151 (parcely č.1371, 1376, 1378), Dom meštiansky s hospodárskym objektom (parcely č.1375, 1376) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom a schodiskovým prístupom k potoku, H – hmota objektu vrátane hospodárskeho objektu v zadnej časti, D – dispozícia s pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), bočná s rizalitom so štítom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, presvetľovacie otvory, na hospodárskom objekte hospodársky vikier, K – nosné konštrukcie (stropy, korýtkové klenby, segmentová klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne, kovové okenice, prevliekané mreže, I- interiér: drevené podlahy.

Dvojdom č.160, 161 (parcely č.1329, 1330), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, D – dispozícia so vstupnou klenutou chodbou v strede, s klenutou pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, drevené štítové steny, drevená „výhliadka“ zo zadnej strany, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne, prevliekané mreže, interiér: drevené podlahy.

Dvojdom č.164, 165, 166 (parcely č.1323, 1309, 1310, 1309), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, D – dispozícia so vstupnou klenutou chodbou v strede, s klenutou pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne, I - interiér: drevené podlahy.

Dom č. 166 (parcely č.1311), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnou omietkou a maľovanou výzdobou (čelná, bočná), D – trojpriestorová dispozícia s pitvorom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže).

Dvojdóm č.169, 170, 171, 172 (parcely č.1304/1, 1287, 1288, 1289), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, D – dispozícia so vstupnou klenutou chodbou v strede, s klenutou pivnicou v prednej časti, F – fasáda narušená, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne vymenené.

Dom č.173 (parcely č.1281), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnou omietkou a maľovanou výzdobou (čelná, bočná, dvorová), D – trojpriestorová dispozícia s pitvorom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, drevený štít, K – nosné konštrukcie - stropy, klenby(?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná, dvere, okenné mreže).

Dom č.372 (parcely č.188, 189), Dom meštiansky, dvojpodlažný s klenutým prejazdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu vrátane hospodárskej časti, D – dvojtraktová dispozícia so zaklenutým prejazdom a pivnicou, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, valené lunetové klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené dvere, okenné mreže), I – vybavenie interiéru).

Dom č.375, 376 (parcely č.172, 173), Dom meštiansky, prízemný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – jednotraktová dispozícia s dvoma obytnými trojpriestorovými aditívne radenými jednotkami, v strede so vstupnou klenutou sieňou, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, presvetľovacie otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené dvere, okenné mreže), I – vybavenie interiéru – drevené doskové podlahy).

Dom č.380, 381 (parcely č.152, 153), Dom meštiansky, prízemný dom, klasicistický - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so strednou vstupnou klenutou sieňou, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené dvere, okná), I – vybavenie interiéru – drevené doskové podlahy).

Dom č.382, 383 (parcely č.133, 134), Dom meštiansky, prízemný, secesný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené dvere v zadnej časti, predné okná vymenené), I – vybavenie interiéru – drevené doskové podlahy).

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené dvere v zadnej časti, predné okná vymenené), I – vybavenie interiéru – drevené doskové podlahy).

Dom č.393 (parcely č.79), Dom meštiansky, jednopodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, podpivničený, F – fasáda (čelná) s plastickým štukovým architektonizovaním, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby?), Ur. – remeselné a umelecko-remeselné prvky – vymenené okná.

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, podpivničený, F – fasáda (čelná) s plastickým štukovým architektonizovaním, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby?), Ur. – remeselné a umelecko-remeselné prvky – vymenené okná.

Dom č.408, 407, 406, 405 (parcely č.27, 28), Dom meštiansky, remeselnícky (býv. perníkareň, neskôr banka – info súčasný majiteľ Ing.arch. M.Kusý ml.) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – šírko-dispozičný trojpriestor so strednou vstupnou sieňou so schodiskom do podkrovia do murovanej komory, s bočnými sekundárne delenými miestnosťami, podpivničený, F – fasáda hladká (predpoklad zachovanej staršej výzdoby pod vrchnou omietkou, (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, drevený štít na zadnej strane, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – remeselné a umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a dverové výplne s obložením, drevené doskové podlahy. Nová kamenná dlažba v priechode z tradičného materiálu.

Dom č.409 (parcely č.25, 26), Dom meštiansky, remeselnický - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, F – fasáda (čelná) s plastickým štukovým architektonizovaním, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, krytina, K – nosné konštrukcie - stropy, klenby(?), Ur. – remeselné a umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne.

Dom č.417 (parcely č.1/2), Palác mestský / Obecný úrad, dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so zaklenutou chodbou ústiacou na schodisko a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou so štítom a kovovým balkónom v strednej osi (čelná), bočná hladká s fragmentami ostenia starších okenných otvorov na 2.n.p., S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, (na jednom z nich bocianie hniezdo, počas hniezdenia vysielanie online 2015, 2016:

<http://www.kukaj.sk/projekt/94-bociany-partizanska-lupca>), K – nosné konštrukcie (stropy, korýtkové klenby so zrkadlami), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – drevené okenné a vstupné výplne, drevené presklené deliace steny, drevené zábradlie schodiska.

Dom č.425 (parcely č.1109), Dom meštiansky / Evanjelický farský úrad, dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so zaklenutou chodbou, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), zadná hladká s murovanou renesančnou loggiou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse,

výška hrebeňa strechy, krytina (krov?) nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historické drevené okenné výplne a brána boli po poslednej rozsiahlej oprave vymenené za nové, plastové.

Dom č.426 (parcely č.1106), Dom meštiansky, dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so zaklenutým prejazdom, schodiskom a pivnicou v prednej časti,

F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina (krov?) nová, nevhodná K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená vstupná brána, okenné výplne vymenené za nové.

Dom č.428 (parcely č.1096, 1080), Dom meštiansky, dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so zaklenutým prejazdom, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komín, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – okenné výplne na 2.n.p.

Dom č.429, 430, 431, 434, 435 (parcely č.1078/1), Dom meštiansky, dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia so zaklenutým prejazdom v strede dispozície, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komín, architektúra otvorov, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – na fasáde historické výplne odstránené, v interiéri preveriť.

Dom č.432, 434, 433 (parcely č.1075), Dom meštiansky, dvoj a jednopodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare

a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia s prejazdom, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy v na jednopodlažnej časti pôvodná, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická kovová vstupná brána, drevené dvere, okenné výplne.

Dom č.437, 436 (parcely č.1073), Dom meštiansky, remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia s priedchodom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená vstupná brána, drevené dvere, okenné výplne.

Dom č.438 (parcely č.1137), Dom remeselnícky / býv. holičstvo Rybín - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme voľne stojaceho objektu na parcele, osadeného šírkoivo s uličnou čiarou, H – hmota objektu, D – dispozícia s pivnicou v prednej časti, F – fasáda so štukovou výzdobou (južná-čelná, západná, severná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie - stropy, klenby(?), Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená vstupná brána, drevené dvere, okenné výplne.

Dom č.479 (parcely č.1011, 1009), Dom meštiansky, palácového typu, dvojpodlažný (pôv.majiteľ okolo r.1900 Zima) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia s zaklenutým prejazdom, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda so zvyškami pôvodnej architektonickej a štukovej výzdoby (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy pôvodná, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená vstupná brána, P – povrchy – v prejazde pôvodná kamenná dlažba. Vo dvore situovaná historická (renesančná?) dvojpodlažná bloková stavba s dreveným schodiskom a drevenými a kovovými prvkami (mreže). Objekt bez súpisného a parcelačného čísla.

Dom č.480 (parcely č.998), Kaštieľ, mestský palác, dvojpodlažný (pôv.majiteľ okolo r.1900 Urbanovič) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia s zaklenutým prejazdom, schodiskom a pivnicou v prednej časti, F – fasáda s architektonickou a štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy pôvodná, komíny, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená vstupná brána.

Dom č.488 (parcely č.974), Kúria - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia od uličnej čiary a osadenia na parcele, predzáhradka s historickým plotom, H – hmota objektu, D – dispozícia s pivnicou v prednej časti, F – fasáda so zvyškami architektonickej štukovej výzdoby (čelná a bočná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, z bočnej strany vstavaný vikier, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), schodisko, Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená brána vstupu na pozemok.

Dom č.503 (parcely č.910), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – dispozícia s prejazdmi, F – fasáda s architektonickou štukovou výzdobou (čelná), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – historická drevená brána vstupu na pozemok, 2 historické výkladce, drevené 2 dvojkrídlivé dvere, okenné výplne, drevené okenice, kovová prevliekaná mreža, dva nápisy s chronostikomom a iniciálami majiteľov Martina Rumanna a Zuzany Pethö dverami a nad vyústením prejazdu do dvora z r.1860.

Dvojdom č.504, 506, 505 (parcely č.907, 908, 883, 884), Dom meštiansky, dvojpodlažný, renesančný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnou omietkou a maľovanou výzdobou (čelná, bočná južná s arkierom), D – dispozícia so schodiskom a pivnicou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, strecha spoločná, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná dvorovej fasády, dvere, okenné mreže).

Dom č.507, 508 (parcely č.881, 880/1), Dom meštiansky, jednopodlažný, secesný so starším jadrom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda dat.r.1914 s pôvodnou omietkou a plastickou výzdobou (čelná), bočná hladká), D – dispozícia trojpriestor so strednou sieňou, s pivnicou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, strecha spoločná so susedným objektom č.509-510, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná čelnej a dvorovej fasády, dvere, okenné mreže v pivničných otvoroch).

Dom č.509, 510 (parcely č.881, 880/1, 869, 870), Dom meštiansky, jednopodlažný, starším jadrom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnými kamennými ostentami okien - (čelná), bočná hladká, D – dispozícia trojpriestor, s pivnicou v prednej časti, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, strecha spoločná so susedným objektom č.507-508, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná dvorovej fasády, dvere, okenné mreže v pivničných otvoroch).

Dom č.517, 516 (parcely č.831, 832), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnou omietkovou výzdobou - čelná, bočná je hladká, D – trojpriestorová dispozícia s pitvorom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná).

Dom č.522 (parcely č.803), Dom Ľudový, dvojpodlažný s výškou (komora, sýpka?) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota v spôsobe situovania v hĺbke parcely za domom č.521 (je dispozične starší ako dom vpredu), H – hmota objektu, F – fasáda zadná-západná s pôvodnými okienkami na hornom podlaží a bočná s pôvodnou omietkou, D – dispozícia, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná dvorovej fasády, dvere, okenné mreže v osvetľovacích otvoroch).

Dom č.538 (parcely č.722/1), Dom meštiansky, pôvodne garbiareň, býv.Kožiareň – dvojpodlažný, so starším jadrom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická

hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a na parcele voľne stojaci, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnou omietkou a architektonickou úpravou, z východnej strany s dreveným schodiskom vstupu na poschodie, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, drevený štít, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okná južnej a severnej fasády, dvere).

Hospodárske objekty bez súpis.čísła:

Objekt bez súpis.čísła, (parcely č.61), Hospodársky objekt, sýpka - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia v hĺbke parcely, H – hmota objektu,

K- nosné konštrukcie, F – fasáda bez omietok, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, kamenný štít s tvarom osvetľovacieho otvoru, Ur. – umelecko-remeselné prvky – okenné mreže, výplň vstupu.

Objekt bez súpis.čísła, (parcely č.75/1), Hospodársky objekt, sýpka - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia v hĺbke parcely, H – hmota objektu, K- nosné konštrukcie, F – fasáda hladká s osvetľovacími otvormi, S – tvar a forma

zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, Ur. – umelecko-remeselné prvky – okenné mreže, výplň vstupu.

Objekt bez súpis.čísła, (parcely č.87), Hospodársky objekt, sýpka - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia v hĺbke parcely, H – hmota objektu, K- nosné konštrukcie, F – fasáda hladká s osvetľovacími otvormi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, Ur. – umelecko-remeselné prvky – okenné mreže, výplň vstupu.

Objekt bez súpis.čísła (parcely č.2115), Hospodársky objekt, sýpka (za domom č.43, 44) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia v hĺbke parcely, H – hmota objektu, K- nosné konštrukcie, F – fasáda s omietkovou úpravou s nápisom v štíte J.S.1903., S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, murovaný štít s tvarom dvojice osvetľovacích otvorov, Ur. – umelecko-remeselné prvky – okenné prevliekané mreže, plechové dvere, plechové okenice.

F.1.6.5.3 Objekty-nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou

Objekty s pamiatkovou hodnotou vhodne dotvárajúce prostredie Pamiatkovej zóny obce sú v mapovej prílohe výkres Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území. Vyznačené hnedou farbou. Ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v ÚZPF, sú postavené v rôznych slohových obdobiach a slohových výrazoch, majú rôzny stavebnotechnický stav, rôznu úroveň architektonického a výtvarného výrazu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce pôdorysné založenie rešpektujúce pôvodnú parceláciu a dispozičnú schému, výškové usporiadanie a ich hmotovo-objemové parametre nenarúšajú optimálnu urbanisticko-architektonickú skladbu vo vzťahu k uliciam a prostrediu PZ Partizánska Ľupča ako celku.

Niektoré objekty zaradené do tejto kategórie majú čiastočne narušený pôvodný autentický historický výraz čelnej a resp. úseky dvorovej fasády (brizolitová omietka, vymenené historické okenné výplne, osadené novodobé roletové okenice, nové dverové výplne...).

V tejto kategórii sú zahrnuté aj hospodárske objekty rôzneho typologického určenia a funkcie: stodoly- humná, stajne, maštale, stodoly s maštal'ou, stodoly so stajňou, sýpky, sypance komory, komory s výškou, vodné mlyny, vodný mlyn s pílou, náhon so stavidlom, chlievy, maštale s chlievom, stodoly s chlievom, kovárske vyhne, včelíny, skleníky, ovčince, kravíny, komora s ovčincem, pastierne, komorská sýpka, šopy, hospodárske prístrešky a pod. Svojimi hmotami, stavebným materiálom (kombinácia lomový kameň, drevo), typologickou rôznorodosťou, situovaním a hustotou zastavania sa výrazným spôsobom podieľajú na formovaní špeciálneho genia loci pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča ako v uličnom interiéri, tak v hĺbke každej parcely. Tvoria v jej urbanistickej štruktúre dôležitý a výrazný fenomén zaplňujúci svojou objektovou skladbou nielen druhý plán za líniou meštianskych a ľudových domov, ale súvislým radením hospodárskych stavieb v niektorých úsekoch aj malebnú líniu po jej obvode. Spolu s výškovými dominantami kostolných veží sa tak najmä stodoly rovnocenne podieľajú na malebnom a jedinečnom vonkajšom obraze Partizánskej Ľupče.

Dom č.2 (parcely č.701, 702), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (brána, dvere).

Dom č.18, 19 (parcely č.1184, 1183), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele s priechodom, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...). Hospodárska časť s pamiatkovou hodnotou.

Dom č.21, 22, 23 (parcely č.1164, 1161, 1163), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.26 (parcely č.2127/1), Dom pamätný s tabuľou - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), F – modernizovaná, Ur. – umelecko-remeselné prvky – pamätná tabuľa.

Dom č.29 (parcely č.2072), Dvojdóm meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou (pravá strana), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.31 (parcely č.2076), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (dverové výplne...).

Dom č.40, 41, 42 (parcely č.2100, 2101, 2102),

Dom meštiansky / dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s redukovanou štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvory, hospodárske vikiere, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (niektoré okenné a dverové výplne bočnej fasády, krytá drevená konštrukcia s gánkom na bočnej fasáde...).

Dom č.43, 44 (parcely č.2118, 2117), Dom meštiansky/dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadením na korune muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (niektoré okenné a dverové výplne na bočnej fasáde...).

osadením na korune muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (niektoré okenné a dverové výplne na bočnej fasáde...).

Dom č.45, 46 (parcely č.2129, 2130), Dom ľudový / dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na dvorovej fasáde a v interiéri?).

Dom č.47 (parcely č.2136), Dom ľudový/dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda – niektoré úseky bočnej fasády, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (niektoré okenné a dverové výplne bočnej a zadnej fasády).

Dom č.48 (parcely č.2140), Dom meštiansky/dvojdóm (so s.č.51) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele s predzáhradkou, H – hmota objektu, F – fasáda – čelná, dvorová, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korune muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne čelnej a dvorovej fasády, kovové mreže pivničných otvorov...).

Dom č.49 (parcely č.1191), Dom ľudový s areálom, remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda čelná, dvorové, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia

na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne čelnej a dvorovej fasády, drevená brána s krytou strieškou, mreže).

Dom č.50 (parcely č.1192), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu,

F – fasáda s otvormi, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.51 (parcely č.2145), Dom meštiansky / dvojdom s č.48 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele s predzáhradkou, H – hmota objektu, F – fasáda so zvýškom štukovej výzdoby na nároží, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády, okná čelnej fasády modernizované).

Dom č.52, 53 (parcely č.2150, 2151), Dom ľudový/dvojdóm - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so vstupom do pivnice, znehodnotená brizolitovou omietkou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády, okenné výplne pravej polovice čelnej fasády, dvierka do pivnice z čela...).

Dom č.57 (parcely č.2158, 2159), Dom meštiansky / Dom so spoločnou vstupnou bránou do spoločnej cielne (susedskej uličky) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne..., brána nová).

Dom č.58, 59, 60 (parcely č.2169, 2168, 2167), Dom meštiansky / Dom so spoločnou vstupnou bránou do spoločnej cieľne (susedskej uličky) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou architektonizáciou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne čelnej a dvorovej fasády...).

Dom č.61, 62 (parcely č.2179, 2180), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda s štukovým členením a dekoratívnym nárožím, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády).

Dom č.67 (parcely č.2192, 2191), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovým plastickým rámovaním, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády, okná čelnej modernizované).

Dom č.69 (parcely č.2209, 2208), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda po modernizácii znehodnotená, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády).

Dom č.71 (parcely č.2214), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškami pôvodnej úpravy, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.72 (parcely č.2217, 2216/2), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodným vstupom do pivnice, t.č. narušená novodobým balkónom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády, čelný vstup do pivnice).

Dom č.73 (parcely č.2224), Dom meštiansky / dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškom štukovej úpravy, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády).

Dom č.76, 77 (parcely č.1210, 1211, 1212,1213), Dom meštiansky / Dom so spoločnou vstupnou bránou do spoločnej cieľne (susedskej uličky) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou (vpravo), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne vo dvore).

Dom č.78 (parcely č.2225, 2226), Dom meštiansky / dvojdom s č.73 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne čelnej a dvorovej fasády).

Dom č.80 (parcely č.2232), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (historické okenné a dverové výplne).

Dom č.82 (parcely č.2237/2), Dom meštiansky, pôvodne architektonicky a historickou funkciou významná stavba, t.č. silne narušený pôvodný výraz prestavbou na sklad CO - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare

a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda t.č. narušená, zachovaná iba pôvodná osovosť a vstup do pivnice, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky - okenné a dverové výplne po modernizácii odstránené.

Dom č.97 (parcely č.2266/1, 2265), Dom meštiansky / dvojdom s č.99 (NKP) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškami pôvodnej omietky, okná upravované, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády).

Dom č.100 (parcely č.2273), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.102, 103, 104, 105 (parcely č.2278, 2279, 2280, 2281), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, znehodnotená obložením sokla a novými okenicami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, rešpektujúca PH, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.106, (parcely č.2293), býv.pošta, Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda t.č. narušená novým vstupom s oknami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie.

Dom č.113 (parcely č.2319/7), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškami architektonického členenia po poslednej prestavbe-modernizácii, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina-nová, škridla, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne po modernizácii odstránené). Dom je dokument staršej zástavby, situovanej v hĺbke parcel, odsadenej od dnešnej uličnej čiary.

Dom č.116 (parcely č.2331), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.142, 143 (parcely č.2418), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (pôvodné okenné a dverové výplne, kovové okenice). Dom patrí k autenticky zachovaným objektom v rámci PZ.

Dom č.156 (parcely č.1344), Dom meštiansky / dvojdom s č.159 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, F – fasáda s narušeným výrazom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komín, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne - dvorová fasáda).

Dom č.159 (parcely č.1345), Dom meštiansky/dvojdom s č.156 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná-narušený výraz, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komíny, strešné otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na dvorovej a zadnej fasáde).

Dom č.166 (parcely č.1311, 1310), Dom Pudový, za domom č.165 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na čiare „ciene“ (spoločnej uličky) a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so maľovanou výzdobou okolo okien, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.172 (parcely č.1289), Dvorové krídlo za domom č.170, t.č. asanované.

Dom č.174, (parcely č.1266), Dom meštiansky / predtým dvojdom, susedný dom strhnutý - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, drevený štít, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.177, 178 (parcely č.1263, 1262), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka s chodníkom, H – hmota objektu, F – fasáda narušená modernizáciou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, K – nosné konštrukcie (stropy, klenba), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne dvorovej fasády).

Dom č.186 (parcely č.1241), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme odsadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, s drevenou otvorenou pavlačovou chodbou (gánkom), zadná (južná časť strhnutá), F – fasáda s pôvodným výrazom, osovosťou, oknami, dreveným zábradlím gánku, S –

tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne, drevené zábradlie).

Dom č.368, 367, 366 (parcely č.205, 206,207), Dom meštiansky / trojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušené modernizáciou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K –

– nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne odstránené...).

Dom č.371 (parcely č.190, 191), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou narušená čiastočne novými vonkajšími roletami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina

- nová, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.377, 378 (parcely č.155, 156, 157), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda: čelná a prvý úsek dvorovej fasády narušené novou omietkou a modernizáciou okien, pokračujúci úsek dvorovej fasády pôvodný (omietka, okenné otvory, vstupný otvor s výplňou). Čelná fasáda – zachovaná korunná rímsa, pôvodný vstup do pivnice, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.384 (parcely č.131), Dom meštiansky/dvojdóm s č.385 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.385 (parcely č.130), Dom meštiansky / dvojdóm s č.384 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušená so zvyškom štukovej výzdoby (korunná rímsa), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na úsekoch dvorovej fasády).

Dom č.386 (parcely č.122), Dom meštiansky dvojpodlažný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, D – trojpriestorová dispozícia so strednou vstupnou sieňou, podpivničený, F – fasáda (čelná) s plastickým štukovým architektonizovaním, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, komíny, osvetľovacie otvory, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, valené klenby), Ur. – remeselné a umelecko-remeselné prvky - oceľová dverová výplň (prenesená z iného objektu), predné okná vymenené). Kamenná dlažba v priechode.

Dom č.387, 388 (parcely č.120,119), Dom meštiansky / dvojdom s č.389, 390, 391 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškami štukovej architektonickej výzdoby, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na úsekoch dvorovej fasády).

Dom č.389, 390, 391 (parcely č.95, 96/1), Dom meštiansky / dvojdom s č.387, 388 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.392 (parcely č.93), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškom štukovej výzdoby, okno modernizované, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komíny, K – nosné

konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na dvorovej fasáde...).

Dom č.394, 395 (parcely č.77, 76/2), Dom meštiansky / dvojdom s č.396 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komíny, K – nosné

konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.396 (parcely č.71), Dom meštiansky / dvojdom s č.394, 395 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškom štukovej výzdoby (korunná rímša), narušená novou omietkou, novým oknom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse,

výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na dvorovej fasáde).

Dom č.399, 398, 397, (parcely č.67, 68, 69), Dom meštiansky / dvojdom s č.400 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s dvojicou okien bez výrazného výtvarného riešenia, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa

strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne – čelná fasáda, dvorová fasáda). Za objektom na pozemku sa nachádza pozoruhodná historická kamenná sýpka (parcely č.61).

Dom č.400 (parcely č.47, 48), Dom meštiansky / dvojdom s č.399, 398, 397 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma

zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z dvorovej fasády, čelné okná modernizované).

Dom č.404 (parcely č.47, 48), Dom meštiansky so susedným domom č.409 prepojený s bránou - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou korunnou rímsoú, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, otvoryK – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z dvora).

Dom č.413 (parceta č.12), Dom meštiansky / dvojdom s č.414 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komíny, K –

– nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – dom po obnove: okná vymenené, dvere(?).

Dom č.414 (parceta č.11), Dom meštiansky / dvojdom s č.413 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou

osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina - nová, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – okná vymenené, dvere (?).

Dom č.439, 440 (parcely č.1143/1), býv. Ďumbier, býv.škola, Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu (bez pristavanej novodobej severnej časti), F – fasáda čelná so zvyškom pôvodnej architektonickej úpravy (nad vstupom zalomená plastická korunná rímsa), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina – nevhodná (lech), komíny, K – nosné konštrukcie (klenby valené, lunetové,

korýtkové so štukovými zrkadlami, miestnosti s obiehajúcimi profilovanými rímsami po obvode, dvojramenné klenuté schodisko), Ur. – umelecko-remeselné prvky kovová prevliekaná mriežka v pivnici; historické okenné a dverové výplne odstránené.

Dom č.444 (parcely č.1060), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu spolu s príslušími hospodárskymi objektami a bránou, F – fasáda so štukovou výzdobou, s pôvodnými omietkami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky - okenné a dverové výplne, okenné mreže dekoratívne a jednoduché železné prevliekané.

Dom č.445, (parcely č.1055), dom s výškou, Dom meštiansky s „výškou“ - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda bez výzdoby, čelná narušená mladšou prístavbou nárožného prízemného objektu (obchod), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky - v zadnom dvorovom krídle historické okenné a dverové výplne, kovové mreže.

Dom č.468 (parcely č.1040), dom „s výškou“ v zadnej časti, Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda hladká bez výzdoby, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky - v zadnej časti objektu historické okenné a dverové výplne.

Dom č.469, 470 (parcely č.1038, 1037/1, 1037/3), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – štuková plastická architektonizovaná s pôvodným štítom s dvojicou okien, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy,

krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky – okná s okenicami v štíte, v zadnej časti objektu historické okenné a dverové výplne.

Dom č.479 (parcely č.1011, 1013, 1014), Dom meštiansky (kúria?) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky - okenné a dverové výplne.

Dom č. 483, 484 (parcely č.996, 997), dom ľudový (autentický) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky: okenné a dverové drevené výplne.

Dom č.487, 486, 485 (parcely č.975, 976, 977), dom Ľudový (autentický) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky: okenné a dverové drevené výplne.

Dom č.495, 494 (parcely č.950, 951), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.496, 497 (parcely č.946, 945), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.518, 519 (parcely č.824, 823), Dom meštiansky / dvojdom s č.521 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunne muriva, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.521 (parcely č.802), Dom meštiansky s výškou / dvojdom s č.518, 519 - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, drevené štíty, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne vo dvore).

Dom bez súpisného čísla (parcely č.1179), Dom meštiansky remeselnícky(?), hostinec(?), správny(?) v PZ atypický dom neznámeho určenia - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme širokého osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zaslepenou trojicou historických otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, drevený štít s dvojicou otvorov, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Objekt bez súpisného a parcelného čísla: kaplnka Panny Márie pri kostole, Drobný sakrálny objekt - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenica, výtvarná štuková výzdoba).

Hospodárske objekty: Vzhľadom na početnosť uvádzame iba výber.

Objekt bez súpis. čísla (parcely č.1159-1158), Hospodársky objekt (obchod?, dielňa?).

Objekt bez súpis. čísla (parcely č.1306), Hospodársky objekt (kováčňa).

Objekt bez súpis. čísla (parcely č.1160), Hospodársky objekt (kováčňa).

Objekt bez súpisného čísla, (parcela č.2054), hospodársky objekt-stodola - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda murovaná kombinácia s drevom, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, remeselné prvky.

Objekt bez súpis. čísla (parcela č.1182), Hospodársky objekt.

Objekt bez súpis. čísla (parcely č.148, 149, 160, 161), za domom č.377, Hospodársky objekt.

Objekty s pamiatkovou hodnotou mimo pamiatkovej zóny

Dom č.247 (č.parcely 1662/1).

Kaplnka Panny Márie v sedle Čertovica.

Drobná architektúra a kamenné náhrobky a kovové kríže.

Vstupná bránka na cintorín, č.parcely 661/1.

F.1.6.5.4 Objekty-nehnutel'nosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

K týmto objektom patria všetky objekty, nachádzajúce sa v rámci územia PZ Partizánska Ľupča, ktoré rešpektujú hodnoty, definované v §29 pamiatkového zákona a to primerané funkčné využitie, ich osadením zachovávanie historického pôdorysu a parcelácie, vyššie uvedené objektovú skladbu, výškové a priestorové usporiadanie a vhodne dopĺňajú charakteristické pohľady, siluetu a panorámu. Tieto objekty sú v grafickej časti výkresy Rozboru pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území zakreslené ružovou farbou a vzhľadom na ich počet ich menovite neuvádzame v rámci textovej časti. Patria sem hospodárske objekty s rôznym využitím.

V tejto kategórii sú zahrnuté aj hospodárske objekty rôzneho typologického určenia a funkcie: stodoly- humná, stajne, maštale, stodoly s maštaľou, stodoly so stajňou, sýpky, sypance komory, komory s výškou, vodné mlyny, vodný mlyn s pílou, náhon so stavidlom, chlievy, maštale s chlievom, stodoly s chlievom, kováčske vyhne, včelíny, skleníky, ovčince, kravíny, komora s ovčincom, pastierne, komorská sýpka, šopy, hospodárske prístrešky a pod. Svojimi hmotami, stavebným materiálom (kombinácia lomový kameň, drevo), typologickou rôznorodosťou, situovaním a hustotou zastavania sa podieľajú na charaktere a formovaní špeciálneho genia loci pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča ako v uličnom interiéri, tak v hĺbke každej parcely.

Dom č.1 (č.parcely 699), Dom meštiansky s areálom, pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškom štukovej výzdoby, nové domové znamenie, pripomínajúce historický názov lokality „Pri stínaní“, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky nové.

Dom č.5 (č.parcely 706/1, 706/3, 706/4, 707), Dom rodinný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme odsadenia od uličnej čiary a osadenia na parcele v zákryte so susedným starším objektom, H – hmota objektu, F – fasáda s plastickým členením, S

– tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy).
Ur. – umelecko-remeselné prvky: okenné a dverové výplne.

Dom č.7 (č.parcely 709/2), Dom rodinný, na mieste zaniknutého objektu mlyna, resp. jeho prestavba - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele a situácie voči kostolu, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?).

Dom č.8 (č.parcely 712/1), Dom ľudový, prestavba / nadstavba staršieho objektu - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?),
Ur. – umelecko-remeselné prvky: novodobé.

Dom č.13 (č.parcely, 2046/3), Dom meštiansky, pôvodne klasicistický, interiér autenticky zachovaný (február 2016) s modernizovanou fasádou - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou

osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, korýtkové klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (doskové podlahy, maľovaná nástenná výzdoba v interiéri).

Dom č.20 (č.parcely 1162), Dom ľudový, sekundárne pristavaný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška

hrebeňa strechy, krytina nevhodná nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: nové.

Dom č.24 (č.parcely 1189), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky novodobé.

Dom č.30 (č.parcely 2073), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnými omietkami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z oboch bočných fasád, prevliekaná mreža).

Dom č.32, 34 (č.parcely 2078, 2079), Dom Ľudový, dvojdom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme odsadenia od uličnej čiary a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda znehodnotená novodobou úpravou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: okenné a dverové výplne z bočnej fasády.

Dom č.33 (č.parcely 2075), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne bočnej fasády).

Dom č.35 (č.parcely 2081, 2082), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnými omietkami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z bočnej fasády).

Dom č.36 (č.parcely ?), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s plastickým štukovým členením, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny – nové, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.37 (č.parcely 2090, 2091), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z bočnej fasády).

Dom č.39 (č.parcely 2098/1), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda výrazovo redukovaná, novodobé okno, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, predný komín, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne novodobé).

Dom č.54 (č.parcely 1196, 1195,1194), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvor, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.64 (č.parcely 1203), Dom ľudový, za domom č.63 (č.parcely 2021) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.65 (č.parcely 1207), Dom Ľudový, trojosový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.66 (č.parcely 1208), Dom rodinný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia (manzarda) spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.75 (č.parcely 1209/2, 1209/3), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: drevená brána, okenné a dverové výplne vo dvore(?).

Dom bez súpis.čísła (č.parcely 1141), Dom rodinný, prestavba staršieho objektu (obchod?) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné nové.

Dom č.91 (č.parcely 2256/1), Dom rodinný, prestavba a prístavba staršieho objektu - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: dom na dožitie.

Dom č.90, 93, 94 (č.parcely 2255, 2254/2, 2254/1, 2253), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.96 (č.parcely 2260/1), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme odsadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne bočnej fasády).

Dom č.101 (č.parcely 2274), Dom remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodným historickým výrazom otvorov, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: okenné výplne, vstupné dvere, výkladec.

Dom č.108 (č.parcely 2303), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda narušená brizolitovou omietkou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne modernizované).

Dom č.115 (č.parcely 2332/1), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné výplne, dvere).

Dom č.120, 121 (č.parcely 2348, 2347), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne z bočnej fasády).

Dom č.122 (č.parcely 2353), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komín, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne novodobé).

Dom č.123 (č.parcely 2350/1), Dom mestský(remeselnický?) - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: na dožitie.

Dom č.124 (č.parcely 1132), Dom meštiansky, pôvodne remeselnický dom s obchodom - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (pôvodné odstránené, pravdepodobne aj v interiéri).

Dom č.125 (č.parcely 1131), Dom meštiansky, modernizácia historického objektu - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?).

Dom č.126 (č.parcely 1128/1), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou (úsek bočnej fasády), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na bočnej fasáde).

Dom č.134, 135, 136 (č.parcely 2385, 2387, 2389), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy).

Dom č.137 (č.parcely 2401), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnými omietkami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne bočnej fasády). (Foto vľavo).

Dom č.138 (č.parcely 2402), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – dvojosová fasáda, S – tvar a forma zastrešenia so štítom spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, plechová, nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy).

(Foto vpravo).

Dom č.139 (č.parcely 2417/1), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, vymenené historické výplne, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie

(stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: historické vymenené.

Dom č.140 (č.parcely 2405), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizovaná, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.141 (č.parcely 2415), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dvere).

Dom č.144 (č.parcely 2426), Dom rodinný, modernizovaný historický ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy).

Dom č.145 (č.parcely 2421/1, 2422, 2423), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – úseky fasády so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, okrem zadnej časti č.parcely 2423, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okenné a dverové výplne, kované okenice, kované mreže).

Dom č.146 (č.parcely 2431/1), Hospodársky objekt - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška

hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné mreže a dverová výplň).

Dom č.147 (č.parcely 2429), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu,

S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy). Ur. – modernizované.

Dom č.148, 149 (č.parcely 2419, 2420), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou plasticitou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne).

Dom č.152, 153 (č.parcely 1372,1373/1), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky: dvere, okná.

Dom č.154, 155 (č.parcely 1364, 1365), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušená novými oknami (tvar aj výplň), S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne naradené novotvarmi).

Dom č.181,180, 179 (č.parcely 1233, 1234, 1235/1), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušená, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne v zadnej dvorovej časti domu).

Dom č.182, 183 (č.parcely 1236, 1237, 1238), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.184 (č.parcely 2438/1, 2438/2, 2438/5), Dom rodinný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy).

Dom č.369, 370 (č.parcely 203), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne nové).

Dom č.374 (č.parcely 175), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so zvyškami štukovej výzdoby narušená po modernizácii, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina-nová, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky vymenené za nové, interiér(?).

Dom č.405 (č.parcely 1123), Dom remeselnícky s kováčskou dielňou - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina,

K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené a kovové okenné a dverové výplne, mreže).

Dom č.411 (č.parcely 1122), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda dvojsová, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse,

výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...). Foto: druhý zprava.

Dom č.412 (č.parcely1121), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda dvojsová, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne). Foto: tretí zľava.

Dom č.415 (č.parcely1120), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda trojosová, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...). Foto: druhý zľava.

Dom č.416 (č.parcely 1119), Dom remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, predzáhradka, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...). Foto: prvý zľava.

Dom č.410 (č.parcely 14/1), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušená, pôvodne dvojjosová, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na bočnej fasáde).

Dom č.439 (č.parcely 1138/2), Dom remeselnícky, prestavba historického objektu, cukráreň - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie, Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené výkladce).

Dom č.442, 443 (č.parcely 1057, 1058/I, 1059), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na zadnom úseku bočnej fasády).

Dom č.446 (č.parcely 1054), zadná časť nárožného domu. Dom mestský, nájomný - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.471, 473 (č.parcely 1029), Dom rodinný – bez pamiatkových hodnôt. Zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina.

Dom č.474, 475 (č.parcely 1028, 1027), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda znehodnotená modernizáciou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, komíny, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne...).

Dom č.482 (č.parcely 1154/1), Dom remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou a maľovanou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne, kovové mreže).

Dom č.490 (č.parcely 1156), Dom remeselnícky - hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovou výzdobou, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy).

Dom č.491 (č.parcely 966, 967, 968), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať:

U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda narušená modernizáciou okien, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na bočnej fasáde).

Dom č.500, 501, 502 (č.parcely 921, 922, 923/1), Dom meštiansky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme odsadenia od uličnej čiary a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizáciou narušená, (omietka, okná), zachovaný historický vstup do pivnice z čela, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová nevhodná, K – nosné konštrukcie (stropy),

Ur. – umelecko-remeselné prvky po modernizácii vymenené.

Dom č.514 (č.parcely 853,852), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda s pôvodnými omietkami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, otvory, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. –

umelecko-remeselné prvky po modernizácii sčasti odstránené.

Dom č.524, 523 (č.parcely 792, 800), Dom ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda po modernizácii bez výrazu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou

osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne na bočnej fasáde).

Dom č.525 (č.parcely 789, 788, 787, 785), Dom Ľudový - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda modernizáciou narušená, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (drevené okenné a dverové výplne).

Dom č. 530, 531 (č.parcely 716/1, 717), Dom remeselnícky / býv.hostinec - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia rovnobežne s uličnou čiarou a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda so štukovým rámovaním pilastrami, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverové výplne po modernizácii nahradené novotvarmi).

Dom bez súpis.čísła (č.parcely 1141), Dom rodinný, pôvodne dom remeselnícky - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverová výplň, mreža).

Č.parcely 2080, Hospodársky objekt - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, F – fasáda, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina, K – nosné konštrukcie, Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverová výplň).

Hospodárske objekty vzhľadom na ich počet neregistrujeme. 2319/10 (sektor 11 za vinotékou-krčmou).

Dom č.448 (č.parcely 1050) na ceste na Sliache.

Objekt bez súpis.čísła (č.parcely 1159- 1158) - Hospodársky objekt (obchod?, dielňa?)

F.1.6.5.5 Objekty-nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Dom č.16 (č.parcely 1180/3), Dom rodinný - osadením objektu narušená parcelácia a objektová skladba, predimenzovaný objem a výraz, použité materiály, farebnosť omietky, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodný novotvar balkóna v štíte atypický pre prostredie PZ.

Dom č.25 (č.parcely 2126/1), Dom rodinný s garážou - prestavba staršieho domu - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, K – nosné konštrukcie (stropy, klenby?), Ur. – umelecko-remeselné prvky (okenné a dverné otvory novodobé).

Dom č.28 (č.parcely 2065), Dom rodinný – ruší hmota, fasádou – novotvar štít s balkónom.

Dom č.56, 55 (č.parcely 1198), Dom nájomný – ruší hmota, fasáda s predimenzovanými otvormi, brána ako vstup do garáže, nevhodné materiály, vysoká štítová stena.

Dom č.63 (č.parcely1202), Dom rodinný, vilka – ruší fasáda, otvory predimenzované (prestavba býv. garáže), balkón v štíte pre PZ netypický novotvar.

Dom č.84 (č.parcely 1222, 1224), Dom sociálnych služieb - osadením objektu narušená parcelácia a objektová skladba, nevhodný objem a výraz fasád - použité materiály, farebnosť, predimenzovanie okenných otvorov - funkcia si vyžaduje introvertnejší výraz architektúry.

Dom č.94 (č.parcely 1317), Dom č.95 (č.parcely 1318), Dom č.96 (č.parcely1336), Dom č.97 (č.parcely1337/2), Dom č.98 (č.parcely 1337/3), Dom č.99 (č.parcely 1357), Dom rodinný - súvislá dvojpodlažná radová zástavba rezidenčných objektov, ktorá nahradila pôvodnú líniovú

zástavbu hospodárskych objektov, ktorá je zachytená na historickej katastrálnej mape z roku 1866 a 1927.

Dom č.131, 133 (č.parcely 2384, 2383), Dom Pudový, modernizácia historického objektu - pamiatkové hodnoty, ktoré treba zachovať: U – urbanistická hodnota vo forme osadenia na uličnej

čiare a osadenia na parcele, H – hmota objektu, S – tvar a forma zastrešenia - valbová spolu s výškou osadenia na korunnej rímse, výška hrebeňa strechy, krytina nová, nevhodná. K – nosné konštrukcie (stropy).

Domy č.190 (č.parcely 1236) a č.191 (č.parcely1276/2), Dom rodinný - osadením objektu narušená parcelácia a objektová skladba, predimenzovaný objem a výraz: použité materiály, dom

s charakterom predmestskej vily, nevhodný novotvar balkóna v štíte atypický pre prostredie PZ.

Dom č.200 (č.parcely 1391), Dom rodinný - osadením objektu narušená parcelácia a objektová skladba, predimenzovaný objem a výraz, použité materiály, farebnosť omietky, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodný novotvar balkóna v štíte atypický pre prostredie PZ.

Dom č.418 (č.parcely 1/3), Hasičská stanica – ruší výraz, použité materiály, spôsob osadenia na parcele – nerešpektovanie uličnej čiary.

Dom č.539 (č.parcely 697/1), Dom rodinný - osadením objektu narušená parcelácia a objektová skladba, výraz, inak nenápadná stavba, kompatibilná s prostredím - použité materiály, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodné okná.

Dom č.481, (č.parcely 1151), Rodinný dom, postavený podľa typového projektu - osadením objektu je narušená parcelácia a objektová skladba, inak nenápadná stavba, kompatibilná s prostredím - použité materiály, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodné okná.

Dom č.476 (č.parc.1148), Rodinný dom - osadením domu narušená parcelácia a objektová skladba, nenápadná stavba, kompatibilná s prostredím - použité materiály, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodné okná.

Dom č.477(č.parcely 1150), rodinný dom, postavený podľa typového projektu - osadením objektu je narušená parcelácia a objektová skladba, inak nenápadná stavba, kompatibilná s prostredím - použité materiály, dom s charakterom predmestskej vily, nevhodné okná.

Dom č.535 (č.parcely 719), rodinný dom, s charakterom predmestskej vily, osadením objektu je narušená parcelácia a objektová skladba, detto výraz fasád vďaka farebnosti,

Dom bez súpis.čísła (č.parcely 1076), rodinný dom, s charakterom predmestskej vily, osadením objektu je narušená parcelácia a objektová skladba, detto nevhodný výraz fasád vďaka farebnosti, novotvaru balkóna.

Typológia rušivých objektov bez súpisného čísla: záhradné altánky, šopy, ploty, garáže, záhradné chatky a prístrešky, budy a búdky, stánky, orientačné tabule, billboardy, atď.

Objekty garáží bez súpisného čísla na parcelách č.718/3, 715/3, 714/1, 714/2 (garáže) a č.p1236.

Objekt bez súpis.čísła (č.parcely 2350/1), obchod.

Prístrešky na námestí, v dolnej časti Pamiatkovej zóny

Rušivé objekty bez súpis.čísel na námestí a v blízkosti farského kostola sv.Matúša.

F.1.6.5.6 Pamätihodnosti obce

Napriek viacerým objektom, ktoré majú potenciál na vyhlásenie za pamätihodnosť obce, v súčasnej dobe Obecný úrad neviduje žiadny zoznam. Objekty, ktoré by boli vhodné na zaradenie do tejto kategórie: kováčňa (č.parcely 1160, 1306) a objekty s pamätnou tabuľou (č.parcely 1137, 1231, 2127/1).

F.1.6.5.7 Asanované

Objekty č.parcely 30, 32, 45, 89, 90, 101, 103, 104, 106, 108, 118, 139/1, 142/1, 171, 865, 875, 875/1, 875/2, 878, 896, 926, 1061, 1060, 1066, 1111/1, 1112, 1188, 1216, 1219, 1220, 1224, 1234, 1242, 1267, 1277, 1289, 1290, 1312, 1316, 1331, 1338, 1375, 1393, 2046/2, 2050, 2051, 2068, 2086, 2093, 2116, 2152, 2228/1, 2276, 2288/1, 2295, 2296, 2383, 2412.

Dom č.172 (č.parcely 1289)

Dom č.174 (č.parcely 1267)

Dom č.180 (č.parcely 1234)

Dom č.189 (č.parcely 1242) asanované krídlo domu.

**Dom č.388 (č.parcely 118)
(č.parc.927, 928)**

Dom (č.parcely 926) pred domom č.499

Stodoly (č.parcely 2050, 2046)

Stodola (č.parcely 2086)

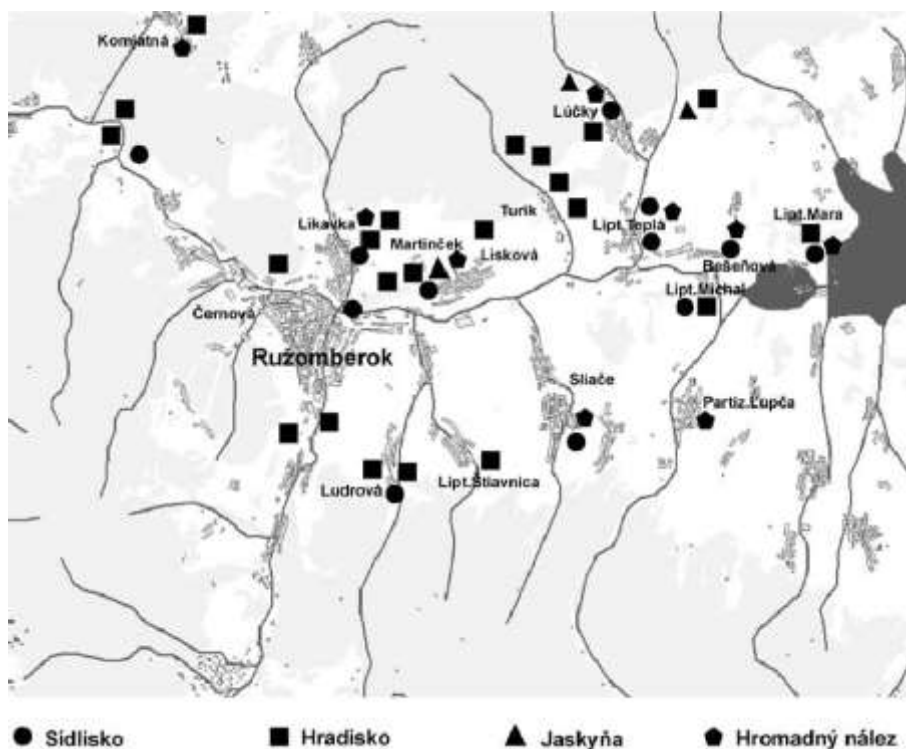

Stodoly bez súpisného a parcelného čísla, za domom č.400, 404

F.1.7 Archeologické náleziská a miesta pod zemou ako pozostatky zaniknutých stavieb

Najstaršie osídlenie v katastri Partizánskej Ľupče siaha do doby bronzovej. Zo sídelného areálu Nemeckej Ľupče v rámci katastra sú archeologicky zastúpené už eneolitické kultúry, stredná a mladšia doba bronzová. Z 19. storočia je známy nález šestnástich bronzových predmetov, ktorý objavil v chotári Ľupče v naplaveninách Ľupčianky po povodni Imrich Pongrác a daroval ho do zbierok Maďarského národného múzea v Budapešti. Meč z tohto nálezu bol označený ako meč liptovského typu. Lokalita sa označuje ako Blatné hradisko, vodný hrádok, ležiaci západne od severného okraja Partizánskej Ľupče na pravom brehu „zadnej“ vody. Doteraz nebola lokalita preskúmaná. (Majerčiak, s.12). Archeologické nálezisko s názvom Hradisko (Šibenice, Svätý Ďur) sa rozprestieralo na severozápadnom výbežku terasy medzi Váhom a Ľupčiankou. Pohrebisko zo staršej doby železnej sa objavilo na mieste dnešného michalského kostola. (Majerčiak, s.10) Ďalšie nálezy reprezentujú až slovenské osídlenie; v polohe Hradisko (Šibenice) boli odkryté valy a nájdené stopy osídlenia z 12. a 13. storočia a južne od tohto hradiska asi vo vzdialenosti 1 km od starého kostola v Liptovskom Michale sa našlo sídlisko rámcovo datované do 10. až 12. storočia. Možno predpokladať, že práve táto archeologická lokalita je pôvodným Ľupčianskym sídliskom, ktoré po dosídlení nemeckým obyvateľstvom sa cirkevno-správne osamostatnilo výstavbou nového kostola (1263), pričom došlo k posunutiu lokality.

Zdroj: STRUHÁR, Vítázoslav: Ružomberok a okolie v praveku a v dobe prvých historických etník. In: Ružomerský historický zborník III. Ružomberok: Filozofická fakulta KU, 2009, s.43-102

Na území Pamiatkovej zóny sa nenachádza žiadna archeologická lokalita, zapísaná v ÚZPF.

Na území katastra sa nachádza niekoľko lokalít v zmysle pamiatkového zákona označovaných ako archeologické náleziská, ktoré sú evidované v Evidencii archeologických nálezísk SR. KPÚ Žilina na území katastra eviduje nasledovné archeologické náleziská:

- Lokalita Magurka: sídlisko z neskorého stredoveku,
- Lokalita Hradisko: severozápadne od valu, stredovek,
- Lokalita južne od Hradiska: Slovania a stredovek.

Archeologický ústav SAV v Nitre registruje v Centrálnej evidencii archeologických nálezísk lokality v katastrálnom –území Partizánskej Ľupče tieto lokality:

- Poloha Kečky, bez datovania,
- Poloha Liptovský Mikuláš, stredovek,
- Poloha Hradisko, bez datovania,
- Poloha Fričová skala, Zbojnícka jaskyňa, bez datovania,
- Poloha Salatín, bez datovania,
- Poloha Kolárova, paleolit,
- Poloha rašelinisko pri kóte 577, bez datovania,
- Poloha Hradisko, výšinné sídlisko? Hradisko? Stredovek,
- Poloha Hradisko, výšinné sídlisko, hradisko? Stredovek,
- Poloha Liptovský Mikuláš, bez datovania.

Podrobnejšie vid' tabuľka. Zdroj: PhDr. Peter Bednár, PhD., Archeologický ústav SAV, Nitra.

Rok zverejnenia	Rok objavy	Číslo objavy	Autori	Autori - NO	Číslo akcie	ČVS	Dátovanie - NO	Druh náleziska - objv. hodnota	Katastrálne územie	Obec	Obec - pôvodná hodnota	Kraj	Oblasť	Poloha	Súradnice E	Súradnice Y	Súradnice N	Súradnice Lambda	Maď. číslo	Stupeň lokalizácie	
1988		Ča 00981	Budínsky-Kučka V						Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš	Kečky	-1192031,042	-184887,8828	49,877988347	19,4298120038	nezná	2	
1984		Ča 00765		Havránok, A	385/1962	180/95km	stredovek		Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš		-1193549,499	-183923,1733	49,8648001677	19,4357936477	nezná	3	
1983		Ča 00948	Budínsky-Kučka V						Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš	Hradisko	-1190061,066	-183084,2928	49,8932445862	19,4448025661	nezná	1	
1984		Ča 10463	Báňa J.						Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča			Liptovský Mikuláš	Príbova skala, Zbojnícka jar.	-1200667,200	-188211,2018	49,997462530	19,3793701613	nezná	1	
1984		Ča 10484	Báňa J.						Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča			Liptovský Mikuláš	Salatín	-1202663,729	-189933,7905	49,9909005689	19,3829696538	nezná	2	
1988		Ča 10880	Pavík J.	Petrovský-Sitňančan, A		296/56km	paleolit		Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš	Kolárova	-1198834,76	-189311,1873	49,8264548893	19,4833061168	nezná	2	
2005	2004	Ča 24559		Bereďková, L.	134/04	15734			Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj								???	
2005		Ča 24760	Pála K., Bereďková, L.	Bereďková, L.	125/04	15735/65km	stredovek, novovek	výšinné sídlisko? hradisko?	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj			Partizánska Ľupča		Zlínsky kraj	49,8892445862	19,4448025661	nezná	1
2005		Ča 24784	Pála K., Bereďková, L.	Bereďková, L.	118/05	15794/65km	stredovek, novovek	výšinné sídlisko? hradisko?	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš	Hradisko	Partizánska Ľupča		Zlínsky kraj	49,8932445862	19,4448025661	nezná	1
1988		Ča 27721	Meszlák A.						Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Zlínsky kraj	Liptovský Mikuláš		-1193549,499	-183923,1733	49,8648001677	19,4357936477	nezná	3	

Archeologické lokality registrované v Centrálnnej evidencii archeologických nálezísk. Zdroj: Peter Bednar, Archeologický ústav SAV

Vo všetkých prípadoch ide o neodkryté lokality, ktoré nemajú presné plošné vymedzenie a nebol na nich realizovaný systematický archeologický výskum. Vzhľadom na existenciu uvedených neodkrytých archeologických nálezísk, aj na možnosť nálezísk na územiach susediacich katastrov, je predpoklad, že na predmetnom území sa nachádzajú ďalšie, momentálne neznáme archeologické lokality z obdobia praveku, včasnej doby dejinnej a stredoveku. Región Liptova je bohatý na významné archeologické nálezy a lokality (Havránok, Lisková, Ludrová a pod.). Hoci sa na území pamiatkovej zóny Partizánska Ľupča doteraz nerealizoval celoplošný systematický archeologický výskum, na území katastra sa nachádzajú viaceré evidované neodkryté archeologické náleziská a existuje oprávnený predpoklad, že sa na celom urbanizovanom predmetnom území v extraviláne aj intraviláne obce nachádzajú nateraz neznáme archeologické lokality. Ako ťažiskové pre poznanie najstarších dejín obce sa ukazujú areály oboch stredovekých kostolov i parcely jednotlivých objektov. Archeologický výskum by mohol viesť viacej svetla aj do stále otvárajúcej diskusie o existencii stredovekého františkánskeho kláštora na území Partizánskej Ľupče. **Františkánsky kláštor**, ktorý sa spomína v súvislosti s Nemeckou (Partizánskou) Ľupčou, je dnes bližšie nelokalizovaný kláštorový objekt, ktorý sa prvýkrát spomína v súpise františkánskych konventov z r.1316. (Rábik, s.316, pozn.č.63; KARÁCSONYI, Szt. Ferencz rendjének története, s.196. GYÖRFFY, Az Árpád-kori IV, s.70: „Locum Lipsae“.) Prítomnosť konventu františkánov observantov dokladá odpustková listina z r.1510 (12.9.) vydaná bratom Ondrejom z Nemeckej Ľupče pre banskobystričského mešťana Tobiáša Rockenfingera a jeho manželku a deti za poskytnutie príspevku na stavbu chrámu sv. Petra v Ríme. (Rábik, s.316, pozn.č.64:MBB, fasc.168, n.27: „ego frater Andreas de Lipcz Teutunicali, ordinis minorum observantium, Datum Luptouie in loco nostro!“).

F.1.8 Historická zeleň, plochy záhrad a parkov

Širšie vzťahy

Administratívne členenie

Na základe administratívneho členenia patrí katastrálne územie Partizánska Ľupča do okresu Liptovský Mikuláš a Žilinského kraja. Celková výmera katastrálneho územia je 9240 ha.

Geomorfologické členenie

Z geomorfologického hľadiska je záujmové územie súčasťou Liptovskej kotliny a južná časť katastrálneho územia siaha až po hrebene Nízkych Tatier, geomorfologický celok Ďumbierske Tatry. Zastavané územie obce Partizánska Ľupča leží na nive potoka Ľupčianka, ktorý preteká 15 km dlhou Ľupčianskou kotlinou. Nadmorská výška stredu obce je 568 m n.m.

Klimatické pomery

Obec sa nachádza v oblasti mierne teplej klímy, vlhkej s chladnou alebo studenou vlnou až mierne chladnou klímou. Priemerné teploty kolíšu. V údolnej nive prevládajú západné a severozápadné vetry, typický je výskyt jesenných a zimných inverzií. Najchladnejší mesiac je január, najteplejší júl. Najviac zrážok padne v júni a v júli, najmenej v januári a februári.

Hydrologické pomery

Katastrálne územie patrí do dvoch povodí: do povodia toku Ľupčianka a do povodia toku Malatínka. Hlavným zberným tokom je tok Ľupčianky, ktorý preteká katastrálnym územím z juhu na sever a vlieva sa spolu s Malatínkou do vyrovnávacej nádrže Bešeňová.

Vodné toky lemované súvislými brehovými porastmi si do určitej miery zachovali svoj charakteristický ráz a najmä v poľnohospodársky využívannej časti chotára plnia významnú ekologickú a krajinársku funkciu. V zastavanom území obce je tok Ľupčianky čiastočne regulovaný a podieľa sa na utváraní vnútorného obrazu centra obce s námestím.

Krajinná štruktúra a formy využívanie zeme

Severná časť chotára je intenzívne poľnohospodársky využívaná ako orná pôda, len s malým podielom krajinnej zelene. Tá sa zachovala vo forme brehových porastov alebo sa objavuje na miestach, ktorá sa prestali pravidelne obhospodarovať.

Južnú časť územia tvoria lúky a pasienky na úpätiach Nízkych Tatier, ktoré plynule prechádzajú do lesov. Lesy tvoria až 76,26 % výmery záujmového územia a sú tak dominantným prvkom krajinnej štruktúry. Výmery a percentuálny podiel jednotlivých foriem využívanie zeme sú v tabuľke xz.

forma využívania zeme	ha	%
lesný pôdny fond	7394	80,02
zastavané územie a nádvorcia	52	0,56
vodné plochy	26	0,28
ostatné plochy	126	1,36
poľnohospodárska pôda spolu	1642	17,77
– trvalé trávnaté porasty	885	9,58
– orná pôda	739	8
– záhrady	17	0,01
– ovocné sady	1	0,18
	9240	100

Tabuľka xz: Výmery a percentuálny podiel jednotlivých foriem využívanie zeme v k.ú. Partizánska Ľupča

Ochrana prírody

Katastrálne územie obce je súčasťou Národného parku Nízke Tatry (NAPANT) resp. jeho ochranného pásma, ktoré vymedzuje cesta 1. triedy na južnej hranici územia. V samotnom území NAPANT platí 3. stupeň ochrany prírody a krajiny, v ochrannom pásme platí 2. stupeň. Miestne časti Magurka a Železnô patria do územia NAPANT s 3. stupňom ochrany prírody. V katastrálnom území sa nachádza aj časť Národnej prírodnej rezervácie Salatín, v ktorej platí 5. stupeň ochrany.

Ďalej sa v záujmovom území nachádza niekoľko lokalít súvislej európskej sústavy chránených území NATURA 2000. Ide o 4 lokality území európskeho významu a 1 lokalitu chráneného vtáčieho územia:

- územie európskeho významu SKUEV0058 Tlstá,
- územie európskeho významu SKUEV0150 Červený Grúň,
- územie európskeho významu SKUEV0197 Salatín,
- územie európskeho významu SKUEV0302 Ďumbierske Tatry,
- chránené vtáčie územie Nízke Tatry.

Meandre Lupčianky severne od obce sú navrhované na vyhlásenie v kategórii prírodná pamiatka a územie Bralne a Chabenec – Kotlička na vyhlásenie v kategórii prírodná rezervácia.

V zmysle Územného plánu VÚC Žilinského kraja sa v území nachádza Biokoridor regionálneho významu 5/30 vodný tok Lupčianka (hydricko-terestrický).

Na niektorých stromoch na námestí sa nachádzajú tabuľky s označením chránený strom. V súčasnosti však v katalógu chránených stromov (www.enviroportal.sk) sa nenachádzajú.

V južnej časti chotára sa pri odbočke zo štátnej cesty do osady Magurka nachádzala vodná nádrž nazývaná Tajch, ktorá je zachytená aj na oboch historických katastrálnych mapách. Tajch sa využíval na zadržanie vody pre potreby splavovania dreva. Obec spolu s Lesným komposesorátom pozemkovým spoločenstvom v súčasnosti uvažujú o jeho obnove.

Ochranné pásmo NAPANT začína hneď na južnej strane cesty 1. triedy.

Zeleň v jej rôznych podobách tvorí neoddeliteľnú súčasť pamiatkového územia, ako to dokumentujú aj zachované mapové podklady. Na mapách 1., 2. a 3. vojenského mapovania sú viditeľné záhrady viazané na štruktúru obytných domov. Priestor okolo toku Lupčianky sa zdá byť bez sprievodných porastov, čo mohlo súvisieť s potrebou priameho prístupu k vode.

Tradične boli brehy potoka spevňované drevami, aby sa uľahčilo splavovanie dreva.

Koryto Lupčianky s pôvodným drevenými brehmi. Zdroj: www.partizanskalupca.sk

Na mapách z neskoršieho obdobia resp. na mapách podrobnejšej mierky sú dobre viditeľné plochy záhrad nachádzajúce sa pred domami na východnej strane námestia, ktoré sú však od domov oddelené chodníkmi. Každá záhrada má samostatné oplotenie. Tieto záhrady mali pravdepodobne okrem produkčnej aj estetickú funkciu, na rozdiel od záhrad za domami, v ktorých boli umiestňované aj hospodárske budovy. Jediná väčšia plocha zelene, nazývaná Hendlova záhrada, sa nachádza na severnej strane zastavaného územia. Pravdepodobne vznikla postupným zbúraním niekoľkých domov, čo dokumentuje vývoj zachytený na mapových podkladoch. Prvý krát sa priestor objavuje na katastrálnej mape z r.1866 a 1927. Na staršej mape na mieste Hendlovie záhrady figurujú tri samostatné parcely. Líniová zeleň okolo toku Lupčianky sa na mapách začína objavovať až v druhej polovici 20.storočia a v súčasnosti predstavuje výrazný prírodný prvok, ktorý prechádza celým zastavaným územím. Výraznú líniu predstavuje aj stromoradie z líp, ktoré vedie k základnej škole. Historickú líniu spojenú so zeleňou predstavovala komunikácia, ktorá viedla z námestia smerom na východ do Stredných Malatínov. V súčasnosti túto poľnú cestu lemujú ovocné stromy, smerom od zastavaného územia sa výsadba mení na náletovú vegetáciu.

Dlhú tradíciu má v obci výsadba solitérnych líp. Najstaršia je lipa Kráľa Mateja, ktorá sa nachádza pri kostole na námestí a ktorej vek sa odhaduje na 545 rokov. Ďalšie solitérne lipy sa nachádzajú pri kríži pred katolíckou farou, a v predzáhradkách na východnej strane námestia. Niekoľko mohutných exemplárov sa nachádza aj na židovskom cintoríne na juhozápadnom okraji zastavaného územia.

Jedna z mohutných líp na židovskom cintoríne

Štruktúru zelene vo všeobecnosti vytvárajú jej rôzne priestorové prejavy ako plochy, línie a body. Základ štruktúry zelene v sídle Partizánska Lupča vznikol spontánne počas vývoja zastavaného územia. V minulosti prevládali najmä plochy záhrad, ktoré však mali v prvom hospodársku funkciu, aj keď pri záhradách lokalizovaných na východnej strane námestia môžeme

predpokladať aj doplnkovú estetickú funkciu. Zeleň pri vodnom toku bola s vysokou mierou pravdepodobnosti odstránená, prípadne udržiavaná v redukovanej, upravenej podobe, napr. vo forme tzv. hlavových vrb. Vrb sa pravidelne orezávali a prútie sa využívalo na košíkársku výrobu.

Historickú líniu spojenú so zeleňou predstavovala komunikácia, ktorá viedla z námestia smerom na východ do Stredných Malatínov, ako to vidíme na mape 2.vojenského mapovania. Aj v súčasnosti táto línia existuje, je čitateľná v poľnej ceste lemovanej v kontakte so zástavbou ovocnými stromami, postupne sa výsadba mení na náletovú vegetáciu. Na druhej strane cesty 1.triedy sa nachádza mohutná lipa a kríž. V tejto polohe je znázornený kríž aj na mape 2.vojenského mapovania.

Stará cesta do Malatínov, v pozadí je vidieť mohutnú lipu

Bodovo solitérne boli v území pri sakrálnych objektoch umiestňované lipy, o čom svedčí aj unikátny exemplár lipy kráľa Mateja Korvína, ktorej vek sa odhaduje na 545 rokov. V obci sa nachádza aj niekoľko ďalších mohutných dlhovekých exemplárov líp. V dokumente PHSR (2015) sa uvádza, že v r.1936 školy usporiadali Prvú stromkovú slávnosť, kde sa pri tejto príležitosti zasadilo 8 líp v priestoroch okolo kostolov a pomníku padlým v I.svetovej vojne. Spolu je v obci 37 líp s úctyhodným vekom. Skupina líp sa nachádza za kostolom na námestí, niekoľko líp je v predzáhradkách na východnej strane námestia a tiež na západnej strane pri potoku.

Jediná väčšia plocha zelene, nazývaná Hendlova záhrada, má na základe štúdia mapových podkladov pomerne mladý pôvod. Pravdepodobne vznikla postupným zbúraním niekoľkých domov. Na historických pohľadniciach je vidieť na staršej kreslenej pohľadnici medzi významnými budovami aj Hendlov dom. Na jeho západnej strane je situovaná menšia stavba, pravdepodobne záhradný altánok. V okolí stavby je vidieť stromy s upravenými korunami, v pozadí sú väčšie stromy a je rozoznateľná aj ihlanová koruna ihličnatého stromu. (PL 18) Na novej pohľadnici (PL 20), kolorovanej fotografii je západné priečelie domu so stromami, v pozadí je vidieť skôr neupravenú bujnú vegetáciu.

Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt zelene a odôvodnenie jej ochrany

Z hľadiska pamiatkovej ochrany majú význam najmä záhrady pred domami na južnej a východnej strane námestia. Ide o ojedinelý druh samostatných oplotených predzáhradok, ktoré nie sú priamo napojené na domy. Aj so svojím oplotením vytvárajú jedinečný obraz námestia.

Samostatným fenoménom sú zeleninové a ovocné záhrady situované na parcelách vzhľadom na domy. Súčasťou záhrad sú aj rôzne hospodárske budovy. Negatívom je likvidácia oplotenia, vnášanie cudzorodých a nepôvodných prvkov. Predpokladáme, že pôvodné druhové zloženie tvorili najmä ovocné stromy (jablone, hrušky, slivky), ovocné kríky (ríbezle, egreše). Z okrasných druhov to mohli byť napr. orgován, krušpán či ruže.

Tzv. Heindlova záhrada nemá historickú hodnotu, ale ako taká predstavuje pre obec veľký potenciál, keďže obci chýba ucelená plocha zelene. Po úpravách by sa mohla stať obecným parkom a tvoriť tak hodnotnú súčasť pamiatkovo chráneného územia.

Priehľady

Priehľady neboli komponované, ale vytvorili sa prirodzeným vývojom. Cenný je priehľad cez historickú komunikáciu, zachytenú na mape 2.vojenského mapovania, ktorá viedla z námestia východným smerom do Stredných Malatínov a západným smerom do Sliachov.

Priehľad na trase historickej cesty

Vodné plochy a toky

Celým zastavaným územím a aj pamiatkovým územím preteká smerom z juhu na sever potok Lupčianka. Z historického hľadiska bol tok vždy priamou súčasťou centra obce, z historických máp vieme, že sa na ňom nachádzalo niekoľko mlynov. Do súčasnosti sa zachovali 2, horný s pílou vedľa evanjelického kostola a dolný mlyn, už prestavaný, poniže malého kostolíka na severnom okraji obce.

V súčasnosti predstavuje významnú prírodnú líniovú štruktúru, súčasný stav je však nevyhovujúci. Nevhodné druhové zloženie výsadiieb vytvára v niektorých častiach pohľadové bariéry a pôsobí tak rušivo. Nepôvodné druhy svojím sfarbením a habitom nezapadajú do historického prostredia. Ide hlavne o druh smrek pichľavý (*Picea pungens*) a jeho farebný kultivar „Glauca“, ktorý sa vyznačuje výraznými sivozelenými ihlicami. Ihličnany je vhodné nahradiť domácimi druhmi, veľmi vhodné sú víby, ktoré sa dajú ľahko udržiavať pravidelným zrezávaním a ich prútie sa dá využiť na tradičnú remeselnú výrobu.

Vplyv údržby

Zeleň v obci sa na verejných priestranstvách udržiava, trávnaté plochy sú pokosené. Výsadby však majú nevhodné druhové zloženie a nevhodnú priestorovú štruktúru.

Predzáhradky – ich druhové zloženie pravdepodobne tvorili ovocné stromy a kríky, z okrasných napr. orgován alebo krušpán či ruže. Tieto druhy sa v niektorých záhradách stále nachádzajú, a dokumentujú tak tradičnú výsadbu. Ako nežiadúci môžeme označiť trend odstraňovania oplotenia a zmenu druhového zloženia a štruktúry predzáhradiek. Ovocné dreviny nahrádzajú plochy trávnikov s výsadbami tují.

Predzáhradky na námestí s „modernou“ úpravou

Línia potoka so sprievodnou vegetáciou – predstavuje prírodnú os, ktorá prechádza celým zastavaným územím. V brehových porastoch sa nachádzajú druhy, ktoré sú nielen nepôvodné, ale ani svojim habitom sa do prostredia nehodia. Ide hlavne o druh smrek pichľavý (*Picea pungens*) a jeho farebný kultivar „Glauca“, ktorý sa vyznačuje výraznými sivozelenými ihlicami. Pôvodom je to severoamerický druh, ktorý bol do Európy introdukovaný v druhej polovici 19. storočia. Jeho výsadba je do prostredia s historickou hodnotou vyslovene nevhodná, predstavuje cudzorodý prvok, ktorý narúša prirodzený charakter prostredia.

Brehy potoka sú ponechané bez výrazných zásahov, počas vegetačného obdobia dominuje rôzna burina, najmä žihľava. Na mnohých miestach sú brehy znehodnotené výskytom drobných skládok domového odpadu (stavebná suť, biologický odpad a pod.)

Skupina smrekov pichľavých

Solitérne lipy

Solitérne lipy predstavujú v záujmovom území charakteristický prvok zelene. Vzhľadom na svoj vysoký vek vykazujú rôzny stupeň poškodenia, ako sú zlomené konáre, dutiny a pod. Nevyhnutná je odborná starostlivosť, aby sa predĺžila ich životnosť a tiež aby sa zabezpečila ich prevádzková bezpečnosť.

Lipy na námestí, lipy pri kríži

Najnovšie prvky zelene reprezentujú výsadby stromov na námestí, z ktorých niektoré sú vysadené v nádobách. Stav drevín nie je priaznivý, mnohé vykazujú závažné poškodenia.

Výsadba v nádobách

Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu historickej zelene

Zeleň predstavuje v záujmovom území významný kompozičný prvok. Rozmiestnenie jednotlivých prvkov zelenej štruktúry je logické a má svoje historické súvislosti.

Do budúcnosti je potrebné:

- zachovať predzáhradky, hlavne na východnej a južnej strane námestia,
- zachovať resp. obnoviť ich tradičné oplotenie a chodník pred domami,
- zachovať resp. obnoviť ich tradičné druhové zloženie, ktoré tvorili ovocné dreviny, prípadne orgován, krušpán či ruže,
- eliminovať z týchto priestorov nepôvodné a cudzorodé druhy, hlavne tuje či smreky pichľavé – narúšajú tradičný obraz obce,
- ošetriť, udržiavať a prípadne vysádzať solitérne lipy, ktoré dotvárajú charakteristický obraz obce;
- obnoviť resp. udržiavať výsadbu pri historickej ceste do Stredných Malatínov;
- udržiavať brehové porasty, udržiavať brehy tokov, odstrániť drobné skládky odpadu;
- do brehových porastov vysádzať a udržiavať vrby, ktoré podporia tradičný obraz obce;
- postupne odstraňovať nepôvodný druh smrek pichľavý (*Picea pungens*) a nahrádzať ho vhodnejšími domácimi drevinami, ktoré stanovište aj tvarovo zapadnú do historického prostredia;
- odstrániť z námestia výsadby v nádobách. Typologicky sa do územia nehodia, námestie sa historicky vyvíjalo takmer bez zelene. Súčasnú zastúpenie zelene na námestí je dostatočné a jej rozmiestnenie má svoje historické opodstatnenie;
- výsadby v trávnikových plochách na západnej strane námestia je potrebné obnoviť. Odporúča sa použiť stromy väčších veľkostných parametrov, s obvodom kmeňa 21-25 cm a s dostatočnou ochranou proti vandalom a vetru. Z druhov je vhodná tradičná lipa, možné je zvoliť kultivary lipy malolistej s menšími korunami, napr. Greenspire alebo Rancho;
- plochu tzv. Heindlovej záhrady je možné pomerne nenáročnými zásahmi upraviť tak, aby mohla plniť funkciu obecného parku a stať sa tak dôstojnou súčasťou pamiatkovej zóny.

Tradičná predzáhradka s oplotením a ovocnými stromami

Zeleň na cintoríne

Cintorín je lokalizovaný medzi prístupovou komunikáciou a potokom, zo severnej strany ho vymedzuje hranica zastavaného územia. Samotná plocha je takmer bez vegetácie, nachádza sa tu niekoľko solitérnych drevín, hlavne tují a smrekov. Aj keď tuje (tuja západná, tuja východná) nie sú naše domáce dreviny, stali sa postupne tradičnými drevinami cintorínov. Sú obľúbené najmä preto, že sú vždy zelené a ich kultivary nezaberajú veľa miesta. Hranicu cintorína na východnej strane tvorí brehový porast potoka. Túto izolačnú funkciu je potrebné zachovať a dokonca aj zvýrazniť ďalšou výsadbou, aby sa cintorín pohľadovo izoloval od susediacej výrobnjej prevádzky. Na západnej strane sú pri múre cintorína jednotlivé strom líp a jaseňov. Tu nie je potrebné výsadbu zahusťovať, potrebné je udržiavať len jednotlivé stromy.

Použité zdroje

PRIESOLOVÁ H., HANULA M., 2015: Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Partizánska Ľupča na roky 2015-2022. Dostupné na <http://www.partizanskalupca.com>

Územný plán VÚC Žilinského kraja. Dostupné na: www.zask.sk/sk/.../urad.../uzemny-plan-vuc-zilinskeho-kraja.html

<http://www.sopsr.sk>

<http://liptov.sme.sk/c/8137317/lupcianska-dolina-skryva-vzacnu-historicku-stavbu.html?ref=njct>

F.1.9 Prvky uličného interiéru a uličného parteru

Nosným v pamiatkovej zóne je priestor ústredného námestia s príľahlou komunikačnou sieťou ulíc. Povrchy námestia a dvoch hlavných ulíc, ako aj medziparcelové uličky a prejazdy domov boli spevnené riečnymi valúnmi v hlinenom lôžku. Plocha pred domami boli vykladaná tesanými kamennými platňami v podobe chodníkov, ktoré už v 1.polovici 20.storočia boli silne zanedbané a deštruované (v 30.rokoch sa konštatuje v ich rozváľaný stav. Pamätná kniha s.42). Rovnako boli kameňmi vykladané podstenia domov v hĺbke parciel, súčasťou chodníkov boli kamenné jarky na odvod vody spevnené riečnymi kameňmi. Pri nárožiach objektov boli situované kamenné okopníky kvôli ochrane pred povozmi. Úpravy povrchov sa zachovali vo fragmentoch do súčasnosti.

Medzi rokmi 2006 až 2011 bolo v rámci revitalizácie centra obce v dvoch etapách obnovené námestie. Najvýraznejším zásahom bola úprava povrchov s novovybudovanou sieťou chodníkov a vydláždením ústredného priestoru zámkovou dlažbou. Okrem toho bol architektom navrhnutý nový modernistický mobiliár - lavičky, autobusová zastávka, osvetlenie, koše, zábradlia, osadenie mobilnej zelene v betónových kvetináčoch. Pozitívne treba hodnotiť individuálny autorský prístup podľa návrhu architekta. Negatívnou stránkou riešenia je uplatnenie netradičných materiálov (sklo, betón), ktoré nie sú kompatibilné s historickým charakterom veľmi hodnotnej okolitej zástavby. Nebola využitá možnosť pracovať s tradičnými a prirodzenými metódami a prírodnými materiálmi spevnenia povrchov, ktorá by viac boli v súlade s historickým prostredím. Príľahlé komunikácie zachovávajú stav z konca 20.storočia. Historický charakter námestia výrazným spôsobom narušila posledná veľkorysá obnova hmotovej dominanty Kultúrneho domu s bočnou prístavbou obchodnej prevádzky.

Uličný parter je až na malé výnimky v priestore námestia takmer intaktne zachovaný. Rušivým prvkom sú invazívne pôsobiace drevené terasy a sedenia (č.p.2319, 1080), provizórne drobné utilitárne stavby a obchodné stánky v priestore námestia (pred objektom č.p.1137) trafostanica pri kostole a elektrické stĺpy. Reklama a informačné zaradenia sa nachádzajú v pamiatkovej zóne poskromne, nie sú osobitne usmerňované a systematicky riešené.

Interiérové priestory pamiatkovej zóny vykazujú vysokú mieru zachovania pôvodného historického charakteru prostredníctvom parcelácie, hmotovej skladby objektov a štýlových fasád, ktoré prepožičiavajú verejnému priestoru klasicistický a historizujúci výraz. Výrazne tomu prispievajú početné autentické architektonické a výtvarné prvky a detaily (historické drevené a kovové brány, drevené a kovové dvere, drevené okenné výplne s kovovými okenicami, kovové prevliekané okenné mreže, zábradlia, ploty), plastická štuková výzdoba fasád s prevažujúcou klasicistickým a pseudoklasicistickým tvaroslovím (profilované korunné rímsy, pilastre s rímsovými hlavicami), doplneným v niektorých domoch secesnou fasádou.

Uličný interiér a jeho priestorové a komunikačné vzťahy najvýraznejšie určuje koryto potoka Ľupčianka. Osobitnými prvkami uličného interiéru sú mosty a lávky cez Ľupčianku. Celkove boli okolo polovice 19.storočia v Ľupči 4 cestné mosty a tri drevené lávky v blízkosti kostolov. Cestné mosty oproti Beniačovmu domu (dom č.503), a pri strednom mlyne opravili v r.1941. V r.1956 postavili drevené lávky poniže farského a powyše malého kostola. Historický kamenný klenutý most v strede obce pri Mestskom hostinci zanikol v súvislosti s rozšírením cesty počas 70.rokov 20.storočia pri rozširovaní mestskej cestnej komunikácie v intraviláne mesta. (Hodnotenie krajinnej štruktúry potoka a zelene v rámci pamiatkovej zóny vid' kapitolu F.1.8).

F.2 Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy

Význam obce Partizánska Ľupča sa predovšetkým spája s jej povest'ou jedného z najstarších stredovekých sídiel v Liptove, prvého banského mesta kolonizovaného nemeckými hosťami zo stredoslovenskej banskej oblasti, významného centra remeselnej výroby s najstaršími cechovými artikulami a trhami nadregionálneho významu, dôležitého ohniska reformácie na severnom

Slovensku, kultúrneho centra národnoobrodeneckého a náboženského života a ohnisko Slovenského národného povstania. Z obce pochádza celý rad významných osobností slovenského politického, kultúrneho, spoločenského a hospodárskeho života 19. a 20. storočia, ktoré generovalo národno uvedomelé, intelektuálne vyspelé, kultúrne a náboženské prostredie tunajšej evanjelickej cirkvi. Z radov jej duchovných vyrástlo viacero spisovateľov, literátov a skladateľov. Význam obce znásobujú jej miestne časti. Banícka osada Magurka, kedysi významné stredisko stredovekej banskej ťažby rúd zlata, striebra a antimónu. V polovici 19. storočia bolo tu najväčšie ložisko antimónu v Európe. Vzorky antimónových rúd a iných druhov minerálov z Magurky sa nachádzajú v zbierkach najväčších prírodovedných múzeí, kabinetov, univerzít v Európe. Začiatkom 20. storočia sa elitná národne uvedomelá spoločnosť stretala v klimatických kúpeľoch Železnô (Stodola, Šrobár, Hviezdoslav), ktoré si dodnes zachováva tradíciu vďaka detskej ozdravovni, založenej v období prvej republiky Masarykovej ligy proti tuberkulóze. V novodobých dejinách sa osada zapísala do dejín ako sídlo partizánskeho štábu pl. Jegorova.

F.2.1 Súpis zistených historických názvov obce

V latinských prameňoch sa spomínajú názvy 1270 villa Lypche, 1281 villa Lypche, 1291 Lioche, 1318 Lypche, 1340 Lypche / Lypce, 1361 civitas Lumpche, 1364 Lypcza, 1391 Lipche, 1397 Lipche Teutonicali, 1470 Lypche Thewtunicalis, 1471 Lypcz Theutunicalis, 1471 Lypche Theutunicalis, 1491 opidum Lypche, 1506 opidum Llupczense / Llupcz Thewtunicalis / Lipcze Dewtunicalis, 1508 Lipcz Tewtonicalis, 1525 Lypche; v nemeckých prameňoch 1401/1568 Teutschen Lypcz; slovenské (české) stredoveké pramene nie sú známe, no v latinskej listine Spišskej Kapituly z roku 1473 vystupuje vo foneticky slovenskej podobe Lwpsche.

Etymológia názvu: Názov je pôvodný a korení v slovanskom osobnom mene s kmeňovým základom Ľub, čo dokladá pôvodnosť a starobylosť sídliskového priestoru. Tvar Lipche / Lypche (Lipce) je už pomad'arčený názov zavedený uhorskou kráľovskou kancelárskou praxou, ale aj ten sa v písomnostiach poslovenčoval do podoby Lipcza (1364). Pôvodný a živý tvar je doložený k rokom 1361 (Lumpche), 1473 (Lwpsche) a 1508 (Llupczense). Názov sa pôvodne vzťahoval na potok, pri ktorom vzniklo slovanské sídlisko. Od r.1946 názov Partizánska Ľupča. (Zdroj: ŠTEFÁNIK, M.-LUKAČKA, J., 2010, s.314-322)

F.2.2 Súpis zistených historických názvov častí obce

Historické miestopisné názvy zistené podľa katastrálnej mapy z r.1866 a z ústnej informácie p. Majerčiakovej, p. Antolovej, Ing.arch. Martina Kusého st.

F.2.2.1. v katastri obce (popis zo severu na juh):

- a) ľavá strana: Na hradisku, Prostredni honi, Zadni honi, Nad kečkami, Pod sadok, Prostredni honi, V rovni, Zahumnja, Hliniska, Nad zadniom vodou, Pod zasranou mezou, Ciganka, Ku cehelni, Grznarka, Humuolka, Mieska hora, Bjela Ľupča (Biela Ľupča, 1927); sedlo Čertovica,
- b) pravá strana: Nad Vahom, Hvozdec, Nad hvozdcem, Na studničky, Proti pilam, V rovni, Zahumna, Nad cimitrem, Više mesta, Patocini, Kratke seče, Vilča jama, Za farou, Na valentku, Fazikáška, Kratke seče, Dlhje seče, Za hlbokou, Nižnje Rovjenki,
- c) v strede na Ľupčianke: Možilo, Ludrova, Kamence;

F.2.2.2. v meste: Rázcestie Pri stínaní, Kostôlok, Priečny (Prostredný?) riadok, Kráľovce pri rodinnom dome Fedora Haragu, Valentka, Koliesko, Nižny koniec, Vyšny koniec, Novot' (sektor 11), Hradisko / Šibenice.

F.2.3 Osobnosti spojené s minulosťou a súčasnosťou obce a jej miestnych častí Magurka, Železnô

Najvýznamnejšie osobnosti pochádzajúce z Nemeckej Ľupče vyšli z evanjelického národne uvedomelého cirkevného prostredia a presadili sa najmä ako kazatelia, literáti a spisovatelia.

Azor Cyril (31.01.1863-18.09.1945) – miestny rodák, náboženský spisovateľ, evanjelický duchovný;

Babka Juraj (17.11.1868-14.05.1942) – osvetový pracovník, učiteľ, publicista;

Bazilius Daniel (1585-25.06.1628) – miestny rodák, polyhistor, profesor matematiky, fyziky, astronómie, hebrejčiny;

Bázlik Miroslav (12.04.1931) – miestny rodák, hudobný skladateľ, klavirista, matematik, pedagóg na Vysokej škole múzických umení, v r.1956-1962 na SVŠT v Bratislave, 1990-1993 na Matematicko-fyzikálnej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Skúsenosti z matematickej analýzy mu umožnili racionálne zvládnuť technológie Novej hudby. V posledných desaťročiach (1978-1989) sa aktívne podieľal na príprave vydania nového evanjelického spevníka a pripravuje monumentálne zhudobnenie všetkých protestantských chorálov používaných v rámci slovenskej evanjelickej cirkvi. Za svoju tvorbu získal viaceré domáce i medzinárodné ocenenia. Je tiež aktívnym klaviristom. Venuje sa interpretácii J.S.Bacha. (Godár, Vladimír: Miro Bázlik. In: 100 slovenských skladateľov. Ed. Marián Jurík, Peter Zagar. Bratislava: Národné hudobné centrum, 1998, s.31-32.) Dostupné online: <http://www.hc.sk/hudba/osobnost-detail/35-miro-bazlik>

Bella Daniel (10.04.1873-13.01.1955) – krajský pracovník, evanjelický kňaz, pochovaný v USA;

Bella Štefan Vladimír (1880-1952) – miestny rodák, vodohospodár európskeho významu, akademik;

Bellová Mária (1885-1973) – miestna rodáčka, prvá slovenská žena – lekárka;

Beniač Ján (1850-1932) – miestny rodák, učiteľ;

Beniač Jozef (14.09.1813-08.12.1875) – farbiar;

Beniač Július (8.02.1888-29.07.1974) – lekár, propagátor a organizátor výstavby zdravotníckych zariadení na vidieku, zdravotno-výchovných akcií v boji proti tuberkulóze, pohlavným chorobám, alkoholizmu;

Beniač Daniel Šimon (18.02.1843-23.08.1915) – právnik, podnikateľ, finančník;

Bešeňovský Ľudovít (15.09.1910-6.09.1994) – učiteľ, básnik, autor diel pre mládež, publicista, ako učiteľ pôsobil v r.1931-1938 v Liptovskej Mare, od r.1945 žil v emigrácii v Rakúsku, po r.1948 v Kanade, literárne sa začal prejavovať počas študentských rokov, príležitostné verše a krátke prózy publikoval v detskom časopise Žiačik, v r.1983 mu v Detrote vyšla zbierka V putách rodnej zeme, jeho exilová básnická tvorba sa vyznačuje precítenou nostalgiou, vyhraneným vlastenectvom, ale aj zmyslom pre citlivé vnímanie detského sveta a detskej duše;

Bodický Cyril (31.01.1863-18.09.1945) – miestny rodák, náboženský spisovateľ, evanjelický kňaz;

Bodický Jozef Jaroslav (19.03.1841-12.11.1894) – učiteľ, publicista, osvetový pracovník, pôsobil ako učiteľ a cirkevný notár v Partizánskej Ľupči, organizoval zbierky na budovu Matice, Štúrov pomník, nacvičoval divadlo v Ľupči, ako publicista pôsobil pri upevňovaní národného povedomia;

Bodický Samuel st. (15.08.1818-02.03.1904) – miestny rodák, osvetový pracovník, národne orientovaný;

Bodický Samuel ml. (1850-1919) – miestny rodák, spisovateľ a literárny kritik;

Bohúň Peter Michal (29.09.1822-20.05.1879) – maliar, portrétista a pedagóg, člen štúrovskej družiny. Jeho zámerom bolo emancipovanie meštianstva a prebudenie národného povedomia, ako aj občiansko-politických ambícií. Medzi jeho objednávateľov patrili mešťania, zemanovia, mnohí národní buditeľia. V septembri v r.1854 sa usadil s manželkou v Liptovskom Svätom Mikuláši, kde takmer 11 rokov vyučoval maľbu na dievčenskej evanjelickej škole. Bol činný aj pre evanjelickú cirkev v Ľupči a Ľupčianskych mešťanov - v rodine Samuela Hendla namaľoval portréty príslušníkov rodiny, ktoré dnes patria k základnému fondu Oblastnej galérie Petra M. Bohúňa s v Liptovskom sv. Mikuláši. Je autorom dvoch oltárnych obrazov v evanjelickom a menšom katolíckom kostole pri cintoríne. Okrem toho v rokoch 1851-1863 maľoval opony a kulisy pre slovenské ochotnícke divadlá v Revúcej, Ľupči a Liptovskom Mikuláši.

Brózik Ondrej (28.10.1814-12.03.1883) – verjný a osvetový pracovník, evanjelický kňaz;

Fábry Jozef (20.03.1858-07.08.1928) – podnikateľ, hospodársky a kultúrny pracovník;

Gál, Vojtech (1910-1945) – lesný inžinier, účastník Slovenského národného povstania, v r.1946 mu bol udelený prezidentom republiky Československý vojnový kríž in memoriam, otec filozofa Egona a sociológa Fedora Gála, podnikateľ, zahynul pri vojenskom pochode zo Sachsenhausenu do Schwerinu v apríli 1945;

Gálfy Ivan (15.07.1933) – horolezec, horský vodca, nestor slovenského a československého horolezectva, 25 rokov náčelník Horskej služby, viedol 8 expedícií do Himalájí;

Chalupka Adam (1767-1840) – miestny rodák, evanjelický farár, publicista, historik. Otec štúrovskeho básnika Sama Chalupku (1812-1883);

Chalupka Samuel (po roku 1600-1668) – evanjelický kňaz a autor duchovných piesní, syn Adama a brat Sama Chalupku;

Jamnický Ján (20.05.1908-04.08.1972) – herec, divadelný teoretik, režisér, dramaturg, právnik, pedagóg, profesor na VŠMU v Bratislave;

Kadavý Ján (07.04.1810-11.08.1883) – publicista, učiteľ, osvetový pracovník, hudobný skladateľ;

Kheberich Martin (9.10.1869-29.04.1951) – katolícky kňaz, cirkevný hodnostár, náboženský spisovateľ, biskupský ceremoniár, pápežský komorník, spišský kanonik, titulárny biskup, veľprepošť spišskej kapituly;

Klimo Michal (6.12.1853-26.12.1916) – národný pracovník, cirkevný spisovateľ, evanjelický farár;

Kmeť Ján Jaroslav (08.04.1823-22.11.1871) – miestny rodák, príslušník štúrovskej generácie, básnik, evanjelický farár, ľudový liečiteľ, zakladajúci člen Matice slovenskej;

Kojda Ignác (06.06.1873-10.10.1917) – národno-osvetový pracovník, vlastivedný pracovník, pôsobil v Partizánskej Ľupči;

Kordoš Gustáv (18.5.1836-22.12.1908) – učiteľ;

Kordoš Vladimír (22.01.1945) – rodák, originálny výtvarník, v rokoch 1960-1964 študoval na Strednej škole umeleckého priemyslu v Bratislave na oddelení aranžérstva a výstavníctva u profesora Rudolfa Filu. Je absolventom oddelenia skla v architektúre u profesora Václava Cíglera na Vysokej škole výtvarných umení. V r.1973-2011 pedagogicky pôsobil na oddelení propagačnej grafiky svojej materskej strednej školy, ktorá sa od r.1994 nazýva Škola úžitkového výtvarníctva Josefa Vydru. Je známy rôznorodosťou svojich výtvarných prejavov. Tým dominujú, najmä pre širšiu verejnosť, interpretácie slávnych diel starých majstrov Caravaggia, Vélasqueza, Rembrandta, ich inscenovanie do polohy „živých obrazov“, v ktorých v čase normalizácie hral najmä on a jeho kolegovia z vtedajšej neoficiálnej scény. Pôsobil v okruhu budúceho združenia A-R a taktiež s nimi polooficiálne vystavoval. Venuje sa akčnému umeniu, performance, využíva médium fotografie;

Král Michal – miestny rodák, zahynul v Slovenskom národnom povstaní. Pred obcou má postavený pamätník.

Krčméry Ján (1785-1841) – miestny rodák, evanjelický kňaz, náboženský spisovateľ. Z rodiny pochádza Štefan Krčméry (1892-1955), významný slovenský básnik, literárny kritik a historik, prekladateľ a publicista;

Krčméry Jozef (15.01.1783-?) – evanjelický kňaz, náboženský spisovateľ, jeho manželka bola rodáčka z Nemeckej Ľupče Mária Obrcianová, dcéra mäsiarskeho majstra, mestského orátora, richtára a cirkevného dozorca Adama Obrciana;

Krman Daniel (1775-?) – miestny rodák, učiteľ, literárne činný;

Krman Ján (21.02.1768-18.08.1834) – miestny rodák, evanjelický farár, učiteľ, spisovateľ, vydavateľ učebných pomôcok, autor slovenskej osvietenskej didaktickej poézie a náučných, najmä kultúrohistorických článkov, v ktorých kriticky hodnotil materiál zo slovenskej minulosti, ale na základe cudzej literatúry;

Krno Andrej (1827-1911) – miestny rodák, spoluzakladateľ slovenského gymnázia v Revúcej;

Krno Miloš (25.7.1922-21.7.2007) – spisovateľ, prozaik a publicista, autor detskej literatúry, rozhlasových hier a scenárov k celovečerným filmom, člen KSČ, exponent biľakovského krídla v rokoch 1967-1968. Pôsobil ako partizánsky osvetár a publicista, bol člen IV. čs. partizánskej brigády v Nízkych Tatrách. Bol osobným tajomníkom Vladimíra Clementisa na ministerstve zahraničných vecí v Prahe. V 50. rokoch 20. storočia sedem rokov pracoval na Veľvyslanectve ČSR v Moskve. Detstvo prežil v Partizánskej Ľupči;

Krno Vladimír (21.06.1874-10.03.1955) – hlasista, organizátor čs. právnicka, člen Štátneho súdu, po r.1918 funkcionár Republikánskej strany poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu, spoluzakladateľ Hospodárskej banky v Trnave;

Kubanček Michal (29.04.1754-okolo 1828) – učiteľ, pôsobil ako organista v jezuitskej rezidencii v L. Mikuláši – Vrbici, ako učiteľ katolíckej školy v Smrečanoch, v Liptovskej Sielnici a v Partizánskej Ľupči, r.1816 zvolený za senátora Ľupče, zaslúžil sa o rozvoj škôl v Ľupči i o rozvoj Ľupče samotnej;

Kurthi Július (29.12.1879-26. 06.1938) – múzejník, osvetový pracovník, spolu s bratom Artúrom zbieral známky, mince, hmyz, knihy, noviny, v r.1894-1898 ich za poplatok sprístupňovali verejnosti, r.1912 založili Liptovskú muzeálnu spoločnosť – Liptovské múzeum v Ružomberku, základom múzea boli ich zbierky, ktoré sa pod jeho vedením sústavne dopĺňali, v období buržoáznej ČSR postavili múzeu samostatnú budovu;

Lehocký Ján (1804-1880) – učiteľ, farár, príslušník štúrovskej generácie, spolupracovník Ludovíta Štúra, Gašpara Fejerpataky – Belopotockého, Hroboňovcov, manžel Johany Lehockej;

Lehotská rod. Vyšná Johana (12.12.1810-19.12.1849) – miestna rodáčka, príslušníčka štúrovskej generácie, jedna z prvých poetiek na Liptove poetka, spolu s manželom, evanjelickým farárom Jánom Lehotským stála v centre národno-kultúrneho diania na Slovensku, svojou činnosťou aktivizovala aj ďalšie ženy v okolí, ako prvá žena na Slovensku upozornila v Slovenských národných novinách (1846) na právo a potrebu vzdelávania žien, aktívna členka Tatrína, považovaná za prvú slovenskú poetku, autorka vlastenecky zanietených básní Podkrivánsky vlastenec a Slovenka (vyšli v almanachu Nitra 1842), z ďalších diel: Báseň od Miroslavy, Divadlo duchov nad Tatrami, Pieseň labutia;

Magister Donč (okolo r.1280 - okolo r.1345) – od r.1317 bol zvolenským županom, od r.1337 županom Oravskej župy. Do r.1312 (bitka pri Rozhanovciach) bol stúpencom Matúša Čáka Trenčianskeho, potom vstúpil do služieb Karola I. Róberta z Anjou a stal sa jedným z jeho najbližších radcov. Často sídlil v Liptove a v Nemeckej Ľupči, v r.1323 sa zúčastnil kráľovského posolstva do Avignonu na pápežský dvor, kde získal povolenie vystaviť si hrobku na cintoríne pri Ľupčianskom kostole Panny Márie, kde bolo pohrebné miesto jeho rodiny. Podobnú diplomatickú

misiu viedol aj v r.1328. V r.1330 sa zúčastnil vojenského ťaženia proti moldavskému valašskému vojvodovi Besarabovi, kde však kráľovské vojsko utrpelo porážku. V r.1318 sa postaral o udelenie výsad pre Ružomberok, a to podľa vzoru Nemeckej Ľupče. V r.1324 žiadal o potvrdenie farských výsad pre Ľupču. Pravdepodobne s jeho aktivitou súvisí aj vybudovanie františkánskeho konventu v Nemeckej Ľupči. Rovnako je aj pôvodcom založenia Liptovského Hrádku. (V. Rábik, 2010, Heslo Nemecká Ľupča, s.319);

Majerčiak Vladimír (2.9.1921-7.11.2000) – miestny rodák, amatérsky regionálny a miestny historik, autor historickej monografie Partizánska Ľupča – najstaršie mestečko v Liptove, ktorá vyšla po jeho smrti v r.2002;

Mokošíni Leonard (okolo r.1560 -?) – kňaz, politik, humanistický evanjelický vzdelanec, absolvent univerzity vo Wittenbergu;

Nedobrný Jozef (21.03.1841-7.10.1921) – evanjelický kňaz, pedagóg, redaktor, vydavateľ časopisu Dennica, patrila medzi zakladateľov spolku slovenských žien Živena, bol jej prvým tajomníkom;

Nedobrný, Daniel Slavomír – miestny rodák, príslušník štúrovskej generácie;

Philadelphi Móric, pseudonym: Latiborský (17.3.1834-10.1.1905) – národný dejateľ, náboženský spisovateľ, venoval sa výchovno-osvetovej a národno-kultúrnej práci medzi ľuďmi, v Partizánskej Ľupči postavil nový kostol a niekoľko rokov bol správcom kúpeľov Železnô, odmietal maďarsko-rakúske vyrovnanie ako neprijateľné pre národnosti Uhorska, sklamaný bol i ustanoveniami národnostného zákona 1868, po 1870 sa z politického života utiahol. Autor cirkevných historických prác, príležitostných kázni, prispieval do periodík a almanachov Dunaj, Evanjelik, autor baladických veršov Minerva, Orol, Dunaj;

Pit'ňo Jožko (okolo r.1800-22.3.1886) – róm z Liptovského Mikuláša, najslávnejší interpret slovenských ľudových piesní, často hrával pre Ľupčianskych mešťanov;

Pružinský Mikuláš (13.12.1886-31.3.1953) – statkár, minister Slovenského štátu 1939-1945;

Ruman Jozef (1875-12.09.1903) – miestny rodák, bankový úradník, publicista, organizátor študentských národných spolkov;

Ruppeldt Dušan Gustáv (1876-1896);

Ruppeldt Fedor Fridrich (1886-1979) – evanjelický biskup a martýr, spisovateľ, kultúrny historik, prekladateľ, hudobník;

Ruppeldt Igor (1882-1962);

Ruppeldt Karol (22.11.1840-18.8.1909) – učiteľ, hudobný skladateľ, zbornajster spevokolu Tatran, zberateľ slovenských národných piesní, vydal Venček slovenských národných piesní a spolu s J. Meličkom 2. a 3.diel Slovenských spevov, prívrženec slovenského národno-politického hnutia;

Ruppeldt Miloš (1881-1943) – hudobný pedagóg, teoretik, dirigent, prekladateľ, skladateľ;

Rybák Július (4.02.1933) – miestny rodák, spisovateľ, prekladateľ, jazykovedec, básnik, esejista, aforista, profesor na Univerzite P.J.Šafárika v Košiciach, žije v Gelnici. Prekladal z ruštiny ruskú poéziu, najmä Prišvina. Umeleckú a životnú dráhu ovplyvnilo stretnutie s mysliteľom a spisovateľom, lekárom Pavlom Straussom a akademickou maliarkou Máriou Medveckou;

Rybín Miroslav (13.10.1926-1995) – slovenský učiteľ esperanta, organizátor a propagátor esperantského hnutia na Slovensku, počas letných škôl prešlo jeho kurzom viac ako 600 študentov z 22 národností. Bol priekopníkom modernej vyučovacej metódy, založenej na okamžitom používaní esperanta bez pomoci národných jazykov;

Sirotko Ján (1811-1870) – miestny rodák, učiteľ, príslušník štúrovskej generácie;

Slabey Andrej Pavol (18.11.1899-28.3.1983) – kňaz, krajský spisovateľ, slovakista, publicista, r.1900 sa s rodičmi vyťahoval do USA, študoval na nem. baptistickej akadémii v Rochestri, od r.1914 pôsobil ako baptistický kazateľ, v období 1.svetovej vojny podporovateľ úsilia slovenskej emigrácie o čs. samostatnosť, po vzniku prvej ČSR prívrženec čechoslovakizmu, organizátor vysokoškolskej výučby slovenského jazyka v USA;

Smatek Ervín (14.4.1912-23.6.2001) – rodák z Nemeckej Ľupče, profesor, hudobný pedagóg, amatérsky fotograf a dokumentátor mesta. Pracoval v Slovenskom rozhlase. V r.1951 sa vrátil do Partizánskej Ľupče a pracoval ako stredoškolský pedagóg v Liptovskom Mikuláši. Od r.1955 založil a bol riaditeľom Hudobnej školy v L.Mikuláši, neskôr rozšírenú na Ľudovú školu umenia. Hudobne spolupracoval s Miroslavom Bázlikom ml., Michalom Patakym a Martou Zemiarovou;

Sokolík Andrej (8.2.1849-5.11.1912) – miestny rodák, redaktor, publicista, kultúrno-osvetový pracovník, ochotnícky herec a režisér v Partizánskej Ľupči, pôsobil v slovenskom spevokole v Martine (1878-1903), spoluzakladateľ a vedúci činiteľ Kníhkupecko-nakladateľského spolku (1885-1908), pričínal sa o postavenie Národného domu a prvej budovy Slovenského múzea v Martine (1908), knihovník knižnice Národného domu a Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Literárne činný, v r.1879-1880 s E. Timkom vydával a redigoval časopis pre školskú mládež Včelka, podľa G. A. Gräbnera preložil román D. Defoea Robinson Crusoe (1882);

Stankoviansky Emil (5.11.1884-3.9.1969) – kníhtlačiar, krajský novinár vydavateľ v USA, vyučil sa za typografa v Budapešti, kde pracoval vo vládnej tlačiarňi, r.1904 sa vystáhoval do USA, v r.1912-1943 tu vydával noviny v 6 jazykoch európskych národnostných menšín, patril k významným postavám slovenského novinárstva v USA;

Šolc Onderj radoslav – miestny rodák, príslušník štúrovskej generácie;

Šramko Pavel (13.02.1743-25.02.1831) – veršovník, evanjelický kňaz, jazykovedec;

Urbanovič Ivan – horolezec (1.expedícia v Himalájach), v súčasnosti vydavateľ, horský vodca;

Zarevúcky Anton ((17.01.1911-2.1.1993) – kanonik, regionálny historik;

Zemiar Ján (10.12.1928-16.8.2001) – evanjelický farár, pôsobiaci takmer 40 rokov v Partizánskej Ľupči (1960-1998). Duchovný a kultúrny aktivista. Člen Synody a gen. Presbyterstva a predseda cirkevného súdu.

Zemiarová Marta (26.12.1928) učiteľka, organistka, kantorka, poetka, aktivistka v miestnom cirkevnom zbore, manželka evanjelického farára v Partizánskej Ľupči, prenasledovaná pre vieru;

F.3 Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Pamiatková zóna Partizánska Ľupča sa nachádza v centrálnej časti sídelného celku

Pamiatková zóna Partizánska Ľupča je intaktným územím s urbanistickou štruktúrou založenou na symetrickom, v stredoveku vytýčenom pôdoryse s ústredným námestím čiastočne narušeným mladšími historickými stavebnými a štruktúrami a zeleňou, ktorých pamiatkové hodnoty je možné tiež akceptovať. Zdrojom pamiatkových hodnôt a predmetom územnej ochrany je historický pôdorys, parcelácia, hmotová a kompozičná skladba, historické komunikačné ťahy. Osobitnou hodnotou a predmetom ochrany v urbanizovanom prostredí pamiatkovej zóny je jedinečná krajinná štruktúra Ľupčianky, ktorá bola určujúcou pri formovaní urbanistickej štruktúry a komunikačných vzťahov. Kľúčové postavenie v sídle má dvojica architektonických dominánt opevneného areálu rim.-kat. farského Kostola sv. Matúša a evanjelického kostola na námestí, excentricky situovaný opevnený areál Kostola Bolesnej Panny Márie pri cintoríne a líniová zástavba historických humien a na ne naväzujúca poľnohospodárska krajina. Tieto komponenty svojou siluetou spoluvytvárajú jeden z najmalebnejších a najhodnotnejších vonkajších obrazov historického sídla na území Slovenska. K základným pamiatkovým hodnotám patrí skupina 10 objektov zapísaných v ÚZPF a doteraz neevidované ďalšie pamiatkovo hodnotné objekty

zemianskych kúrií, kaštieľov, meštianskych domov a niektorých verejných stavieb, vybrané technické a hospodárske objekty, ktoré svojim situovaním, hmotovo-objemovým riešením, funkčnou náplňou, jedinečným typologickým určením, uplatnením umeleckých a umelecko-remeselných prvkov určujú pamiatkové hodnoty územia. Hodnoty nehmotnej povahy pamiatkovej zóny vyplývajú z bohatej histórie Partizánskej Ľupče ako jedného z najstarších stredovekých sídiel v Liptove, prvého banského mesta kolonizovaného nemeckými hosťami zo stredoslovenskej banskej oblasti, významného centra remeselnej výroby s najstaršími cechovými artikulami a trhami nadregionálneho významu, dôležitého ohniska reformácie na severnom Slovensku, kultúrneho centra národnoobrodeneckého a náboženského života a ohnisko Slovenského národného povstania. V kultúrnom prostredí obce sa zrodili v stredoveku najlepšie výkony gotického umenia. Obec s jedinečnou polohou, obklopená prírodným prostredím, ktoré je tiež predmetom štátnej ochrany sa dodnes prezentuje autenticky zachovaným architektonickým dedičstvom a tvorí urbanisticky ucelený, architektonicky vyvážený, ale zároveň nesmierne rozmanitý celok, ktorý vďaka svojej intaktnosti ju radí k jedným z najlepšie zachovaných historických sídiel na území Slovenska.

F.3.1 Urbanisticko-historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia

Zachovaná historicky vyvinutá urbanistická štruktúra čitateľná v pôdorysnej osnove pamiatkového územia.

Zachovaná historicky vyvinutá silueta a panoráma prezentovaná vo významných interiérovo a diaľkových pohľadoch na územie.

Zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba pamiatkového územia pozostávajúca z:

- objektov NKP, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP,
- a) radová uličná zástavba hlavných objektov meštianskych, baníckych, remeslníckych a ľudových domov, kaštieľov a zemianskych kúrií,
- b) architektonické a urbanistické dominanty územia – solitéry,
- c) ostatná hodnotná historická zástavba z rôznych období reprezentujúca obdobie svojho vzniku a rešpektujúca základné princípy historického urbanizmu v pamiatkovom území,
  - záhrad, nádvorí a ostatných plôch,
  - nosných prvkov systému zelene – plošno-priestorových a líniových prvkov,
  - plôch komunikácií a verejných priestranstiev – historicky vyvinutého komunikačného systému.

Zachovaný historicky vyvinutý architektonický výraz urbanistických štruktúr pamiatkového územia:

- symbióza urbanistických hodnôt štruktúr jednotlivých blokov / sektorov spolupôsobiacich v celkovom obraze pamiatkového územia,
- exteriérový výraz historických urbanistických prvkov a štruktúr pamiatkového územia – stavieb, nezastavaných plôch i prvkov uličného interiéru,
- piata fasáda – tzv. strešná krajina.

F.3.2 Architektonicko-historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Pôdorysná dispozičná schéma objektov NKP** v pamiatkovom území,
- **stavebné a remeselné konštrukcie a prvky objektov NKP** v pamiatkovom území,
- **hmotovo-priestorové riešenie a architektonický výraz exteriéru objektov NKP**, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP v pamiatkovom prostredí,
- **komplexné architektonické riešenie objektov** v pamiatkovom území ako historického dokumentu,
- historické objekty vo svojej materiálnej podstate prezentujúce dosiahnutú úroveň vývoja stavebných technológií a konštrukčných riešení,
- objekty ako hodnotné doklady stavebno-historického a architektonicko-historického vývoja konkrétneho typologického druhu stavby od doby vzniku po súčasnosť.

F.3.3 Umelecko-historické hodnoty objektov pamiatkového územia

Výtvarné a umelecko-remeselné prvky objektov NKP, historických objektov vhodne dotvárajúcich prostredie a objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP v pamiatkovom území:

- sochárska, štuková a maliarska výzdoba fasád objektov,
- štuková architektonická a maliarska výzdoba klenieb, plochých trámových stropov a interiérových nosných konštrukcií,
- drevené prvky – zachované historické dvojkrídlové drevené brány, vráta, zachované primárne historické vstupné otvory s dvernými výplňami, zachované primárne historické okenné otvory s drevenými výplňami, okenicami, zábradlia, ploty, podlahy, interiérové obklady, schodiská,
- kovové prvky – zábradlia balkónov a schodísk, mreže okenných a vstupných otvorov, kovové dvere a okenice, mreže plotov,
- kamenné prvky – ostenia okenných a vstupných otvorov, konzoly, zábradlia a poprsnice, povrchy a dlažby, nárožno kamene-okopníky, schodiská.

F.3.4 Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

Požiadavky na zachovanie a dokumentáciu archeologických nálezísk / nálezov – východiskom pre vypracovanie zásad pamiatkovej ochrany archeologického kultúrneho dedičstva na území Partizánskej Ľupče sú:

- medzinárodné dohovory a charty – **Charta ICOMOS** o ochrane a zabezpečení archeologického dedičstva, Lausanne 1990, **Európsky dohovor** o ochrane archeologického dedičstva, Rada Európy, Malta 1992, platné legislatívne normy; **Deklarácia** Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva, Uznesenie č.91/2001 Z.z. zo dňa 28.2.2001, **zákon** Národnej rady Slovenskej republiky č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov, ďalej len pamiatkový zákon, **Vyhláška** Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č.231/2014 Z.z., ďalej len vyhláška, **zákon č.50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku** v znení neskorších predpisov, ďalej len stavebný zákon, **zákon č.71/1967 Zb. o správnom konaní** v znení neskorších predpisov a doplnkov, ďalej len Správny poriadok,
- územný rozvoj obce je v intenciách územného a strategického plánovania (územný plán) a z toho vyplývajúca regulácia stavebných zámerov v procese územného a stavebného konania,
- stavebná činnosť ako hlavný zdroj nových archeologických nálezov,

- odborná literatúra, výskumné dokumentácie z archeologických výskumov a iné zdroje, ktoré obsahujú komplexné alebo čiastkové výsledky početných pamiatkových výskumov, mapovania, opisy a analýzy kultúrno-historických, archeologických a krajinno-prírodných prvkov posudzovaného územia, vyhodnotenia ich pamiatkových hodnôt a zdôvodnenia ich ochrany,
- poznatky, skúsenosti a skutočnosti všeobecne známe a skutočnosti známe správne mu orgánu na ochranu pamiatkového fondu z jeho úradnej činnosti.

G.1.7.2 Územie archeologického potenciálu obce Partizánska Ľupča vymedzené rozsahom pamiatkovej zóny možno považovať vzhľadom na platný stupeň pamiatkovej ochrany za plochu s rozmanitým archeologickým potenciálom na jednotlivých polohách nerovnakej závažnosti a rôznej výpovednej hodnoty – od náhodných povrchových nálezov až po úroveň známeho, evidovaného alebo predpokladaného archeologického náleziska, čo je topograficky vymedzené územie s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach (§2 ods. 6 pamiatkového zákona).

G.1.7.3 Predmetom pamiatkovej ochrany archeologického kultúrneho dedičstva na území vymedzenom pamiatkovou zónou sú: archeologické nálezy a náleziská evidované v centrálnej evidencii archeologických nálezov Slovenska (CEANS), ako aj dosiaľ neznáme alebo neevidované nálezy a náleziská pod zemou a vo vode. Preto treba z hľadiska všeobecnej ochrany pamiatkových hodnôt predkladané investično-rozvojové zámery či akákoľvek územno-stavebná činnosť na území obce Partizánska Ľupča – na zastavanom území mesta i mimo neho, na území vymedzenom pamiatkovou zónou, či v jeho okolí, podliehajú príslušnému zisťovaniu podkladov a následnému posudzovaciemu procesu KPÚ Žilina, definovaného príslušnými ustanoveniami pamiatkového zákona.

F.3.5 Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Všetky vyššie uvedené pamiatkové hodnoty vytvárajú jedinečný integrálny celok, v ktorom každá zo špecifikovaných hodnôt- okrem svojej osobitnej hodnoty – spolupôsobí a má nezastupiteľné miesto v jedinečnom a pre Partizánsku Ľupču charakteristickom vzhľade a výraze.